

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN
TÜRKİYE'DE TEK EBEVEYNLİ AİLE
SORUNSALININ BOŞANMA BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

BİLAL COŞAN

2501150086

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. FARUK TAŞCI

İSTANBUL – 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BİLAL COŞAN Numarası : 2501150086
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ÇALIŞMA EKONOMİSİ Danışmanı : DOÇ. DR. FARUK TAŞÇI
Tez Savunma Tarihi : 19.10.2017 Saati : 10.30
Tez Başlığı : SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE TEK EBEVEYNLİ AİLE
SORUNSALININ BOŞANMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. FARUK TAŞÇI		KABUL
2- YRD. DOÇ. DR. BAŞAK İŞİL ÇETİN		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. HAMİT AKÇAY		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- YRD. DOÇ. DR. ŞENOL KURT		
2- YRD. DOÇ. DR. KEMAL YILDIZ		

ÖZ

SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’DE TEK EBEVEYNLİ AİLE SORUNSALININ BOŞANMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

BİLAL COŞAN

Tek ebeveynli aile, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan bir olgudur. Son 50 yıllık süre içerisinde aile yapısında yaşanan değişimlere bağlı olarak, tek ebeveynli aile oranları da ciddi artış göstermiştir. Bu değişiklik, sosyal politika kurumları içerisinde ailenin konumunu farklılaştırmıştır. Güçlü bir “aktör” olan aile, artık “alıcı” olarak da anılmaktadır. Batı’da değişim, boşanma oranlarının artmasının yanı sıra, “cohabitation” (evli bir çift gibi birlikte yaşama) olgusunun etkisi ile de görülmektedir. Buna ek olarak, ailenin temel değerlerine zarar veren, gayri meşru doğumlar, lezbiyen ve gey evlilikler gibi marjinal yapılar da ortaya çıkmıştır. Tek ebeveynli aile yapısı beraberinde, sosyal, ekonomik, psikolojik birçok soruna da yol açmaktadır. Bu süreçten hem anne-baba hem de çocuk olumsuz etkilenmektedir. Türkiye’nin ise bu süreçte Batı ülkelerine nazaran aile değerlerinde daha az problem yaşadığı gözlemlenmiştir. Çekirdek aile oranları artmasına rağmen, aileler temel değerlerine sadık kalmıştır. Ancak son yıllarda boşanma oranları ciddi artış göstermiş, evliliklerin % 40’ı ilk beş yıl içinde sonlanmıştır. Her ne kadar değerler sağlam tutulmaya çalışılsa da, küresel dünyadaki hızlı “kültür” akışı temel aile değerlerine Türkiye’de de zarar vermektedir. Bu bağlamda ilk olarak ailenin sosyal politikadaki önemine değinilecektir. Daha sonra Batı’da tek ebeveynli aile yapısı ortaya konulacaktır. Son olarak Türkiye’de aile yapısı ve boşanma problemi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tek Ebeveynli Aile, Çekirdek Aile, Evli Bir Çift Gibi Birlikte Yaşama, Gayri Meşru Doğumlar, Sosyal Politika.

ABSTRACT

EVALUATION OF SINGLE PARENT FAMILY PROBLEMS FROM SOCIAL POLICY PERSPECTIVE IN TURKEY

BİLAL COŞAN

Single-parent family is a phenomenon that occurs for a variety of reasons. Due to changes in the family structure over the past 50 years, single parent family ratios have also increased significantly. This change differentiated the position of the family within the social policy institutions. The family, which is a strong "actor", is often referred to as the "recipient" after the process of change. In the West, change is seen not only by the increase in divorce rates but also by the effect of the "cohabitation" (living together like a married couple) phenomenon. In addition to this, marginalized structures such as illegitimate births, lesbian and gay marriages, which have harmed the core values of the family, have also emerged. The single-parent family structure is also brought about to many social, economic and psychological problems. Both parents and children are negatively affected by this process. Turkey, on the other hand, experienced fewer problems in family values than in Western countries. Despite the increase in core family ratios, the families remained faithful to their core values. However, divorce rates have increased significantly in recent years, of 40 % marriages ending in the first five years. Although the values are kept intact, the rapid "culture" flow in the global world is also damaging to the basic family values in Turkey. In this context, firstly, the importance of family in social policy will be mentioned. Then the single parent family structure will be revealed in the West. Finally, the structure of family and divorce problem will be evaluated in Turkey.

Key Words: Single Parent Family, Nuclear Family, Cohabitation, Illegitimate Births, Social Policy.

ÖNSÖZ

İnsanlığın var olduğu günden beri adından söz edilen ender kurumlardan biri aile olmuştur. Söz edildiği kadar da varlığını birçok alanda hissettiren aile kurumu, toplumun bütün kesimleriyle iletişim halinde bulunmuştur. Hassas bir olgu olan aile, sosyal ve ekonomik değişimlere oldukça açık olmuş, bu hassasiyet ailenin de belli değişimler geçirmesine neden olmuştur. Özellikle tarih sahnesindeki bazı büyük kırılmalar (Sanayi Devrimi vb.) büyük değişimlerin yaşanmasında etkili olmuştur. Bu büyük kırılmalara karşı, her toplum kendi sosyal ve kültürel birikimi nispetinde direnç gösterebilmiştir. Tarih boyunca yaşanan büyük sosyal değişimler; aileye - değerlerine bağlı olduğu nispete- sirayet edebilmiştir. Bir kısım toplumlarda ailelerin bozulmaya karşı direnci güçlü iken, bir kısım toplumlarda bu direnç zayıf olmuştur. Zaman içinde yaşanan büyük değişimler “aileye alternatif yaşam biçimleri”ni gündeme getirmiş ve birçok Batı ülkesinde farklı aile yapıları görülmeye başlanmıştır.

Bu tez kapsamında tek ebeveynli aileye giden süreçte Batı'nın ve Türkiye'nin duruşuna/durumuna değinilmeye çalışılmıştır. Burada mevcut duruma yaklaşılan bakış açısını anlamak adına, aile kurumuna bütüncül bakılması gerektiği unutulmamalıdır. Çünkü değerler, bir bütün olarak ele alındığı zaman, ilişki içerisinde olduğu olguyu anlamlandırmaktır. Bu çerçevede Türkiye'de tek ebeveynli aile olgusunun genel hatlarıyla Avrupa'da ki gibi çok boyutlu şekillenmediği, meselenin en önemli ve sorunlu boyutunun boşanma bağlamında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kanaate, Türkiye ve Batı'da ki aile yapısında yaşanan nicel ve nitel anlamda yaşanan değişimler analiz edilerek varılmıştır.

Sonuç olarak Avrupa'da, Avrupa'nın aile yapısındaki deformasyonun çok daha geniş bir yelpazede vuku bulduğu görülmektedir. Türkiye'nin ailedeki değişim sürecinde Avrupa'ya göre aile yapısında çok daha dirençli/sağlıklı bir tablo çizdiği görülecektir. Fakat Türkiye'de, kale hükmünde olan ailenin sorunları ihmal edilmemeli, politikaların ötesinde zihni altyapı da ta'dil edilmeye çalışılmalıdır. Çünkü zihniyette yaşanan değişim, özü itibariyle büyük kırılmaların oluşumuna neden olabilecek bir durumdur. Bu açıdan ele alındığında Türkiye'de aile yapısının

uzun vadede boşanmanın ötesinde daha büyük risklerle karşı karşıya kalabileceği unutulmamalıdır.

Nihayetinde öncelikle eğitim-öğretim hayatım boyunca her zaman arkamda duran aileme, lisans döneminden beri maddi manevi desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Faruk TAŞÇI hocama, ismini zikredemediğim fakat bu tezi yazmamda hissesi olan bütün İstanbul Üniversitesi hocalarıma, görev yaptığım Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi'nde tezimle alakalı fikir alışverişinde bulunduğum bölümden ve bölüm dışından hocalarıma ve kısa sürede arkadaştan öte gördüğüm araştırma görevlisi dostlarıma, son olarak aile-kadın konusunu dert edinip, bu konuyla alakalı kapsamlı bir tez yazan ve kaynak konusunda yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Merve ÇİLOĞLU YÖRÜBULUT'a teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul, 2017

BİLAL COŞAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA VE AİLE OLGUSUNUN KAVRAMSAL ZEMİNİ

1.1. Sosyal Politika Olgusu	4
1.1.1. Sanayi Devrimi ve Dar Anlamda Sosyal Politika	8
1.1.2. Geniş Anlamda Sosyal Politika.....	11
1.1.3. Sosyal Politikanın Hedefleri	12
1.2. Sosyal Politikada Aile Olgusu	13
1.2.1. Sosyal Politika Aktörü ve Alıcısı Olarak Aile	13
1.2.2. Aile Olgusu ve Tanımı.....	16
1.2.3. Aile Türleri.....	20
1.2.3.1. Geniş Aile	21
1.2.3.2. Çekirdek Aile ve Yıkılan Önyargılar	22
1.2.3.3. Anaerkil ve Ataerkil Aile	25
1.2.3.4. Diğer Aile Türleri.....	26
1.2.3.5. Aileye Alternatif Yaşam Biçimleri ve Aileyi Bekleyen Tehlikeler	27
1.2.3.6. Avrupa'da Aile: Etki-Tepki Sarmalı.....	28

1.2.4. Ailenin İşlevleri.....	30
1.2.5. Aile Olmanın Koşulu Olarak Evlilik Olgusu ve Evlilik Türleri	32

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA TEK EBEVEYNLİ AİLE OLGUSUNUN ÇOK BOYUTLU DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Tek Ebeveynli Aile Olgusu	35
2.2. Dünyada Tek Ebeveynli Ailedeki Artış Sürecinin Çok Boyutlu Değerlendirilmesi	37
2.2.1. Dünyada Evlilik ve Boşanma Oranları	37
2.2.2. Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları ve Evli Bir Çift Gibi Birlikte Yaşama Oranları (Cohabitation).....	42
2.2.3. Tek Ebeveynli Aile Oranları	51
2.3. Tek Ebeveynliliğin ve Evlilik Dışı Doğumların Psikolojik ve Sosyoekonomik Sonuçları	55
2.4. Batı’da Tek Ebeveynli Aileye Yönelik Sosyal Politika Örnekleri	58
2.4.1. İngiltere’de Evlilik, Tek Ebeveynli Aile ve Sosyal Politikalar.....	58
2.4.2. İspanya’da Tek Ebeveynli Aile ve Sosyal Politikalar.....	60
2.4.3. İsveç’te Evlilik, Aile, Tek Ebeveynli Aile ve Sosyal Politikalar.....	62
2.4.4. Fransa’da Aile Politikaları ve Tek Ebeveynli Aile	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TEK EBEVEYNLİ AİLENİN BOŞANMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Geçmişten Günümüze Türk Ailesinin Önemi ve Kültürel Birikimi	66
3.1.1. Eski Türklerde Aile	66
3.1.2. Osmanlı Dönemi Ailesi.....	68
3.1.3. Cumhuriyet Dönemi Ailesi	70

3.2. Zihniyet-Sistem-İnsan Sarmalında Türkiye’de Ailenin Problemleri: Nedenler ve Sonuçlar	71
3.2.1. Hak-Sorumluluk Bilincindeki Problem	73
3.2.2. Aile, Evlilik ve Ebeveynlik Kavramlarının Yara Alması	74
3.2.3. Ekonomik Özgürlüğün Yanlış Anlaşılması	75
3.2.4. Bir Değer Olarak “Örf”ün Suistimal Edilmesi	76
3.2.5. Toplumsal Değerlerin Aşınması ve Evin Otelleşmesi	77
3.2.6. Nesneleşen Kadın Bedeni	78
3.2.7. Boşanma Sürecindeki Problemler	79
3.2.8. Yasal Zeminin Değişmesi	79
3.2.9. Boşanma Sonrası Yaşanan Rol Çatışmaları	80
3.3. Türkiye’de Aile Yapısının İstatistikler Işığında Değerlendirilmesi	83
3.3.1. Türkiye’de Aile Yapısı Değişim İstatistikleri	83
3.3.2. Boşanma Oranlarıyla İlgili İstatistikler	85
3.3.3. Evlilikle İlgili İstatistikler	88
3.3.4. Gayri Meşru Doğum İstatistikleri	90
3.3.5. Zihniyet Değişimi İçerisinde Politikaların Etkililiği	91
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Politika Aktörlerinde Ailenin Konumu.....	13
Tablo 2: Dünyada 18-49 Yaş Arası Evlilik ve Cohabitation Oranları	43
Tablo 3: Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi (%)......	83
Tablo 4: Türkiye’de Tek Ebeveynli Aile Oranları (%).....	84
Tablo 5: Türkiye’de Kaba Boşanma Oranları Binde (‰).....	85
Tablo 6: Türkiye’de Yaş Grubuna Göre Boşanma Miktarları	86
Tablo 7: Türkiye’de Nedenlerine Göre Boşanma Miktarları	87
Tablo 8: Türkiye’de Evlenme Miktarı ve Kaba Evlenme Hızı (‰)	88
Tablo 9: Türkiye’de Ortalama Evlenme Yaşı	89
Tablo 10: Türkiye’de Gayrı Meşru Doğum Oranları (1960-2013) (%)	90

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Dünyada Kaba Evlilik Oranları-1 ‰ (Binde)	38
Grafik 2: Dünyada Kaba Evlenme Oranları-2 ‰ (Binde)	39
Grafik 3: Dünyada Kaba Boşanma Oranları-1 ‰ (Binde)	40
Grafik 4: Dünyada Kaba Boşanma Oranları-2 ‰ (Binde)	41
Grafik 5: Dünyada Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları-1 (%).....	48
Grafik 6: Dünyada Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları-2 (%).....	49
Grafik 7: Dünyada Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları-3 (%).....	50
Grafik 8: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-1 (%)	52
Grafik 9: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-2 (%)	53
Grafik 10: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-3 (%)	54
Grafik 11: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-4 (%)	55

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Zihniyet-Sistem-İnsanÇarkı	72
Şekil 2: Aile Değerleri Şeması	81

KISALTMALAR LİSTESİ

EUROSTAT:	Avrupa İstatistik Ofisi
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RTÜK:	Radyo Televizyon Üst Kurulu
SHÇEK:	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
T.B.M.M.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TAYA:	Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Sosyal politika aktörleri içerisinde -geçmişten günümüze varlığını hissettiren temel kurumlardan biri, aile olmuştur. Bir kurum olarak aile, -değerlerine sahip olduğu ölçüde- varlığını parçalanmadan devam ettirebilmiştir. Tarih sahnesinde yaşanan sosyal, ekonomik, siyasi vb. değişim/dönüşüm evreleri, ailenin aktör olarak rolünde farklılıkların yaşanmasının ötesinde, temel olarak değerlerinin değişmesinde de etkili olmuştur. Haliyle yaşanan bu değişim, ailenin yakın çevresinde bulunan fertlerine sirayet etmesinin yanı sıra, toplumun bütün kesimlerinde etkisini göstermiştir. Fakat konuya, “Değişimin yaşanması bütünüyle aileye zarar vermektedir” gibi bir bakış açısıyla bakılmamalıdır. Buradaki temel ölçü, değerlerin yok olmaması/tahrip edilmemesidir. Burada değerden kasıt insanların ya da toplumların objektif yargılara atfettiği öznel yargılardır. Olgusal yargılar doğru ya da yanlış olarak değerlendirilirken, değer yargıları iyi-kötü, güzel-çirkin, sevap-günah olarak değerlendirilir. Bu değişim, eğer değerler çerçevesinde içselleşmişse ailede patolojilere neden olmamış, aksi takdirde ailenin temel yapısında çatlaklar oluşmaya başlamıştır. Yani yaşanan değişiklik, özü itibarıyla değerlerin temel yapıtaşlarında değişime neden olmamalıdır. Burada yaşanan sosyal, ekonomik vb. değişimlere karşı, “aile kurumu” olumsuzluklara reaksiyon gösterebilmeli ve kendi değerler süzgecinde değişimin olumlu ve olumsuz yanlarını tartıp o şekilde uygulamaya geçmelidir. Aslında bu tez çalışması özü itibarıyla bu temellendirme üzerine yazılmıştır. Batı toplumları ve Türkiye üzerinden aile kurumunda yaşanan benzer değişimlerin yanı sıra, farklılıklara da değinilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede tezin temel sorunsalı/problematiği “Batı’da ve Türkiye’de tek ebeveynli aile oranlarının artışına neden olan faktörler benzerlik arz etmekte midir?” sorusuna cevap aramaktır. Burada Batı’da birer alt sorun olarak karşımıza çıkan ve tek ebeveynli aile sürecini etkileyen “cohabitation” ve gayr-ı meşru doğum oranları ciddi problem teşkil etmektedir. Türkiye’de ise probleminin özünün büyük ölçüde boşanma bağlamında ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu temel sorunların çözülmesi ve ortaya konulması adına Batı’da ve Türkiye’de geçmişten günümüze ailede yaşanan değişimler teorik olarak ortaya konulmuştur. Daha sonrasında ikincil veri kaynaklarının istatistiklerinden yararlanılarak mevcut durum analiz edilmiştir. Tezin

bu anlamda kısıtlılığı ise Türkiye’de “cohabitation” ile ilgili detaylı verilerin bulunmamasıdır.

İşte bu kapsamda tezin birinci bölümünde sosyal politika ve aile kavramlarının kavramsal çerçevesi ortaya konacaktır. Burada daha çok Sanayi Devrimi ve modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan değişimler üzerinden değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu kısımda “çekirdek aile”nin Türkiye adına bir problem teşkil etmediği izah edilecek ve “çekirdek aile” üzerinden oluşan ön yargıların değişmesi gerektiğine değinilecektir. Daha sonra mevcut değişimle birlikte Batı’da aileye alternatif oluşan yaşam biçimleri üzerinden aileyi bekleyen tehlikelere vurgu yapılacak, bu anlamda Batı’nın bu sürece gelmesinde etkili olan unsurlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu değişimi temellendirmek adına ailenin işlevlerinin önemine değinilecektir.

Tezin ikinci kısmında ise “tek ebeveynli aile” olgusu ele alınacaktır. Burada tek ebeveynli aile olgusu anlaşılmadan önce “olgu” ve “değer” arasındaki fark açıklanacak ve daha sonra bu fark üzerinden değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu farkın önemini bilmek toplumların mevcut yapısının anatomisinin anlaşılması adına önem arz etmektedir. Çünkü her toplumun kendi değer yargıları bulunmakla birlikte, bütün toplumlarda önem arz eden -aile gibi- ortak değerleri de bulunabilmektedir. İkincil verilerin güncel hallerine ulaşıp dünyada kaba evlilik oranları ve boşanma oranlarına değinilecektir. Bunun yanında Batı’da adından sıkça söz edilmeye başlanan cohabitation’un tek ebeveynli aile sürecine nasıl bir etki yaptığı değerlendirilecektir. Bunun bir neticesi olarak ortaya çıkan gayri meşru doğum oranları da veriler arasında kullanılacaktır. Oranlar ışığında ve yaşanan sosyal, ekonomik olumsuzluklar üzerinden ebeveynleri ve çocukları bekleyen tehlikeler değerlendirilecek, Batı’da ailenin mevcut durumu örnek ülkeler üzerinden politikalarla ortaya konulacaktır.

Tezin son kısmında ise tarih sahnesinde dünden bugüne Türk aile yapısı irdelenecektir. İslamiyet öncesi Türk ailesi, İslamiyet sonrası Türk ailesi, Osmanlı dönemi aile yapısı ve nihayetinde Cumhuriyet dönemi ve sonraki aile yapısı üzerinden mevcut aile yapısı tartışılacaktır. Tek ebeveynli aile oranları ortaya

konulmadan evvel, zihniyet-sistem-insan sarmalında sorunların temeliyle alakalı çeşitli alt başlıklar üzerinden Türk aile yapısının mevcut sorunları ve bu sorunların mevcut sonuçları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Her ne kadar sorunlar Batı'ya nazaran Türkiye'de yeni baş göstermişse de, hayatın içine hızla sirayet eden kültürel değişiklikler ve tatbik edilen uygulamalar, aile yapısına çok çabuk olumsuz etki edebilmektedir. Nasıl ki Batı ülkeleri modernizm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan "ben" merkezli bakış açısından önce aile yaşamına yönelik farklı değerlere sahipken çok kısa sürede ciddi değişimler geçirmişse, Türkiye'nin de benzer tehlikelerle karşı karşıya kalabileceği unutulmamalıdır. Bu çerçevede Batı'da ailede yaşanan değişimler ve tek ebeveynli aile süreci çok daha fazla değişkeni bünyesinde barındırırken, Türkiye'de tek ebeveynli aile sorununun boşanma bağlamında ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle son yıllarda artan boşanma oranlarındaki artış ve evlenme oranlarındaki azalışla Türkiye'nin yapısal aile sorunları iyi analiz edilmelidir. Son kısımda ise, politikaların etkililiğinden öte zihniyetteki değişimin etkili olmasının gerekliliği üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA VE AİLE OLGUSUNUN KAVRAMSAL ZEMİNİ

1.1. Sosyal Politika Olgusu

Sosyal politika olgusuna bakıldığında karşımıza iki kelime çıkmaktadır ki, aslında olgu bu kelimeler üzerinden hayat bulmaktadır. Sosyal ve politika. Olgunun temel ögesini oluşturan politika kavramı eski Yunanca ile bütünleşik bir kelime olmakla beraber genel tanım itibariyle “toplumda belirli bir amaç için alınan önlemler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. “Sosyal” kelimesi de Latince “socius” kelimesinden türemiş ve köken olarak “dost, ortak arkadaş” anlamlarına gelmektedir.¹

Öte yandan sosyal politika, olgu olmanın yanında aynı zamanda bir bilim dalıdır. Bu yönüyle sosyal politika diğer bilim dallarına göre çok daha yeni sayılan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal politika, 19. yüzyılda sosyo-ekonomik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.² Aslında belki de hem olgu olması hem de yeni bir bilim dalı olması, tanımında ve içeriğinde uzlaşa sağlanamamasına da neden olmaktadır.

Olgu olarak yeni bir kavram olsa da süreç itibariyle bakıldığında sosyal politika tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında tarihin her döneminde toplumun belli kesimlerine yönelik faaliyetlerin yapıldığını görmek mümkün olacaktır.³

Ayrıca sosyal politika kavramının tanım ve içeriğindeki mutabakatsızlığın başka bir zemini, sosyal politikanın farklı bölgelerde farklı şekillerde ele alınması olarak görülmektedir. Bu çerçevede örneğin; Kıta Avrupası’nda sosyal politika, Kuzey Amerika’da ise sosyal refah politikası şeklinde anılmaktadır. Hal böyle iken,

---

¹ Ferhat Sayım, Türkay Odabaş, “5510 Sayılı Yasa ile Değiştirilen Emekli Aylığı Bağlama Oranlarının Olası Finansal Etkisinin Sosyal Politika Açısından Değerlendirmesi”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 9, s. 97.

² Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Genişletilmiş 2. bs., İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No:2007-57, 2007, s. 13.

³ Murat Aydın, **Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler**, İstanbul, Yedirenk Yayınları, 2009, s. 13.

birtakım yazarlar bu iki kavramın aynı anlama geldiğini savunurken bir kısmı da sosyal politika kavramının sosyal refah politikası kavramına göre daha kapsayıcı olduğunu belirtmişlerdir.⁴ Dolayısıyla bir yandan akademik bir disiplini açıklamak için kullanılan bu kavram bir yandan da sosyal refahı temin etmek adına yapılan toplum düzenlemelerini de bünyesinde barındırmaktadır.⁵

Çıkış zemini olarak bakıldığında ise sosyal politika için söylenebilecek olan şey, kökeninin 19. yüzyıla kadar uzanması ve esasında Sanayi Devrimi ekseninde gelişen olaylarla gündeme gelmiş olmasıdır. Buna göre, Sanayi Devrimi'nin zenginliğinin oluşmasında büyük pay sahibi olan emekçilerin yeterli payı alamaması ve bunun sonucunda içine düştükleri sefaletin toplumsal dengesizliğe yol açması sosyal politikanın oluşmasındaki en etkili nedendir. Bu anlamda sosyal politika toplumsal yaşamın refahı ve sürdürülebilirliğini esas almaktadır.⁶ Önceleri ekonomik anlamdaki politikaların uzantısı olarak değerlendirilen sosyal politika daha sonraları bağımsız bir bilim haline gelebilmiş ve bu değişimden sonra çok farklı tanımlamaları bünyesinde barındırmıştır.⁷

Burada bir anekdot düşmekte fayda bulunmaktadır. Sanayileşme sürecinde yaşanan sosyolojik gelişmeleri iyi anlamak sosyal politikayı daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu yüzden kısaca Sanayi Devrimi ve beraberinde gelişen sosyolojik, ekonomik vb. değişikliklere kısaca değinmekte fayda olacaktır.

Sanayi toplumuna dikkatlice bakıldığında sadece ekonomik anlamda değişen bir sistem değil, kültürel anlamda da büyük oranda değişimin yaşandığı bir atmosfer görülmektedir. Toplumsal değişme sürecinde maddi ve manevi değerler birlikte etkilenmektedir. Sağlıklı değişim maddi ve manevi değişimlerin paralel biçimde değişmesiyle gerçekleşmektedir. Maddi kültürden kast edilen icat ve buluşlarken manevi kültür ile kast edilen gelenek, görenek v.b değişkenlerde yaşanan

---

⁴ Halis Yunus Ersöz, "Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 53, Sayı: 2, 2003, s. 119-120.

⁵ Halis Yunus Ersöz, **Sosyal Politikada Yerelleşme**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2010-99, 2011, s. 48.

⁶ Aysu Bozkır Serdar, "Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Sosyal Politika", Ed.: Yusuf Alper, Aysen Tokol, **Sosyal Politika**, 5. bs., Bursa, Dora Yayınevi, 2014, s. 1.

⁷ Eylem Beyazıt, Muharrem Güneş, "Yeni Yerel Yönetim Yasalarının Sosyal Politikaya Katkıları", **International Journal of Academic Value Studies**, Vol: 2, No: 3, 2016, s. 80.

farklılıklardır. Sanayi Devrimi sürecinde bu değişiklikler aynı hızda olamamıştır. Toplumsal değişimin önemi burada daha iyi anlaşılmaktadır.⁸ Bir anlamda kültürel değişimin uzantısı “modernleşme” kavramı ile görülmektedir. Modernleşme süreci sanayileşmeyle birlikte baş gösteren hatta bu sürecin temelini oluşturduğu bir durumdur. Fırsat eşitliği, eğitim hakkının sağlanması/korunması, değerlerde evrenselleşme gibi yenilikler Sanayi Devrimi’yle mümkün olmuştur ki bu durum da modernleşmeyle ilişkilidir.⁹ Kelimenin köküne inildiğinde Latince “modo” kökünden türediği görülmektedir. Anlam olarak ise “şimdi”, “tam şimdi” anlamlarına gelmektedir. Yani burada empoze edilmek istenen algı “şimdi” ifadesiyle dünden farklı olduğu, düne göre üstün olduğu izlenimini bırakmaktır. “Şimdi”nin bu algısı ilerlemeci tarih anlayışını yansıtmaktadır.¹⁰ Bu bakış açısı da tarihin döngüsel değerlendirilmesine engel olmaktadır.

Modernliğin tarihine inildiğinde bu kavram üç dönemde temellendirilebilir. Modernliğin ilk evresi olan 16. ve 18. yüzyıllar arasında modernizm bir anlamda doğuşunu gerçekleştirmiştir. Bu süreçte insanlar da modern hayatı algılama, tanıma ve anlamlandırma evrelerini geçirmiştir. İkinci dönem Fransız Devrimi ile karşımıza çıkmaktadır ki kamusal alanda ciddi altüst oluşların yaşandığı dönem olmuştur. Bu dönemde modernizmin temelleri kutsal olanla olmayanın bölünmesiyle ortaya çıkan ulus devlet anlayışıyla gelişme göstermiştir.¹¹ Ulus devlet, 15. ve 16. yüzyıllarda kendisini göstermiş olan, din ve diğer kurumlarda varlığını hissettiren Fransız Devrimi’nin etkisiyle ortaya çıkmıştır.¹² Modernlik ve milliyetçilik birbirine girift kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernliğin milliyetçiliğe yol açtığı görüşlerinin varlığıyla beraber, milliyetçiliğin modernliğe yol açtığı görüşü de mevcuttur.¹³ 20. yüzyıl da üçüncü evrenin yaşandığı dönemdir. Bu dönem

---

⁸ Okan Aydın, Gülen Baran, “Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2010, s. 119.

⁹ İbrahim Kaya, “Sanayi Devrimi ve Sosyal Sorunlar”, **Sosyal Sorunlar**, 1. bs., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 12-13.

¹⁰ Abdurrahman Arslan, **Nehri Geçerken**, 2. bs., İstanbul, Beyan Yayınları, 2012, s. 32.

¹¹ Ali Bulaç, **Postmodern Kaosta Kible Arayışı**, İstanbul, İnkilap Yayınları, 2012, s. 209.

¹² Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren, **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 75.

¹³ Mehmet Hişyar Korkusuz, **Mukaddime’den Muahhire’ye**, 2. bs., İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2012, s. 122.

modernleşme sürecinin neredeyse dünyanın dört bir yanını kapladığı dönem olarak tezahür etmektedir.¹⁴

Modernleşme kökeninde aslında iki temellendirme üzerinden var olmuştur. Bu iki temellendirme her ne kadar dile getirilmese de açık şekilde kabul edilen varsayımlardır. Kendi dışındaki, yani Batı dışındaki modellerin (ailevi ve ekonomik) anlamda iyi olmadığı, geri olduğu ve bunların gelişmeye uyum göstermediğidir. Yani -Batı dışında olanın/Batı'ya benzemeyenin- az gelişmiş olduğu ve ekonomik ilerlemeyle uyum sağlamadığı öne sürülür. Bu durumun kökenine inildiğinde Darwin'ci bir yaklaşım olduğu görülecektir.¹⁵ Diğer temellendirmeye ise “Sosyal Politikada Aile Olgusu” başlığı altında değinilecektir.

Bir diğer açıdan ele alındığında kültürel, psikolojik ve sosyolojik sonuçlarının uzantısı olarak modernleşme, bir tarafıyla dünyanın bilinebilirliğinin önündeki engelleri kaldırırken bir yandan da insanların kendi yaşamlarındaki kuralların belirleyicisinin kendisi olması gerektiğini empoze etmektedir. Bu özgürleşme serüveni bir bakıma bilimselliğin temelleriyle kendini sınırlamıştır.¹⁶

Sanayi toplumu ve modernleşme ekseninde bir girizgâh yapıldıktan sonra sosyal politika kavramının türlerine değinilecektir. Sosyal politikayı tanımlarken aslında temelde iki çeşit sınıflandırmaya gidilmektedir. Bunlar “dar anlamda sosyal politika” ve “geniş anlamda sosyal politika” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nihayetinde günümüzdeki gelişmeler, sosyal politikanın hem uygulama olarak hem de anlam olarak çeşitlenmesine ve değişmesine neden olmuştur. Temelinde topluma yönelik politikaları barındıran bir olgu olduğu için ve politika uygulayıcısı olarak karşımıza devlet faktörü çıktığı için sosyal politikanın bu değişikliklere ve çeşitliliğe ayak uydurması gayet normal karşılanmaktadır.¹⁷

---

¹⁴ Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, Çev.: Ümit Altuğ-Ümit Peker, 16. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 29.

¹⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, “Aileye Yaklaşımında Bir Kuramsal Çerçeve ve Aile Değişim Modeli”, **Aile Kurultayı "Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler"**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1995, s. 57.

¹⁶ **A.e.**, s. 13.

¹⁷ Meryem Koray, “Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak...”, **Çalışma ve Toplum**, 2007/4, s. 19.

1.1.1. Sanayi Devrimi ve Dar Anlamda Sosyal Politika

Dar anlamda sosyal politikayı anlamak aslında bir miktar sanayileşme dönemini anlamayı gerektirmektedir çünkü dar anlamda sosyal politikanın tanımı Sanayi Devrimi ile özdeşleşmiştir.

Batı tarihin reform hareketlerine bakıldığı zaman, Fransız Devrimi, bilimsel devrimler, Aydınlanma Dönemi gibi birçok dönemin akla geldiği söylenebilir. Fakat bunların içinde en önemli gelişme İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸ Sanayi Devrimi öncesi hemen hemen bütün toplumları karakterize eden dört önemli özellik karşımıza çıkmaktadır. Bunlar yüksek doğum oranları, düşük eğitim imkânları, insan sermayesi üzerinden fiziksel özelliklerin önemi, ekonomik üretkenlik oranlarında düşüklük. Fakat Sanayi Devrimi ile birlikte, gelişmiş ülkelerde gözlenen özelliklere bakıldığında eğitimin yüksek oranlarda olması, doğurganlığın düşmesi, beşeri sermayenin yüksek gelir getirmesi noktasında önem arz etmesi, yüksek oranlarda ekonomik üretkenlik gibi değişimler görülmektedir.¹⁹

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başları İngiltere açısından hem ekonomik hem sosyal anlamda bir gelişme olarak eşsiz bir dönüm noktası olarak görülmektedir.²⁰ Sanayi Devrimi’nin başlangıcı olarak İngiltere’yi almak doğru olacaktır. Aslında İngiltere’yi merkez almak beklenmedik bir durum değildir. Sanayinin gelişmesi sürecinde geçen olayların ilmek ilmek işlenmesi bu sürecin neden İngiltere’de başladığının yanıtı olmaktadır. Pamuklu üretimle baş gösteren bu sürece etki eden unsurlar, makinelerin icadıyla perçinlenmiştir denilebilir.²¹ İngiltere’nin uluslararası standartlara göre hem ücretler hem fiyatlandırma noktasında ileri düzeyde olması Sanayi Devrimi’nde neden İngiltere’nin ön planda

---

¹⁸ Jan De Vries, “Industrial Revolution and the Industrious Revolution”, **The Journal of Economic History**, Vol: 54, No: 2, 1994, p. 249.

¹⁹ Gregory Clark, “Human Capital, Fertility, and the Industrial Revolution”, **Journal of the European Economic Association**, Vol: 3, No: 2/3, 2005, p. 505.

²⁰ Maxine Berg and Pat Hudson, “Rehabilitating the Industrial Revolution”, **The Economic History Review**, Vol: 45, No: 1, 1992, p. 24.

²¹ Y. Zubritski, Mitropolski, V. Kerov, **Kapitalist Toplum**, Çev.: Sevim Belli, 9. bs., Ankara, Sol Yayınları, 2009, s. 47-48.

olduğunu daha iyi açıklamaktadır.²² Birçok icadın yanı sıra bir dizi olumsuzluğu da beraberinde getiren Sanayi Devrimi, bir nevi karanlık ve aydınlık çağın birlikte yaşanmasına neden olmuştur. Aslında sosyal politikanın ilgi alanı bu karanlık çağ ile yüzleşen ve zorluklarına katlanan kesimin yaralarına merhem olmaktır denilebilir. İlk olarak tekstilde kendini gösteren Sanayi Devrimi daha sonraları yaklaşık yirmi beşer yıllık süreçlerle diğer sektörlerle de etkisini göstermeye başlamıştır.²³

Bu dönemdeki çalışma koşullarına bakıldığında insan onurunun ayaklar altına alındığı görülmektedir. Kadınından çocuğuna, gencinden yaşlısına, her kesimden insan çalışma koşulları içinde yer almaya zorlanmış, yeni düzende herkes fabrikanın bir parçası olmak durumunda kalmıştır. İşçi-işveren arasında bağımlı çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu yapı, tutarsızlığını üretim ve bölüşümde de göstermiştir. Sanayi Devrimi sermaye sahiplerinin günden güne güç kazandığı, emeğin sermaye tarafından sömürüldüğü düzenin adı olmuştur.²⁴

Şehirler büyümeye devam ederken paralelinde sorunları da getirmiştir. Bu süreçte ailenin işçileşme ile olan zorlu mücadelesi diğer değerlerin yok olup gitmesine neden olmuştur.²⁵ Toplumdan topluma farklı sonuçlar doğuran bu süreç, anavatanı olan Batı'da aile namına birçok değişime de neden olmuştur. Yaşanan göçler sonrası aileler kendi ortamlarından uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Akrabalık ve evlilik biçimleri zayıflamış, yeni toplum algısının oluşmasında da dini temellerden ziyade maddi temeller etkisini göstermeye başlamıştır. Evlilik yaşı, kadın erkek arası münasebetler, çocukluk gibi olgular yeniden şekillenme yoluna girmiştir.²⁶

Sanayi Devrimi'nden önce aile karşımıza "birim" olarak çıkmaktadır. Aile içerisinde erkek, kadın ve çocukların tarlada, dokuma tezgâhında birlikte çalıştığı bir ortam hâkimdi. Gelir anlamında da bir ortaklık (common income) baskın olarak gözükmekteydi. Babanın otorite olduğu bu yapıda, akrabalık/yakınlık ilişkileri

---

²² R. C. Allen, "Why the Industrial Revolution was British: Commerce, Induced, Invention, and the Scientific Revolution", **Economic History Review**, Vol: 64, No: 2, 2011, p. 357.

²³ Faruk Taşçı, **Sosyal Politika Ahlakı**, 1. bs., İstanbul, Nobel Yayınları, 2012, s. 11.

²⁴ Serdar, **a.g.e.**, s. 3.

²⁵ Nazife Şişman, **Emanetten Mülke**, 3. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 76.

²⁶ Beşir Atalay, "Sanayileşme ve Kentleşmenin Ailenin Değişmesinde Etkileri", **Türk Aile Ansiklopedisi 3**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 884.

özenle organize edilirdi. Dini, sosyal, politik anlamda temsil yetkisi babanın elindeydi. Evlilik ilişkilerinde uygunluğu tanımlayan ve belirleyen yine babaydı. Aile bütçesinin denetçisi olarak sorumluluk babaya aitti. Fakat Sanayi Devrimi'nden sonra babanın ücretli olarak başkalarının yanında çalışması ve devamında da diğer aile fertlerinin ücretli olarak çalışmaları bireysel anlamda gelir özgürlüğünü beraberinde getirdi. Bu durumda babanın -otorite anlamındaki- konumu zedelenmiştir.²⁷

Söz konusu zedelenme ile birlikte aile ve akrabalık kurumunun dağılmaya başladığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde, insanoğlunun doğal meyli olan yardımseverlik ve insan sevgisi duygusuna engel olan “Protestan Ahlâk” anlayışının, sosyal politikaya da önemli tesirleri olmuştur. Özünde bireyselliği esas alan bu ahlâk, bireye çok çalışması için direktiflerde bulunurken aynı zamanda kendi menfaatini de maksimize etmesini öğütlemektedir.²⁸

Bu süreçten kısaca bahsedildikten sonra “dar anlamda sosyal politika” olgusunun işçi sınıfı üzerinden tanımlandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda “dar anlamda sosyal politika” işçi sınıfının temelde yaşadığı zorlukları belirleyen, emek ve sermaye arasındaki eşitsizliğin/çatışmanın çözümü için uğraşan, sınırlı amaçları bulunan politikaları tanımlamak için kullanılmaktadır.²⁹ Bu politikalar özünde çalışanlara hak ve özgürlük vaat etmektedir. Sendika kurma, toplu pazarlık ve grev hakkı gibi haklar “dar anlamda sosyal politika” kapsamında işçilere sunulan haklardan bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰

Sanayi Devrimi'nden önce muhtaçlık algısına bakıldığı zaman daha kapsayıcı bir yapıda olduğu görülmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte muhtaçlığa bakış daha dar bir perspektiften kendini göstermiş ve sadece işçileri kapsayan bir yapıya bürünmüştür. Sosyal politikanın tekrardan daha geniş bir bakış açısıyla muhtaçlık algısına kavuşabilmesi I. ve II. Dünya Savaşları'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Böylece

---

²⁷ Charles W. Coulter, “The Family as a Unit in Industrial Society”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol: 196, 1938, p. 20.

²⁸ Ersöz, **a.g.e.**, s. 31.

²⁹ Meryem Koray, **Sosyal Politika**, 4. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2012, s. 27.

³⁰ Serdar, **a.g.e.**, s. 5

dar anlamda sosyal politika algısından daha geniş anlamda sosyal politika algısına geçişte ilk adımlar atılmıştır.³¹

1.1.2. Geniş Anlamda Sosyal Politika

İşçi ve işveren sarmalından çıkıp, zaman içinde toplumun diğer kesimlerini de bünyesine almaya başlayan sosyal politika, çeşitli sosyal sorunlara yönelerek sosyal bütünlük ve düzeni de temin etmeye başlamıştır. Bundan böyle sosyal politikanın, sosyal sınıflar arasındaki maddi ve manevi dengesizlik ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için mücadele vermesi de temel gayeleri arasına girmiştir.³²

Geniş anlamda sosyal politika temelde sosyal, ekonomik hak ve özgürlükleri içinde barındıran bir yapıdadır ve bu yapı sağlıktan barınmaya, gelir adaletsizliğinden herkes için asgari gelir düzeyine kadar bir dizi mesele ile iç içedir. Her ne kadar çok gelişmiş refah devletlerinde bile bu tarz politika faaliyetlerinin başarısı tartışılabilir, yine de geniş anlamda sosyal politika, dar anlamda sosyal politikaya göre çok daha geniş bir yelpazeye sahiptir.³³

Bu geniş alandaki problemleri insanlık tarihinin başına götürmek mümkündür. Aslında sosyal politikanın, ilk ve orta çağlarda görülen kölelik rejimlerinden feodal sistemdeki serflerin problemlerine, köylü sınıfının ya da esnafların problemlerinin yanı sıra, küçük sanatkârların işyerlerinin korunmasından geliştirilmesine kadar birçok alanda etkili olduğu söylenebilir. Yani geniş anlamda sosyal politika, işçi ve işveren dışındaki toplumun tüm kesimlerin problemleriyle de ilgilenmektedir.³⁴

Kapsamlı bir uygulama alanına sahip sosyal politika bu geniş hacmine İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kavuşmuştur. Sosyal devlet ve refah devleti politikaları bu geniş hacmin oluşmasında etkili olmuştur. Bu geniş hacimdeki hedef gruplar

---

³¹ Faruk Taşçı, "Sosyal Politika-Ahlâk İlişkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 1

³² Serdar, **a.g.e.**, s. 5.

³³ Koray, **a.g.e.**, s. 29.

³⁴ Ersöz, **a.g.e.**, s. 52.

içerişine bir anlamda dezavantajlı diyebileceğimiz kadınlar, gençler, yaşlılar, çocuklar, engelliler de dâhildir.³⁵

Haliyle aile de bir bütün olarak sosyal politikanın konusu olmaktadır. Aile politikası dendiğinde akla gelen genel politikalar, doğum hızı, ailenin büyüklüğü, çalışan ebeveynlerin çocukları ya da yaşlı anne ve babaları için bakım hizmetleri, koruyucu aile programları gibi politikalarlardır.³⁶ Sonuç olarak genel bir tanımlamaya gitmek gerekirse toplumsal politika “amacı toplumsal adalet olan, ekonomi biliminin doğal yasalarını düzeltici ve anamalcı toplum düzeni içinde sınıf savaşımının nedenlerini gidermeye dönük önlemler ve siyasetler öngören bir denge, uyum ve barış bilimidir.”³⁷ Bir anlamda sosyal politika, piyasa ekonomisinde sosyal denge ve sosyal düzenin tehlikeye düştüğü zamanlarda düzeltici ve yardımcı bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır.³⁸

1.1.3. Sosyal Politikanın Hedefleri

Sosyal politikanın geniş bir alanda hedefler zinciri olduğunu söylemek mümkündür, ancak bunlar arasında en fazla ön plana çıkan hedeflere temas etmek yeterli olacaktır.

Sosyal politikalar yeri geldiğinde bir ulusu inşa etmek yeri geldiğinde aile ve bakım politikalarıyla toplumun kendini üretebilmesini sağlamak, yeri geldiğinde de eşitlik ilkesiyle vatandaşların üretkenliğine katkıda bulunmak gibi birçok amacın/hedefin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.³⁹

Belirtildiği üzere sosyal politikanın birçok hedefi bulunmakla birlikte aslında en önemli hedefi refah seviyesinde artışı sağlamak ve refahın toplumsallaşmasını temin etmektir. Geniş anlamında yapılan tanımdan yola çıkmak gerekirse sosyal sorunlara yol açacak oluşumları ortadan kaldırmak, sosyal sorunları en aza indirmek sosyal politikanın temel amaçları arasındadır. Bu anlamda sosyal politika

---

³⁵ A.e., s. 53-54.

³⁶ Arzu İçağasıoğlu Çoban, Cengiz Özbesler, “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, **Aile ve Toplum**, Cilt: 5, Sayı: 18, 2009, s. 33.

³⁷ Cahit Talas, **Toplumsal Politika**, 5. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s. 27.

³⁸ Sami Güven, **Sosyal Politikanın Temelleri**, 5. bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2013, s. 12.

³⁹ Thandika Mkandawire, “Transformative Social Policy and Innovation in Developing Countries”, **The European Journal of Development Research**, Vol: 19, No: 1, March 2007, p. 13.

sosyalizmden kavramsal zemin anlamında biraz daha sıyrılarak, kapitalizmin eksiklerini yamamayı göze almıştır. Sosyalizm ise kapitalizme bu anlamda bütünüyle reddiye çekmektedir.⁴⁰

Sosyal politikanın buradaki rolü biraz daha iki düşüncenin sentezi gibi karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda Tablo 1’de sosyal politika aktörlerinin örgütlenme yerleri ve temel fonksiyonları gözükmektedir. Tarih boyunca bu kurumların bir kısmı formel olarak aktör görevi görürken bir kısmı informel olarak görev görmüşlerdir. Zaman içinde belli aktörler alıcı konumuna geçebilmiş, konjonktüre göre alıcı ya da aktör olarak parametreler değişiklik gösterebilmiştir. Örneğin, geleneksel dönem için ailenin aktör olarak daha baskın olduğunu söylerken, günümüzde aile dünya genelinde alıcı pozisyonuna geçmiştir denilebilir.

1.2. Sosyal Politikada Aile Olgusu

Aile, sosyal politikada bir yandan “aktör” diğer yandan da “alıcı” konumundadır. Bu nedenle öncelikle ailenin sosyal politikadaki aktör ve alıcı konumlarını ortaya koymak, daha sonra aile olgusunu, türlerini ve işlevlerini irdelemek uygun olacaktır.

1.2.1. Sosyal Politika Aktörü ve Alıcısı Olarak Aile

Tablo 1: Sosyal Politika Aktörlerinde Ailenin Konumu

Aktörler	Örgütlenme Biçimi	Temel Fonksiyonu	Sosyal Refah Fonksiyonu
Sivil Kesim	Aile, akraba, arkadaş, komşu	Üreme, sosyalleşme, koruma, dostluk ve manevi destek	Bağımlı üyelerin bakımı, aile içi mali destek
Din	Dini kurumlar	Ruhani gelişme	Üyelerine danışmanlık ve sosyal hizmet sağlamak
İşletme	İş organizasyonları	İstihdam	İstihdam ödenekleri
Özel Sektör	Firma ve hane halkı	Mal ve hizmetlerin değişimi	Ticari nitelikli sosyal refah malları ve hizmetleri
Sivil Toplum Kuruluşları	Gönüllü kuruluşlar	Karşılıklı yardım, insan sevgisi, yardımseverlik	Gönüllülük ve topluma yönelik sosyal hizmet
Devlet	Merkezi, bölgesel, yerel yönetimler	Kaynakların yönlendirilmesi ve dağıtılması	Yoksulluk, ekonomik sorunlar, güvenlik, sağlık sorunları, konut sorunu

Kaynak: Ersöz, a.g.e., s. 56. verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁴⁰ Eyüp Bedir, “Sosyal Politika Bilim Dalına İlişkin Genel Bilgiler”, **Sosyal Politika-I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016 Yayın No: 2621, s. 22.

Sosyal politika bağlamında aktörlere bakıldığı zaman sivil kesim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, dini kurumlar, devlet gibi kurumlar karşımıza çıkmaktadır. Aslında tez konusu bir nevi bu aktörlerden aile ve onun içerisindeki tek ebeveynli aile sorunsalına değinmek olacaktır.

Tablo 1'e bakıldığında, aile kurumunun sosyal politikanın önemli bir "aktörü" olarak karşımıza çıkmasının nedenlerinden biri de aslında aile bireyleri arasında ilişkinin nikah akdi dışında yazılı bir anlaşma üzerinden şekillenmemesidir. Bunun yanı sıra, aile bireylerinin maddi ve manevi olumsuzluklara karşı sırt sırta verip başa çıkmaları, bu olumsuzluklarda birbirlerini adeta bir sığınak olarak görmeleri, aileyi sosyal politika anlamında önemli bir aktör haline getirmektedir. Refah devleti standartlarında sosyal politika imkânlarına sahip olmayan ülkelerde, aileler fertlerin sosyal sigorta anlamındaki eksikliklerini ikame edebilmektedir. Günümüz refah devletleri mevcut gelişmişliklerine ulaşmadan önce de aileler bir bakıma sosyal sigorta görevini üstlenmişlerdir.⁴¹ Tarihi olarak bakıldığında bu gerçekten böyle olmuştur. Sanayi öncesi toplumlara bakıldığı zaman toplumun içinde zayıf ve nispeten tehlikelere daha açık grupların korunak noktası aile, akraba ve hayır kurumları olmuştur.⁴² Aslında bir değerlendirme yapmak gerekirse, ailenin bu anlamda aktör olarak her dönemde etkinliği görülmektedir. Her dönem bunun etkisinin katsayısı değişse de yahut toplumdaki topluma etkinliği farklılık gösterse de genel anlamda aile, hem ekonomik bir birim olarak hem sosyal bir birim olarak, doğal bir meyille bu görevi üstlenmiştir.

Çağdaş toplumlara gelindiğinde bu fonksiyonu ailenin devletle paylaştığı görülmektedir. Aslında bu durum, sürecin getirdiği ve beklenen bir durumdur. Özellikle sanayileşmesini tamamlamış ülkelere bakıldığı zaman, toplumsal kurumların geleneksel fonksiyonlarının deformasyona uğradığı ortadadır. Devamında sosyo-ekonomik örgütlenmelerin de gelişme göstermesi insanları yalnızlaştırmış ve buna bağlı olarak insanların maddi-manevi risklere karşı direncini kırmıştır.⁴³ Burada

---

⁴¹ Şenol Kurt, "Sosyal Politikada Özel Sektörün Rolü", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 22-23.

⁴² Mustafa Delican, "Aile, Ekonomi ve Sosyal Politika", **Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998, s. 16.

⁴³ **A.e.**, s. 16.

Batı için geriye dönüş yapmakta fayda olacaktır. Genellikle bireysellik ve yalnızlık meselesi Sanayi Devrimi öncesi ve sonrası keskin ayrımlarla ayrılmaktadır. Batı'nın bu anlamdaki serüvenini daha eskiye taşımak aslında yanlış olmayacaktır.

Avrupa'nın büyük bir bölümünde kendini gösteren bireysellik serüvenini endüstriyel gelişmelere paralel değerlendirmek ya da bu bireysellik anlayışının daha öncelerde var olmadığını savunmak yanlış olacaktır. Bu bağlamda Bronz Çağı'na bakıldığında Avrupa'nın büyük bir kısmında toplumsal tabakalaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde cenaze ritüellerinin kolektiften bireyselle döndüğü ya da daha evvelki avcı-toplayıcı toplumlarda bile ölüm ve gömme gibi faaliyetlerin bireysel olarak yapıldığı görülmektedir.⁴⁴ Burada biraz daha yakın tarihe bakıldığında bireysellik anlamında ilginç varsayımların varlığı ortaya çıkmaktadır. Aslında bu varsayımların burada belirtilmesinin amacı, sosyal politika anlamında aktör ya da alıcı konumunda olan ailenin -ülkeden ülkeye sanayileşme ve modernleşme ile birlikte modernlik tutumları da farklı olduğu için- üstlendiği rolde de farklı profilleri ortaya çıkabileceğini göstermek olacaktır.

Çalışmanın ilk kısmında vurgu yapılan ve temelde iki zıt düşünce üzerinden değerlendirilen modernizm algısının hatırlanması adına mesele tekrardan izah edilmeye çalışılacaktır. Birincisi Batı'dan farklı olan yapının ekonomik gelişmeyle bağdaşmadığıdır. Diğer de ekonomik gelişmeleri yani sanayileşme ile beraber gelen modernleşmenin getirdiği bireysellik anlayışıdır. Fakat burada biraz Doğu'yu dönüm noktası olarak değerlendirmek gerekecektir. Başta Japonya olmak üzere bunun yanı sıra, Asya'nın Kaplanları olarak bilinen Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong gibi ülkeler endüstrileşme süreçlerini oldukça hızlı geçirmiştir. Yani bireyselleşme, ayrışma vb. olgular ekonomik gelişme için şart olsaydı bu süreci bu ülkelerde de görmek mümkün olurdu fakat bu süreçte bu ülkelerde, özellikle Japonya'da böyle bir durum yaşanmamıştır.⁴⁵ Diğer görüş değerlendirildiğinde bireyselliğin ve çatışmanın endüstrileşme öncesinde varlığının olduğu görülmektedir. Bu varsayımlara Fransa'daki mahkeme kayıtlarından ulaşılmıştır. Bazı tarihçilere göre bireyselliğin uzantılarının Avrupa'da 16. yüzyıla kadar gittiği söylenmektedir.

⁴⁴ Jack Goody, **Avrupa'da Aile**, Çev.: Serpil Arısoy, 1. bs., İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2004, s. 26.

⁴⁵ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s. 57-58.

Burada, Batı'da bireycilik ve ayrışma endüstri öncesi de mevcuttu ve bir bakıma bu durum sanayileşmeyi körükledi yahut ayrışma ve bireycilik madem vardı öyleyse bu durum sanayileşmenin sonucu değildir gibi iki farklı bakış açısı oluşturulabilir.⁴⁶

Konuyu özetlemek gerekirse, aslında Sanayi Devrimi öncesine kadar “aktör” olarak karşımıza çıkan aile, Sanayi Devrimi sonrası daha çok “alıcı” rolünü üstlenmiştir. Bunda dönemin getirdiği sosyal, ekonomik, psikolojik durumlar etkili olmuştur. Sanayi Devrimi'nde yaşanan sosyolojik anlamda zemin kayması haliyle toplumlara, bu bağlamda da toplumun temel yapıtaşı olan ailelere etki etmiştir. Bu durum ailenin vizyonunda ve misyonunda değişmelere neden olmuştur. Aile fonksiyonel anlamda, varoluş mücadelesinde geçmişten gelen değerlerinde tutarlılık ve devamlılık sağlayamamış, bir bakıma elinde olan ya da olmayan sebeplerden değişmek durumunda kalmıştır. Misyon anlamında ise, aile fertlerinin bir anlamda tek bir göz olup aynı yere odaklanması misyonu şekil değiştirmiş, bireysellik ön plana çıkmıştır. Bu durum da, sosyal politika anlamında ailenin konumunda (aktör ve alıcı bağlamında) değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Şimdi bu bağlamlar etrafında aile olgusu, türleri ve tanımı irdelenmelidir.

1.2.2. Aile Olgusu ve Tanımı

Aile geçmişten günümüze kadar toplumun temel fonksiyonlarından biri olmuştur. Temel matematik bilgilerinde kullandığımız “fonksiyon” kavramını sosyal bilimlerde kullanılmak istenilmesinin nedeni aslında çok basittir. Burada iki hususa dikkat edilmelidir. Bunlar; bağımlı değişken ve bağımsız değişken faktörleridir. Bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki kasti işlevleri, manipüle edici sonuçlar doğurmaktadır. Burada “aile” olgusunu bağımlı değişken olarak ele aldığımızda, aile üzerinde etkili olan her türlü bağımsız değişken ailede bir değişime neden olmaktadır. Sosyal bilimcilerin bu anlamda aile üzerine yaptığı çalışmalara bakıldığında kimi yazarların değişimi incelerken Sanayi Devrimi'ni esas alması, kimi yazarların modernizmi konu edinmesi, kimi yazarların ise küreselleşme üzerinden aile olgusunu incelediği gözükmektedir. Hiç şüphesiz bu süreçlerin her birisi ailenin değişiminde/dönüşümünde kilit roller üstlenmiştir. Bunun nedeni ailenin yıllardır

---

⁴⁶ A.e., s. 58.

süregelen varlığı, beraberinde onu etkileyen bağımsız değişkenlerin de çokluğunun varlığıdır.

Maddenin yapıtaşı nasıl atom ise bir sistem olarak aile de toplumun atomu görevindedir. Toplum aileyle birlikte kimliğini elde etmeye başlamaktadır. Bu anlamda yeryüzünde ailesiz bir toplumun devamlılık göstermesi mümkün değildir. Yapılan antropolojik, etnolojik çalışmalara bakıldığı zaman belirli bir aile tipolojisi oluşmadığı görülmektedir. Nitekim Herodotus da toplumlara göre aile yapılarının da farklı olduğu görüşünü savunan ilk kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷ Aile model ve yapıları incelendiğinde toplumdan topluma değişiklik gösterebileceği gibi aynı toplum içindeki değişik sınıf ve yöreler arasında da farklılık gösterebilmektedir.⁴⁸

Öte yandan belki de evrensel bir kurum olduğu gerçeği reddedilemeyecek kadar nadir oluşumlardan biri olan aile, evrenselliğinin yanında farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda ailenin toplumdan topluma değişen şekil ve fonksiyonları da mevcuttur.⁴⁹ Bu sebeple genel geçer bir tanım yapmakta mümkün olmamaktadır. Aile kavramını aslında müphem yapan, aile kelimesinin tek başına kullanılarak tanımlamaya çalışılmasıdır. Aile kavramına açıklığa kavuşturmak için birçok sınıflama ve tipoloji oluşturulmuştur. Fakat bu tipolojiler çoğu zaman açıklıktan ziyade kaosa yol açmıştır. Aslında buradaki temel problem aile ve akrabalık ile ilgili hudutların evrensel zeminde çakışmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁰

En temel tanımıyla “toplumun en küçük yapı taşı” olarak aile olgusu evrensel bir birim olmasına rağmen, toplumların zeminleri farklı olduğu için algılanış biçimi farklı olabilmektedir. Modern ve geleneksel toplumlarda algılamının farklı olduğu aile birimi, bu farklılığı aileye yüklenen beklentilere ve işlevlere borçludur.⁵¹

---

⁴⁷ Orhan Türkdoğan, “Aile Sosyolojisi Modeli”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 25.

⁴⁸ İsmail Doğan, “Aile Kavramının Alanı”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 23.

⁴⁹ Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 7.bs., Bursa, Ekin Yayınevi, 2011, s. 259.

⁵⁰ Hammûde Abd El-Ati, **Nasıl Bir Aile? İslami Bakışın İmkanları**, Çev.: Mesut Kardeşhan, 1. bs., İstanbul, Pınar Yayınları, 2000, s. 35.

⁵¹ Fatma Yaşar Ekici, “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **International Journal of Social Science**, No: 30, Winter I 2014, p. 210.

Aile kavramı günümüzde “anne, baba ve çocuklardan oluşan bir birim” olarak tanımlanmaktadır. Ancak yapılan bu tanım değerlendirildiğinde evrensel anlamda bir tanımlama olmaktan çok antropolog Robert Murdock’un 1949 yılında kullandığı “çekirdek aile” kavramını karşılamaktadır. Evet çekirdek aile baskın bir aile türü olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak bu ailenin evrensel bir tanımının yapılacağı anlamı taşımamaktadır.⁵²

Genel geçer tanımlar yapılmakla birlikte farklı toplumlarda, farklı dinlerde kimi durumlarda aile tanımına etki edecek farklı değişkenler olmaktadır. Nasıl ki Murdock’un tanımı üzerinden evrensel bir aile tanımının var olamayacağı söylendiyse, aile tanımına etki eden değişkenler de toplumların yapısı farklı olduğu için farklılık gösterecektir. Bu hususta en azından Türkiye’de aile bağlarının şekillenmesi adına farklı ritüellerin ve zorunlulukların da var olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

Sözlük anlamıyla aile tanımına bakıldığı zaman aile “evlilik, süt veya kan bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşan ve toplumun temeli kabul edilen en küçük toplumsal birim” olarak kabul edilmektedir.⁵³ Bu tanım üzerinden aile kavramını açıklamak ve toplumda böyle bir algının yerleşmesini sağlamak çok daha makul olacaktır.

Çocuk ve anne-baba arasındaki bağı ifade eden kavrama soy bağı denmektedir. Gerçek soy bağı kan bağı yoluyla meydana gelmektedir.⁵⁴ Burada unutulmuş ve aslında aile tanımlamasında önem arz eden -Türkiye açısından- “süt bağı” değişkeninin de varlığı meselesidir.

Eski Türkler’de daha çok biyolojik nedenler ön planda tutularak “süt hakkı”, “süt sevinci” gibi kavramlar kullanılmaktaydı. Ancak bu durum akrabalık sebebi sayılmamaktaydı. Osmanlı Aile Hukuku Kararnameleri’nde yazanlara göre Hristiyan

---

⁵² Kadir Canatan, Ergün Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016, s. 60-61.

⁵³ Ömer Demir, Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 3. bs., Ankara, Vadi Yayınları, 1997, s. 14.

⁵⁴ Cem Baygın, “Kan Bağına Dayanan Soy Bağı”, **AÜEHFD**, Cilt: 6, Sayı: 1-4, 2002, s. 255.

ve Yahudilik'te süt akrabalığının bulunmadığı belirtilmiştir. Kur'an'da süt akrabalığı ile ilgili ayetler⁵⁵ mevcuttur.⁵⁶

Burada bir ilişki kurabilmek adına akıllara İbn-i Haldun'un asabiyet kavramı gelmektedir. İbn-i Haldun'un nesep asabiyeti, kandaşlığı ve ortak soydan gelmeyi ifade ederken, sebep asabiyetinde ise ortak dini, siyasi vb. değerler sonucu isteğe dayalı oluşumları ifade etmek için kullanılmaktadır.⁵⁷ Bu durumda önemsenmesi gereken nokta ise, sebep ve nesep asabiyeti noktalarını birbiriyle ilişkili değerlendirmek olacaktır. Bunların ayrı düşünülmemesi gerekmektedir. Bir süre sonra, sebep asabiyeti nesep asabiyetinde oluşan ilişkinin çok daha ötesine geçebilmektedir.⁵⁸ Burada kan bağı meselesi nesep asabiyetini temsil etmektedir. Süt bağı meselesi de bir anlamda sebep asabiyetini temsil etmektedir. Bir dönem ülkemizde gündeme gelen süt bankası meselesi⁵⁹ sonradan gösterilen hassasiyet sonrasında rafa kaldırılmıştır.⁶⁰ Meselenin diğer bir boyutu da yeni annelerin sosyal medya platformlarında kontrolsüzce birbirleriyle süt alışverişinde bulunmasıdır. Bu durum da büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kontrolü ve takibi mümkün olmayan bu platformlarda yapılan süt transferleri, kardeşlik anlamında bir bağın oluşmasına neden olmaktadır.

“Aile nedir?” hususunda süt bağı meselesi açıklanmaya çalışıldıktan sonra akıllara diğer bir soru olan “Aile ne değildir?” hususunda da kültürel, sosyal, dini vb. etmenlerin unutulmaması gerektiği gelmektedir. Aslında burada dikkat edilmesi gereken ve daha önemli olan bir husus, “Aile nedir?” sorusundan ziyade “Aile ne

---

⁵⁵ Bkz. Nisa Sûresi 23. Ayet, Talâk Sûresi 6. Ayet, Bakara Sûresi 233. Ayet.

⁵⁶ Ahmet Yaman, “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8, 2002, s. 58-62.

⁵⁷ Sibel Bursalıoğlu, “İbn-i Haldun Sosyolojisinde Asabiyet Bağları, Devlet ve Kamu Maliyesi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2007, s. 47-48.

⁵⁸ Perihan Dutlu, “İbn-i Haldun'un Ekonomi-Kültürel Değerler İlişkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Manisa, 2013, s. 56.

⁵⁹ Haber7.com, “Bakanlık Anne Sütü Projesini Rafa Kaldırdı”, (Çevrimiçi), <http://www.haber7.com/guncel/haber/1006885-bakanlik-anne-sutu-bankasi-projesini-rafa-kaldirdi>, 06.10.2016.

⁶⁰ Böyle bir bankanın ülkemiz adına kurulacak olması dini anlamda yükümlülükleri beraberinde getireceği için riskli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda söylenebilecek aile tanımlamasındaki ince ritüellerin hem dini hem toplumsal sonuçları göz ardı edilmemelidir. Nitekim süt bankaları sosyal politika aktörü olan devletin bir diğer sosyal politika alıcısı ve aktörü olan aileye karşı sunduğu bir imkân olarak gözükmektedir. Ancak bu tarz bir politikanın uygulanmasının getirileri ve götürüleri iyi analiz edilmelidir.

değildir?” sorusuna cevap aranmasıdır. “Birlikte yaşama” olarak Türkçe’ye tercüme edilen ve İngilizce’de “cohabitation” olarak anılan bu oluşumun, aile olarak adlandırılmayacağını bilmek gerekmektedir. Aile tamamen insana özgü ve insani bir gelişimdir.⁶¹ Bunun sebebi *cohabitation* (nikahsız birlikte yaşama) denilen olgunun aslında bir anlamda ailenin biyolojik unsurunun bir parçası olarak karşımıza çıkmasıdır. Ancak ailenin biyolojik işlevinin dışında sosyolojik, psikolojik işlevi de bulunmaktadır.⁶² Yani ailenin diğer işlevleri göz ardı edilmiş ve bu işlev üzerinden aile kurumu var[mış gibi] gösterilmeye çalışılmıştır.

Aslında bu duruma örnek teşkil edecek birkaç uygulamayı dünya üzerinde görmek mümkündür. Sovyet Aile Devrimi’ne bakıldığı zaman başarısızlıkla sonuçlandığı görülecektir. Ailenin yerine konulmaya çalışılan komün yaşantı ve akabinde evin yerini alan ortak kullanım alanları, cinsel ilişkiler devamında birçok problemi getirmiştir. Boşanma ve kürtaj oranları % 50 oranlarına varana kadar artmış, evden kaçan çocukların başıboş yaşantısı da bu süreci olumsuz etkilemiştir. İçinden çıkılmaz hâl alan bu durum devleti aileyi güçlendirici politika uygulamaya yöneltmiştir. Çok çocuklu anneler “kahraman anne” ilan edilmiştir. Bu şekilde ailenin önemine vurgu yapılmıştır.⁶³ Tezin daha sonraki bölümlerinde, ailenin değişimine etki eden faktörlere ve tek ebeveynli aile oluşumuna neden olan etmenlere bakıldığında “cohabitation” meselesinin aileye ciddi zarar verdiği görülecektir. Bu bölümün devamında ise aile türlerine kısaca değinilmeye çalışılacaktır.

1.2.3. Aile Türleri

Birçok aile türü bulunmakla birlikte genel olarak ailenin değişimi/dönüşümünün anlaşılması adına tez için önemli görülen aile türlerine değinilmeye çalışılacaktır.

---

⁶¹ Doğan, a.g.e., s. 22.

⁶² Berrin Eyce, “Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi**, Sayı 4, 2000, s. 224.

⁶³ Cihan Aktaş, **Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1992, s. 112-113.

1.2.3.1. Geniş Aile

Geniş aile birçok üyeyi içinde barındıran, varlığının sürdürülmesini bir anlamda geniş akrabalık ilişkilerine borçlu olan aile yapısıdır. Bu ailenin içerisinde baba-anne, çocuklar, kuzenler, kardeşler, büyük anne ve büyük babalar vb. yer alabilmektedir. Geleneksel aile daha çok mahremiyeti esas alan, işlevsel olarak geniş bir yelpazeye sahip olan, dayanışma ruhu güçlü olan, akrabalık bağlarının sıkı sıkıya bağlı olduğu aile yapısı olarak bilinmektedir.⁶⁴ Sanayi öncesi toplumlarda varlığını daha çok hissettiren bu aile yapısı, bu durumu bütünleştirici etkisine borçludur denilebilir. Bir nevi kişinin hareketleri, grubun kontrolünde şekillenmektedir.⁶⁵

Geniş aileye bakıldığında birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar, ekonomik fonksiyon, prestij fonksiyonu, eğitim fonksiyonu, koruyucu fonksiyon, dini fonksiyon, eğlenme ve dinlenme fonksiyonu, eşler arasında sevgiyi sağlama ve çocuk sahibi olma fonksiyonudur. Ekonomik fonksiyona bakıldığında gelirin tek elde toplandığı ve masrafların da tek elden çıktığı görülmektedir. Ekonomik işbölümü ve işbirliği üst düzeyde olmaktadır. Prestij fonksiyonuna bakıldığında da aile fertlerinin bu prestiji ve statüyü aileden aldığı görülmektedir. Eğitim ve dini fonksiyona bakıldığında her türlü dini ve mesleki sorumluluk ailenin üzerinde olmaktadır. Koruyucu fonksiyon bağlamında bakıldığında aile sosyal sigorta rolünü üstlenmiştir. Aynı şekilde eğlenme, dinlenme ve çocuk sahibi olma fonksiyonlarında ailenin etkisinin üst düzeyde olduğu görülmektedir.⁶⁶

Çekirdek aile ile alakalı aşağıda başka bir bakış açısı ile bakılmaya çalışılmıştır. Genel olarak geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçişin arttığı bir gerçek olmakla birlikte çekirdek aile ile alakalı da birçok eleştiri getirilmektedir. Fakat burada geleneksel geniş aile tipolojisine de bir eleştiri getirilebilmelidir. Geleneksellik baba otoritesi mi? Kırsal alanda yaşamak mı? Toprak mülkiyetine sahip olmak mı? Sosyal değişmeye karşı kapalı bir tavır sergilemek mi? Bu

---

⁶⁴ Canatan, Yıldırım, **a.g.e.**, s. 71.

⁶⁵ Metin Erol, "Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Aile İçi İlişkilerde Meydana Gelen Nitelik Değişmelerinin, Aile Üzerindeki Etkileri (Sivas Merkez İlçe Örneği)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s. 28-29.

⁶⁶ Emre Kongar, "Türkiye'de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 1970, s. 63-64.

durumlara açıklık getirilmesi gerekmektedir.⁶⁷ İlerleyen sayfalarda bu meseleyle alakalı olgu ve değer kavramları üzerinden bir açıklama yapılacaktır.

1.2.3.2. Çekirdek Aile ve Yıkılan Önyargılar

Kent ailesi, küçük aile, modern/çağdaş aile, dar aile gibi ifadelerle de anılan çekirdek aile kavramı, akrabalık bağlarının nispeten önemini yitirdiği, hane halkında ufalmaların görülmeye başlandığı, karar alma sürecinde geniş ailedeki gibi olmayıp, grubun hareketlerinin kontrol edilmesinin daha zor olduğu yani ailedeki bireylerin karar alma süreçlerinde daha paylaşımcı bir tavır sergilediği, ağırlıklı ticaret ve hizmet sektöründe çalışanların yoğun olduğu aile biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁸

17. ve 18. yüzyıllara gidildiğinde –kapitalizm tamamen varlığını hissettirmeden önce- Avrupa aile halkını üretim birimi olarak görmemek gerçekten yanlış olacaktır. Bu süreçte Avrupa aile yapısı bir üretim birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretim sürecine bütün aile fertlerinin katıldığı bu dönem kapitalist üretim sisteminin varlığını hissettirmesiyle ortadan kalkmaya başlamıştır. Aile fertlerini ayrı iş piyasalarına sürükleyen bu serüven işyerinin haneden ayrılması süreci böylelikle hız kazanmaya başlamıştır.⁶⁹ Ancak burada değişmesi gereken bir algı bulunmaktadır o da şudur ki; yaşanan değişimlerin, önceden varlığını koruyan geniş aile yapısı düzeninin, bu serüven yüzünden bozulduğunu kabullenmek yanlış olacaktır. Batı Avrupa’da geniş aile ilişkileri düzeni eskiden, bugünkü anlamına göre daha yoğun anlamlar barındırır da, kapitalizmden birkaç yüzyıl öncesine gidildiğinde çekirdek aile zemininin, geniş aile zeminine göre daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Hane halkının kalabalık olmasının nedeni o zamanlardaki hizmetçilerinin varlığından kaynaklanmaktaydı.⁷⁰

---

⁶⁷ Hikmet Y. Celkan, “Aile Kurumunda Süreklilik ve Değişme”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 35.

⁶⁸ Birsen Gökçe, “Türk Toplumunda Aile Yapısı”, **Aile Sosyolojisi**, 1. bs., Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303, 2011, s. 54.

⁶⁹ Anthony Giddens, **Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Bakış**, Çev.: Ülgen Yıldız Battal, 5. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013, s. 112.

⁷⁰ **A.e.**, s. 112.

Sosyal politika meselesinden bahsedilirken Sanayi Devrimi ile gündeme gelen modernizm olgusuna değinilmiştir. Modernizm öncesi ve sonrası ontolojik olarak değişme yaşayan dört kavramdan bahsedilebilir. Bunlar güven, kültür, dinsel kozmoloji ve gelenek kavramlarıdır. Bu kavramların her biri modernizm öncesi ve sonrası taban tabana zıt değişmeler geçirmiştir demek yanlış olmayacaktır.⁷¹ Yani bu kavramlar modernizm öncesi ve sonrası değişime uğramış kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimin bir kısmı Sanayi Devrimi'nden önce de varlığını hissettirmekle birlikte, bu değişim süreci Sanayi Devrimi ile birlikte hız kazanmıştır denilebilir.

Modernizme bakıldığında en belirgin özelliği, değişimi kutsarcasına kabul etmesi, sürekli yeniliğin mücadelesini vermesidir. Şüphesiz değişim hayatımızın var olan ve kaçınılmaz bir gerçeğidir. Buna karşı durmak da anlamsız olacaktır. Toplumun var oluşu adına ve bu var oluşu koruması adına bazı parametrelerin sabit kalması ve değişime açık olmaması gerekebilmektedir. Yani değişen şeyin niçin değiştiği, nasıl değiştiği ve hangi amaca hizmet için değiştiği önemli bir kıstastır. Yani değişimin de iki şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.⁷²

İlk değişim ki; olumlu olan ve kabul edilebilecek değişim türüdür. Değerlere bağlı kalarak meydana gelen değişim türüdür. Değerlere bağlı kalınan değişim, çizilen sınırlara bağlı kalmakta, değerle olgu arasında ilişki devam etmektedir. Toplumun kendi dinamizminden kopmaması şartıyla meydana gelen değişim, toplumun ayak uydurabileceği sağlıklı bir işleyişin de varlığının göstergesidir. İkincisi ise değerden bağımsız ortaya çıkan değişimlerdir ki bu değişimin ötesinde bozulmayı ve başkalaşımı ifade etmektedir. Hâkim olan olgu kök salmaya başladıkça toplumdaki değer yerini geçer ve bir süre sonra değer olarak anılır. Yeni zihniyet ve kültürel zemin değişikliği böyle ortaya çıkmaktadır.⁷³

Fakat burada bir açıklama getirmek de oldukça önemlidir. Modernizmin birçok değişikliği bünyesinde barındırmasına ek olarak modernizm üzerinden her

---

⁷¹ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Çev.: Ersin Kuşdil, 5. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 89-93.

⁷² Saffet Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, 2. bs., Konya, Mehir Vakfı Yayınları, 2014, s. 18.

⁷³ **A.e.**, s. 18.

mesele için genelleme yapmak yanlış olacaktır. Yukarıda ifade edilen “Nispeten” akrabalık bağlarının önemini yitirmesi ifadesi, aslında tam yerinde kullanılan bir ifadedir. Birçok ülkede çekirdek aile formu ön plana çıktığı halde geniş aile formundaki özelliklerin, birliğin, beraberliğin sağlandığı görülmektedir.

Örneğin akrabalık ilişkilerine bakıldığında nüfusun çoğunluğu bakımından çekirdek aile hala önemini sürdürmektedir. Ontolojik olarak sayılan dört unsur modernlik bağlamında bütün bütün karşılaştırılabilir kavramlar değildir. Bu yüzden “modernizm ailenin yıkılmasına yol açmıştır” şeklindeki önermeleri bütün bütün kabul etmek yerine, ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.⁷⁴ Bunun en basit örneğini Türkiye üzerinden vermek mümkündür.

Türkiye’de ki küçük (çekirdek) aile yapısı bütün bütün yalıtılmış atomize bir yapı sergilememektedir. Bu tarz çekirdek aileler akraba, hemşeri vb. ilişkilerini çekirdek aile formunda da korumaya devam etmektedir. Bu anlamda maddi-manevi alışverişin sağlandığı bu tarz aile oluşumları için “çekirdek aileler konfederasyonu” kavramını kullanmak daha makul olacaktır.⁷⁵ Yani yukarıda değinilen değer-olgu arasındaki değişim ilişkisi değerlendirmesi açısından bakıldığında mevcut çekirdek aile yapısının yeni bir olgu olarak karşımıza çıkması değerle arasındaki ilişkinin koptuğu anlamına gelmemektedir. En azından bunu ülkemiz adına söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, kentleşme, modernleşme ve Sanayi Devrimi’nin çekirdek aile kavramını ortaya çıkardığını söylemek ve çekirdek aile yapısını bütünüyle Sanayi Devrimi’ne, modernleşmeye ve kentleşmeye yıkmak yanlış olacaktır. Tarihsel kanıtlara bakıldığında fonksiyonel ilişki ve sonuç anlamında çekirdek aile kavramını direkt olarak bu değişimlerle ifade etmek doğru olmayacaktır.⁷⁶ Birçok sosyolog kapitalizmin gelişimiyle ailenin gelişimi arasında kuvvetli ilişkiyi katı bir şekilde savunmuşlardır. Avrupa’da kapitalizm öncesinde bol çocuklu bir aile tablosu ortaya çıkarmışlardır. Çok büyük ailelerin varlığı az değildi belki ancak bu bir kural olarak

---

⁷⁴ A.e., s. 96.

⁷⁵ F. Beylül Dikeçligil, “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed. Mustafa Aydın, 1. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2014, s. 32-33.

⁷⁶ Sidney M. Greenfield, “Industrialization and the Family in Social Theory”, **American Journal of Sociology**, Vol: 67, No: 3, 1961, p. 322.

da görülmemelidir.⁷⁷ Fakat burada ifade edilmeye çalışılan, yaşanan bu hadiselerle ailede bir patolojinin ortaya çıktığı ve aile anlamında yaşanan sorunların hızlandığını dile getirmektedir. Yoksa amaç bütünüyle çekirdek aile kavramının oluşumunu ya da bu değişimi Sanayi Devrimi'ne, modernleşmeye ve kentleşmeye yıkmak değildir.

Aynı şekilde genelleştirmelerden kaçınırken şu hususta dikkate alınmalıdır; sanayi toplumundaki patolojiler bütün toplumlar için genelleştirilemez. Sanayileşen her toplumun benzer sorunlarla baş etmek zorunda kalması gibi bir durum da söz konusu değildir. İntihar, materyalist düşünce, yükselen boşanmalar, bireyselliğin ön plana çıkması vb. hususların ülkemizin belli kesimlerinde gözüküyor olması sosyal çözülme açısından yeterli bir delil teşkil etmemektedir ve genelleştirilmesi de doğru olmayacaktır.⁷⁸

1.2.3.3. Anaerkil ve Ataerkil Aile

Aile sistemi incelendiğinde güç ve otoritenin anne elinde olduğu aile biçimi anaerkil aile olarak bilinmektedir. Bu tür aile yapısının avcı ve toplayıcı topluluklarda etkinliğinin fazla olduğunu süren Engels gibi yazarların iddiası arkeolojik ve antropolojik açıdan zayıf kalmaktadır.⁷⁹

Ataerkil aile ise, mutlak otoritenin temsilinin baba olduğu aile yapısıdır. Babanın bütün dinsel inanış ve pratikleri ailenin diğer fertlerince uygulanmaktadır. Bu aile türü Roma Ailesi olarak da bilinmektedir.⁸⁰ Bu yapıda aile üyeleri babasının atasının dinine bağlı olmaktadır. Bu yapıda baba ailenin bütün mallarına hâkimdir. Mülkün bölünmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Aynı durum karısı ve çocukları içinde geçerlidir. Buna ek olarak Roma aile yapısında, baba isterse karılarını ve çocuklarını öldürür, satar, dilendirir. Baba ekonomik vazifesini yerine getirirken birden fazla kadınla da evlenebilir. Buradaki asıl gaye evlat sahibi olmak ve üretime katkıda bulunacak çocuklar dünyaya getirmektir.⁸¹

---

⁷⁷ Giddens, **a.g.e.**, s. 119.

⁷⁸ Mustafa E. Erkan, **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Genişletilmiş 9. bs., İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 104.

⁷⁹ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 262.

⁸⁰ Canatan, Yıldırım, **a.g.e.**, s. 77.

⁸¹ Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", **Aile Yazıları 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.y.

1.2.3.4. Diğer Aile Türleri

Aslında literatürde aile üzerine birçok sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmaları tek tek açıklamak yerine ismen değinmek yeterli olacaktır.

Gökçen “Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları” adlı makalesinde bu sınıflandırmayı oldukça detaylandırmıştır;⁸²

* Oluşum Süreci Bakımından: Kandaş aile, ortaklaşa aile, iki başlı aile, tek başlı aile.

* Mirasa Dayalı Aileler: Babaerkil aile, kök aile, kararsız aile.

* Yerleşim Yerine Dayalı Aileler: Büyük kent ailesi, kasaba ailesi, gecekondü ailesi, köy ailesi, göçebe ailesi.

* Sosyoekonomik Yapı Bakımında Aileler: Sanayi öncesi aile, sanayi ailesi, sanayi ötesi toplum ailesi.

* Yoğunluk ve İşlev Bakımından Aileler: Geleneksel aile, modern aile.

* Fonksiyonel Açısından Aile Tipleri: Sağlıklı aile, sağlıksız aile.

* Eş Sayısı Bakımından Aile Tipleri: Tek eşli aile, çok eşli aile, çokkarılı aile, çok kocalı aile.

* Otorite Açısından Aile Tipleri: Ana ailesi, baba ailesi.

* Toplumsal Gelişme Bakımından Aile Tipleri: Klan ailesi, fratri ailesi, kabile ailesi, site ailesi, imparatorluk ailesi, ulus ailesi.

* Töreyle Dayalı Oluşan Aile Tipleri: Berder ailesi, taygeldi ailesi, levirat ve sororat ailesi.

* Hanehalkı Sayısı Bakımından Aile Tipleri: Geniş aile, birleşik aile, kök aile, dar aile.

---

⁸² Ahmet Gökçen, “Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları”, **Sistemantik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, 2016, s. 94-116.

1.2.3.5. Aileye Alternatif Yaşam Biçimleri ve Aileyi Bekleyen Tehlikeler

Ailenin değişim/dönüşümüne ek olarak, alternatif yaşam biçimleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte ortaya çıkan yeni formlara bakıldığında; boşanma, ölüm, ya da ayrı yaşama sonrası ortaya çıkan tek ebeveynli aile, babasız aile ya da başkasının yerine doğum yapan taşıyıcı anne, boşanmalar sonucu ortaya çıkan üvey aile, ya da evlenmeksizin aynı evin içinde yaşayan ve karşımıza “cohabitation” olarak çıkan “birlikte yaşama” gibi formların varlığı gözükmemektedir.⁸³

Küreselleşme, kentleşme, modernleşme, sanayileşme gibi topluma nüfuz eden kavramların etki alanına inildiğinde insanların evlilik, ebeveynlik, aile yaşamı ve cinselliğe ilişkin düşüncelerine tesir ettiğini buna ek olarak geleneksel kadın ve erkek rollerinde farklılaşmaların belirmesine neden olduğu görülmektedir. Aileye yönelik güncel riskler diyebileceğimiz bu değişimler yukarıda sayılan kavramların topluma nüfuz ediş derecesiyle doğru orantılı olarak risk teşkil etmektedir denilebilir. Farklı zaman, mekân ve şekillerde ortaya çıkan bu süreçlerin toplumsal yaşamı bir şekilde etkilediği bir gerçektir.⁸⁴

Dünya gelişmeye devam ettikçe yeni kültürler ve toplum biçimlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Oluşan bu yeni yapı, yeni kurguları da beraberinde getirmektedir. Ailenin bu dönüşüm serüveninde “hanenin ötesine geçemeyeceği yönünde bazı ülkelerde araştırmalar yapılmıştır. Bu yeni hanenin biyolojik işlevini bile gerçekleştiremeyeceği tartışılmaktadır.⁸⁵

Nikâhsız birliktelikler, eşcinsel evlilik, evlilik dışı çocuk edinme, tek ebeveynli aileler, sperm bankaları, taşıyıcı annelik⁸⁶ gibi bir dizi örneğin sorun mu yoksa alternatif oluşumlar mı olduğu aslında hadiselerle hangi taraftan bakıldığında ilişkili kavramlardır. Tezin genelinde bu kavramlar aile adına risk teşkil eden unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Çünkü değerler çerçevesinde yapılan

⁸³ Canatan, Yıldırım, **a.g.e.**, s. 78-81.

⁸⁴ Ünal Şentürk, “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, **Aile ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 14, 2008, s. 12.

⁸⁵ Barlas Tolun, **Toplum Bilimlerine Giriş**, 4. bs., Ankara, Adım Yayıncılık, 1996, s. 222.

⁸⁶ Burhanettin Can, “Açılış Konuşması”, **Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu**, İstanbul, SEKAM Yayınları, 2012, s. 19.

tanımlamalar bağlamında meseleye Türkiye açısından bakıldığında, bu tarz oluşumların marjinal birliktelikler olduğu ve birer “sapma” örneği teşkil ettiği görülecektir. Bu durumun izahına “değer” meselesinde tekrar değinilecektir.

1.2.3.6. Avrupa’da Aile: Etki-Tepki Sarmalı

Aslında bu hususa istatistikler üzerinden ikinci bölümde değinilecektir. Ancak buraya kadar olan kısımda endüstrileşme, modernleşme ve bireyselleşme üzerinden bir temellendirme yapılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ailede yaşanan değişikliklere değinilmeye çalışılmıştır. Boşanmalar, gayri meşru ilişkiler ve aile anlamında farklı diğer formlara kısaca değinilmiştir. Şüphesiz dünyanın her yerinde bir miktar bu değişiklikler görülecektir. Fakat Batı’da bu süreci tetikleyen süreci görmek adına tarihsel anlamda biraz daha geriye gitmek gerekecektir.

Burada uzun dönemde Avrupalı aileye özgü durumlar var mıdır bunları incelemek gerekmektedir. Avrupa tarihine bakıldığında, Hristiyanlığın kabulüyle Avrupa, Asya ve Akdeniz ülkelerinden daha farklı bir boyuta geçmeye başlamıştır. Burada en önemli husus Katolik Kilisesi’nin aile üzerindeki etkisidir. Kilisenin, aile ve belediyelerden elde ettiği mali fonların, ailenin şekillenmesindeki etkisi oldukça fazladır.⁸⁷ Kilise yakın akraba konusunda yine aynı şekilde, mirasın kiliseye kalmayacağından endişe duyarak kuzen ya da başka akrabalarla evliliği yasaklamaktadır.⁸⁸

Katoliklik arzuların önünü kesen, rahata bir anlamda müsaade etmeyen bir yapı sergilemekteydi. Bu yüzden Ortaçağ baskının dönemi olarak anılmıştır. Bu anlamda bakıldığı zaman Rönesans ise Ortaçağ Katolik baskısından kurtulmanın timsali olarak karşımıza çıkmaktadır. Katolikliğin insan doğasıyla zıt düşen uygulamaları Ortaçağ’ın, baskının dönemi olarak isimlendirilmesine neden olmuştur. Rönesans sonrası modern döneme bakıldığında ise insan istek ve arzularının önüne engel koymadan bir serbestlik sunduğu için özgürleşmeyle anılan bir dönem olarak anılmıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus neyin özgürlük olup neyin

---

⁸⁷ Goody, **a.g.e.**, s. 15.

⁸⁸ **A.e.**, s. 37.

özgürlük olmayacağıdır.⁸⁹ Burada aslında iki uç karşımıza çıkmaktadır. Bir tarafta kilise baskısıyla insan yapısına ters uygulamaların (boşanmanın yasak oluşu⁹⁰ vb.) varlığındaki baskı, diğer taraftan baskıdan sonra gelen özgür ortamın Avrupa aile yapısına ciddi etkileri olduğu aslında uzun vadedeki süreçte kendini göstermiştir. Yani bireyselleşme, modernleşme gibi kavramları anlamlandırmak adına Batı'yı anlamak ve algılamak için biraz daha geriye gitmek daha doğru olacaktır.

Rönesans Avrupası'nda Roma'ya bakıldığında fahişeliğin başkenti olarak anılmaktaydı. Keza Venedik de kur yapılarının yoğun yaşandığı yerd. Bu süreçte daha sonraları Paris, Londra gibi büyük kentler de fahişelerin yoğun olarak görüldüğü yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Rönesans ve daha sonraki dönemlere bakıldığı zaman, sosyal hayatta dinin etkisinin zayıflaması, beraberinde itaat edilen bir birim olarak da etkisinin azaldığını göstermektedir. Bu durumun bir uzantısı olarak sekülerleşme ortaya çıkmıştır denilebilir. Yani kilisenin gözetleyici misyonu geri planda kalıp bu misyonun devlete yüklenmesi süreci yaşanmaya başlamıştır.⁹¹

Bireyselleşme çocuk doğum oranlarından, boşanma ve tek ebeveynli aile süreçlerinin her birine tesir eden en önemli faktör olmuştur. Bu süreçte aile ekonomik bir birim olmaktan çıkmış, evlilik karşılıklı cazibenin ötesine geçememiştir. Hristiyan dünyası boşanmayla alakalı ciddi önlemler olsa da Avrupa ve Amerika'da boşanmaların önüne geçilememektedir. Sekülerleşme ve bireyselleşme doğum oranlarına da etki etmiştir. 10'lu yaşlardaki çocukların serbest ilişki sonraları çocuk sahibi olmaları da ciddi bir sorun teşkil etmektedir. "Children having children" olarak tanımlanan bu durum ciddi eleştiri konusu haline gelmiştir.⁹²

Hristiyan dünyası gay ve lesbian evlilikler ve hatta bu evlilikler sonucu evlat edinmeye karşı olumsuz bir tavır sergilese de, atanan papazlardan gay olanların varlığı, Hristiyanlığın bu konudaki samimiyetinin irdelenmesine neden olmaktadır.⁹³

---

⁸⁹ Arslan, **a.g.e.**, s. 80-81.

⁹⁰ Goody, **a.g.e.**, s. 88.

⁹¹ **A.e.**, s. 93, 100.

⁹² Mustafa Tekin, "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu", **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016, s. 251.

⁹³ **A.e.**, s. 252.

Sonuç olarak Avrupa’da aileye bakıldığında, birçok sosyoloğun aile üzerine değerlendirme yaparken özellikle –cinsel tutum ve evliliklerin dağılması açısından- tarihi perspektiften yoksun olduğu ve bu kısmı ihmal ettiği görülmektedir. Evliliklerin bitişi önceki yıllarda boşanmadan ziyade ölüm nedeniyle olmaktadır. Fakat Avrupa’da boşanmalarda oldukça yüksekti. Avrupa Tarihi’nde yakın döneme bakıldığı zaman evlilik öncesi cinsel birliktelik gayet normaldi ve bir problem teşkil etmemekteydi. Gayri meşruluk oranları bugün olduğu kadar belki de bugünkünden fazla seviyelerdeydi.⁹⁴

1.2.4. Ailenin İşlevleri

Aileyi tanımlarken birçok işlevinin de önemine vurgu yapılmaktadır. Aslında alternatif aile biçimleri mi yoksa aileyi oluşturan tehlikeler mi noktasındaki bakış açısı işlevlerin belirlenmesine ve bu işlevlere yüklenen anlamlara göre şekillenmektedir. Birçok sosyologun⁹⁵ ailenin işlevlerini çok farklı şekillerde sınıflandırdığı görülmektedir. Burada temel anlamda önem arz eden işlevlere temas etmeye çalışılacaktır. Günümüzde bakıldığında, ailenin tanımlanma çabası, yerini ailenin hangi işlevleri üstlendiği ya da hangi işlevleri üstlenmekten vazgeçtiğini anlama çabasına dönmüştür. Yüklenen işlevler ya da ailenin üzerinden alınan değerlerin değişim hızı toplumsal değerlerin değişim hızıyla ve biçimiyle paralellik göstermektedir.⁹⁶

Ailenin birçok işlevi bulunmaktadır. Bunların başında “biyolojik işlev” gelmektedir. Ailenin en önemli işlevlerinden birisi olarak karşımıza çıkan üreme işlevi insanoğlunun devamının temini için gerekli olmaktadır. Farklı nitelikte aile türleri bulunsu bile tüm aile türleri için üreme işlevinin ortak bir işlev olduğu söylenebilir. Ancak aile kurumundaki değişimler biyolojik işlevin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Eşcinsel evliliklerin ortaya çıkması doğurganlığın da

---

⁹⁴ Giddens, **a.g.e.**, s. 121.

⁹⁵ İbrahim Kır, “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 36, 2011, s. 383-384.

⁹⁶ Belma Tokuroğlu, “Türkiye’de Aile Araştırmaları”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 37.

azalmasına etki eden faktörler arasına girmiş bu durum da ailenin biyolojik işlevini olumsuz etkilemiştir.⁹⁷

Ailenin ikinci bir işlevi de “koruyuculuk işlevi”dir. Çocuk doğumuna bakıldığında fizyolojik ve psikolojik olarak ailesine muhtaç olmaktadır. Aile neslinin devamını sağlayarak aslında hem kendi varlığını hem de insanlığın varlığını güvence altına almaktadır. Geleneksel toplumlarda koruyuculuk işlevini aile üstlenirken, bugün bu görev devlete düşmektedir.⁹⁸

Üçüncü bir işlev “ekonomik işlev”dir. Modern öncesi toplumlarda üretim ve tüketim birimi olarak faaliyet gösteren aile birimleri, modernleşmeyle birlikte bu misyonunda değişime uğramıştır. Emeğin aile dışına çıkararak metalaştırılması, ailenin bağımsız ekonomik birim anlamında kısırlaşmasına neden olmuştur. Bu durumda ailenin düzenini ve işlevlerini değiştirmiştir.⁹⁹

Ailenin diğer bir işlevi “eğitim işlevi”dir. Çocuk doğumundan itibaren ailede eğitilerek ve sosyalleşerek manevi boşluğunu doldurabilmektedir. Ancak sanayileşme ile birlikte meslekte uzmanlaşma, ailenin eğitim anlamındaki bir kısım faaliyetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu eğitim serüvenini üstlenen kurum devlet olmuştur. Fakat çocuğun bu süreçte aileden aldığı temel görev devam etmektedir.¹⁰⁰

Ailenin “dini işlevi” de bulunmaktadır. Ailelerin dini işlev üzerinde edindiği vizyonlar farklı olabilmektedir. Modern Batı’da ilerleyen yaşlarda dini eğilimlerinde çocuklarını daha serbest bırakırken, ufak yaşlarda Protestan ya da Katolik aileler de çocuklarına dini eğitimi önemli görmektedir.¹⁰¹ Bu dini inançların kazanılması öncelikle ailede şekil bulmaktadır. Dinsel törenler, dualar vb. ailede öğrenilmektedir. Aile itikat, ibadet, ahlak ve muamelat gibi hususlarda dini temelleri atmakla mükelleftir. İslam’a göre çocuğu fitratına uygun yetiştirmek, iyi insan yetiştirmek,

---

⁹⁷ Kenan Çağan, “Ailenin İşlevleri”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016, s. 85-86.

⁹⁸ Kır, **a.g.e.**, s. 386.

⁹⁹ Çağan, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁰⁰ Kır, **a.g.e.**, s. 394.

¹⁰¹ Çağan, **a.g.e.**, s. 88.

gizli kabiliyetlerinin inkişafı için çalışmak önemli hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰²

Nihayetinde ailenin diğer başka işlevleri de söz konusudur. Bu anlamda ailenin, boş zamanı değerlendirme, kamu düzenini sağlama (siyasi)¹⁰³, sıcak yuva oluşturma ve duygusal doğum sağlama işlevi, sevgi işlevi, özsaygıyı geliştirme, güvenlik, toplumsallaştırma, bağıllık ihtiyacını doyurma işlevi, sosyal statü sağlama, toplumsal denetim, tanıdık çevre edindirme, huzurlu ve güvenli bir hayat sağlama, paylaşma, milli kültürü yaşatma, iş bulma-meslek sahibi yapma¹⁰⁴ gibi birçok işlevi de bulunmaktadır. Bu işlevlerin hepsi ailenin devamı ve bütünlüğü için önemli işlevlerdir. Bunlarda yaşanan herhangi bir eksiklik aile adına yaşanacak patolojilerin habercisi olabilmektedir. Örneğin biyolojik işlevi problem olarak görebilecek olan gay ve lezbiyen evlilikler işlevsel anlamda bütünlüğün bozulmasına neden olabilmektedir.

1.2.5. Aile Olmanın Koşulu Olarak Evlilik Olgusu ve Evlilik Türleri

Sosyal birikimin bir sonucu olarak ortaya çıkan evlilik, insan gruplarının zaman içerisinde uyguladıkları ve geliştirdikleri bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlere yüklenen farklı anlamlar ve sosyal değerlerin farklı kültürler içerisinde oluşması, evlilik olgusunun temel nedenleri arasında gösterilebilir. Nicel ve nitel değerlerde yaşanabilen bu farklılıklar, kimin kiminle evleneceğinden, eş sayısının belirlenmesine kadar bir dizi kuralı da beraberinde getirmiştir. Farklı varyasyonları olmakla birlikte evlilik, esas itibariyle toplum nazarında kabul görmüş kadın ve erkek ya da kadınlar ve erkekler arasında var olan bir ilişki türünü yansıtmaktadır. Bu kalıpların varlığı ve sürekliliği aile birliğinin evlilik ile sağlanacağını göstermektedir.¹⁰⁵

---

¹⁰² Kır, a.g.e., s. 396-397.

¹⁰³ İbrahim Nacak, Faruk Karaarslan, "Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile", **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Çizgi Kitabevi, Konya, 2016, s. 135.

¹⁰⁴ Kır, a.g.e., s. 386-398.

¹⁰⁵ İrfan Çayboylu, **2001 Yılı Aile Raporu**, 1. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2002, s. 9.

Kısacası sosyolojik bağlamda evliliğin tanımını yapmak gerekirse, erkek ve kadının ilişkisinde belli normlar çerçevesinde belli yaptırımları ve bağlayıcılığı olan ve ailenin bekası için hayati bir öneme sahip, haklar kadar yükümlülükleri de içinde barındıran kurallar bileşeni¹⁰⁶ olarak tanımlanabilir. Birçok evlilik çeşidi olmakla beraber bunlar alt başlıklar altında değerlendirilmeyecek, tek başlık altında zikredilecektir.

Oturulan yere göre evliliklere bakıldığında burada üç çeşit evlilik karşımıza çıkmaktadır. Bu evlilik türleri matrilokal (erkeğin kadının ailesi ile kalması), patrilokal (kadının erkeğin ailesi ile oturması), neolokal (çiftlerin ailelerinden uzak yaşaması) olarak karşımıza çıkmaktadır. Eş sayısına göre evliliklere bakıldığında ise tek eşli ve çok eşli evlilikler olarak ayırım yapıldığı görülmektedir.¹⁰⁷ Bir erkeğin birden çok kadınla evlenmesine polijini denirken, kadının birden fazla erkekle evlendiği evlilik biçimine de poliandri denilmektedir.¹⁰⁸ Tek eşli evliliğin uygulandığı sisteme de monogami denilmektedir. Günümüzde monogami, hem kültürel anlamda hem de ideal evlilik biçimi olarak benimsenmiş, hem de hukuk kuralları ve dini inanışlar tarafından desteklenmiştir.¹⁰⁹

Eşin seçildiği gruba göre evlilik türlerine bakıldığında seçilen eşin grup içerisinde mi yoksa grup dışarısından mı seçildiği ölçüsüne bakılmaktadır. Otorite ilişkilerine göre evliliklere bakıldığında anaerkil ve ataerkil evlilikler karşımıza çıkmaktadır. Burada patriyarki, kocanın üstün olduğu durumu ifade ederken, matriyarki kadının üstün olduğu evlilik türünü simgeler. Soy ve şecereye dayalı evliliklere bakıldığında daha çok miras üzerinden şekillenmektedir. Baba soyu evliliklerine patriliniyal evlilik denirken anasoyu üzerinden yapılan evliliklere de matriliniyal evlilik denmektedir. Babasoylu evliliklerde miras ve buna dayalı haklar

---

¹⁰⁶ Gamze Aksan, "Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi", **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, Çizgi Kitabevi, 2016, s. 170.

¹⁰⁷ **A.e.**, s. 184.

¹⁰⁸ Erol, **a.g.e.**, s. 37-39.

¹⁰⁹ Enes Battal Keskin, "Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa'da Bir Alan Araştırması" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014, s. 44-45.

erkeğe ve onun soyundan gelenlere kalırken anasoylu evliliklerde tam tersi durum gözlenmektedir.¹¹⁰

Aile evliliği ise aralarında akrabalık ilişkisi bulunmayan, tanışıklığı olmayan insanlar arasında gerçekleşen evlilik türünü ifade etmektedir. Bir başka evlilik türü de marjinal evlilikler olarak karşımıza çıkmaktadır ki, bu evlilik türlerinde gay ve lezbiyen evlilikleri bu evlilik türü içerisinde değerlendirilmektedir.¹¹¹

Tek ebeveynli ailenin oluşumuna etki eden olgulardan biri de boşanma olgusu olduğu için bu bölümde boşanma olgusu ele alınmayacaktır. Bu konu ikinci bölümde zikredilecektir. Daha önceki başlıklarda da sıklıkla vurgu yapılan değer kavramı üzerinden inşa edilmeye çalışılan tanımlamalar ikinci bölüm içinde kullanılmaya çalışılacaktır. Tek ebeveynli aile sürecindeki yaşanan problemler, ortaya çıkan yeni oluşumların bir “farklılık” mı yoksa “eksiklik”, “sapma” mı olduğu hususuna değinilecektir. Süreç içerisinde Batı’da yaşanan algının farklılaşması aslında “değer” kavramının deformasyona uğradığını görmek açısından önemli olmaktadır.

---

¹¹⁰ Aksan, **a.g.e.**, s. 184-185.

¹¹¹ **A.e.**, s. 186-187.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA TEK EBEVEYNLİ AİLE OLGUSUNUN ÇOK BOYUTLU DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Tek Ebeveynli Aile Olgusu

“Tek ebeveynli aile” olgusu son dönemlerde aile konularının alt başlıklarında daha sık karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu duruma neden olan temel etken “tek ebeveynli aile” oranlarında genel olarak bir artışın yaşanması olmuştur. Bu olgunun sosyolojik, ekonomik, psikolojik, demografik vb. interdisipliner sonuçları “tek ebeveynli aile” meselesinin önemini perçinlemiştir.

Genel olarak bakıldığında tek ebeveynli aile olgusu, çocuğun sorumluluğunu annenin ya da babanın üstlendiği aile şekli olarak tanımlanmaktadır. Bu durum ebeveynlerden birinin ölmesi, ayrı yaşamayı tercih etme ya da boşanma sonucu ortaya çıkmaktadır.¹ 1930-1940’lı yıllarda karşımıza çıkan “babasız yıllar” söylemi İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra daha belirgin olmuştur. Bu süreçte, savaşta ölen erkeklerin ardından çocuklar, anneler tarafından yalnız büyütülmüştür. Ancak daha sonraları, artan boşanma ile beraber “babasızlık” kavramı başka bir zeminde çocuklar ile baba arasındaki kopukluğu ifade etmek için kullanılmıştır.² Yani 20. yüzyıl başlarında babanın ölümüyle gündeme gelen tek ebeveynli aile olgusu 1950’lerden sonra boşanma olgusuyla birlikte anılmaya başlanmıştır.³

Öte yandan akademik çalışmalara bakıldığında, 1970 yılı öncesi hâkim bakış açısı, tek ebeveynli ailenin “eksiklik” ve “sapma” olarak görüldüğü yönündeydi. Haliyle bu dönemde, tek ebeveynli aileyi önlemeye yönelik çalışmalar gündemde olmaktaydı. Bu olgu üzerinden, çocuklardaki suç oranları, çocukların okul başarısızlığı gibi nedenler de araştırılmaktaydı. Ancak genel hatlarıyla 1970 sonrası çalışmalara bakıldığında hâkim bakış açısı “eksiklik” ve “sapma”dan ziyade

¹ Ayfer Aydın Boylu, Hülya Öztöp, “ Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 19, 2013, s. 209.

² Canatan, Yıldırım, **a.g.e.**, s. 80.

³ Timothy J. Biblarz, Greg Gottainer, “Family Structure and Children’s Success: A Comparison of Widowed and Divorced Single-Mother Families”, **Journal of Marriage and the Family**, Vol: 62, 2000, p. 533.

“farklılık” olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sebeple, bu dönemdeki çalışmalarda tek ebeveynli aileler ile çift ebeveynli aileler arasında farklı boyutlarda kıyaslamalara da gidilmiştir.⁴ Tabii burada, ilk bölümde söylenilen değer-olgu ilişkisine değinmekte fayda olacaktır. Yukarıda, tek ebeveynli aile meselesinin ilk çalışmalarda bir sorun olarak algılandığına ve bu sorun ile alakalı eleştirilerin literatürdeki varlığına değinilmiştir. Fakat sonraları bu durumun, çalışmalarda “eksiklik” ya da “sapma” olmadığı belirtildiği dile getirilmiştir. Aile bir değer olarak ele alındığı zaman “tek ebeveynli aile” olgusunun değerlere bağlı devamlılığını sağlaması oldukça zor olacaktır. Çünkü aile işlevsel anlamda bir bütün olmaktan çıkmakta bu nedenle de fertlerden birinin rollerini, diğer ferdin üstlenmesi gerekli hale gelmektedir. Aslında bir “değerler bütünü” olarak ailenin, “tek ebeveynli aile” olgusuyla, değer-olgu değişiminin yansıması olarak literatürde yerini almaya başladığı görülmektedir. Yani önceleri reddedilen tek ebeveynli aile olgusu kabul görmüş, hatta aileye alternatif yaşam biçimi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu duruma reddiye ilk bölümde dile getirilmiştir. Burada “olgu”nun, “değer”in yerine geçmesi hâkim olan zihniyetin değişmeye başladığının ve aynı zamanda kültürel zeminde de değişmelerin yaşandığının habercisi olmaktadır.

Ayrıca Batı’da tek ebeveynli aile oluşumuna etki eden faktörlere bakıldığında evlilik dışı çocuk sahibi olmak, dul kalmak, boşanmak gibi sebeplerin ön planda olduğu görülmektedir.⁵ Bunun dışında evden kaçmak, evlilik dışı hamilelik, oranları az da olsa evlat edinme sonucunda da tek ebeveynli aile oluşabilmektedir.⁶ Haliyle evlilik dışı çocuk sahibi olma meselesi “cohabitation” olgusunun da incelenmesini gerekli kılmaktadır. Hâlihazırda dünyada yaşayan 2,3 milyar çocuğun 320 milyonunun tek ebeveynli ailesiyle yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu çocukların büyük çoğunluğu anneleriyle kalmaktadır ve çocukların yaş aralığı 0-17 yaş arasında değişmektedir.⁷

---

⁴ Sabiha Örüng, Semiha Feyzioğlu, **Tek Ebeveynli Aileler**, 1. bs., Ankara, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011, s. 20.

⁵ **A.e.**, s. 22.

⁶ Blaine R. Poerter and Randy S. Chatelain, “Family Life Education for Single Parent Families”, **Family Relations**, Vol: 30, No: 4, 1981, p. 518.

⁷ Global Issues, “320 Million Children in Single-Parent Families”, (Çevrimiçi), <http://www.globalissues.org/news/2016/10/15/22568>, 13.12.2016.

2.2. Dünyada Tek Ebeveynli Ailedeki Artış Sürecinin Çok Boyutlu Değerlendirilmesi

Dünyada tek ebeveynli aile olgusunu değerlendirebilmek için bu sürecin çok boyutlu incelenmesi gerekmektedir. Fen bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de bir olguyu etkileyen birçok değişken olabilmektedir. Fakat sosyal bilimlerde bu değişkenler daha çok kalitatif özellikler olduğu için değişkenleri belirlemek ya da bütüncül görmek zor olabilmektedir. Tek ebeveynli aile sürecine etki eden faktörler de birden fazla olduğu için bu süreç de çok boyutlu değerlendirilmelidir. Tek ebeveynli aileye giden süreç incelendiğinde boşanma, ölüm gibi sebeplerin tek ebeveynli aile oluşumuna yol açtığı görülmektedir. Bunun yanı sıra evliliğe alternatif olarak görülen ve bireylerin daha özgür hareket etmesine neden olan ve ayrılıkla sonuçlanmasının yaptırımlarının olmaması sebebiyle bireylere daha cazip gelen “cohabitation” olgusu da tek ebeveynli aile oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bunun bir sonucu olarak Avrupa’da hızla artış gösteren gayri meşru birliktelikler ve bu birlikteliklerden doğan çocuklar da tek ebeveynli aile oranlarının atmasında rol oynamaktadır. Buna ek olarak azda olsa evlat edinme sonucu da tek ebeveynli aile durumu ortaya çıkabilmektedir.

2.2.1. Dünyada Evlilik ve Boşanma Oranları

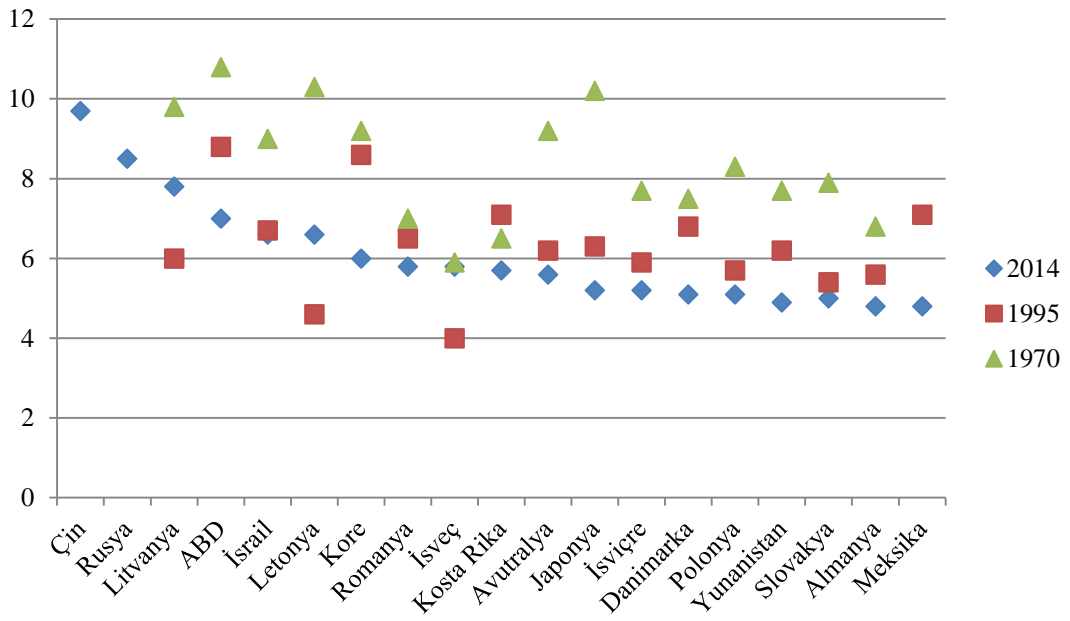
Batı toplumlarında uzun yıllar evlilik kurumunun bozulamayacağı düşünülmekteydi. Boşanmaya çok mecburi durumlarda genellikle evlilik sürdürülemez gibiyse izin verilmekteydi. Fakat günümüzde birkaç sanayileşmiş ülke Asya ülkeleri dışında boşanma çok daha kolay bir hal almıştır. Karşılıklı sistemi denilen sisteme göre boşanmanın gerçekleşebilmesi için eşlerden birinin diğeri suçlaması gerekmektedir. Bu suçlama kötü davranış, terk etme ya da zina gibi sebeplerle geçerli olabilmektedir. Bu anlamda herhangi bir “hata yokluğu”nu benimseyen boşanma yasaları 1960’lardan sonra ortaya çıkmıştır.⁸ Boşanma oranlarının artmasında birçok neden etkili olabilmektedir. Kadınların çalışma hayatına girmesi ve sonrasında evlilik kurumunun da ekonomik ortaklık anlamında daha az zorunlu görülmeye başlanması, boşanma oranlarının artmasına sebep olan

---

⁸ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Çev.: Hüseyin Özel, 1. bs., Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000, s. 156.

faktörlerden bazılarıdır. Bir diğer önemli faktör, aslında bireyselleşmenin ön plana çıkmasıyla birlikte evliliğin kişisel doyum bağlamında değerlendirilmesidir.⁹ Bu sebepten dolayı bireysel tatminini evlilikte bulamayan kişiler, alternatif evlilik oluşumlarına yönelmekte ve ekonomik, psikolojik, sosyal anlamda karşı cinse olan bağlılığını ve sorumluluğunu azaltabilmektedir. Yasalardan kaynaklı yaptırımların da etkisi, kişileri ekonomik anlamda rasyonel düşünmeye itmekte ve evlilik yerine diğer oluşumları tercih etmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda tek ebeveynli aile profilini oluşturmadan önce mevcut yapı içerisine bakıldığı zaman birçok Batı ülkesinde evlilik oranlarının düştüğü ve boşanma oranlarının arttığı görülmektedir. Boşanma oranlarının artması, haliyle tek ebeveynli aile oranlarına etki etmektedir. Bu duruma ek olarak evli olmadan birlikte yaşayan çiftlerdeki çözülme ve evlilik dışı çocuk doğum oranları da tek ebeveynli aile oranlarına etki eden bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda burada, genel olarak verilerine ulaşılabilen ülkelerin oranları üzerinden değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılacaktır

Grafik 1: Dünyada Kaba Evlilik Oranları-1 ‰ (Binde)

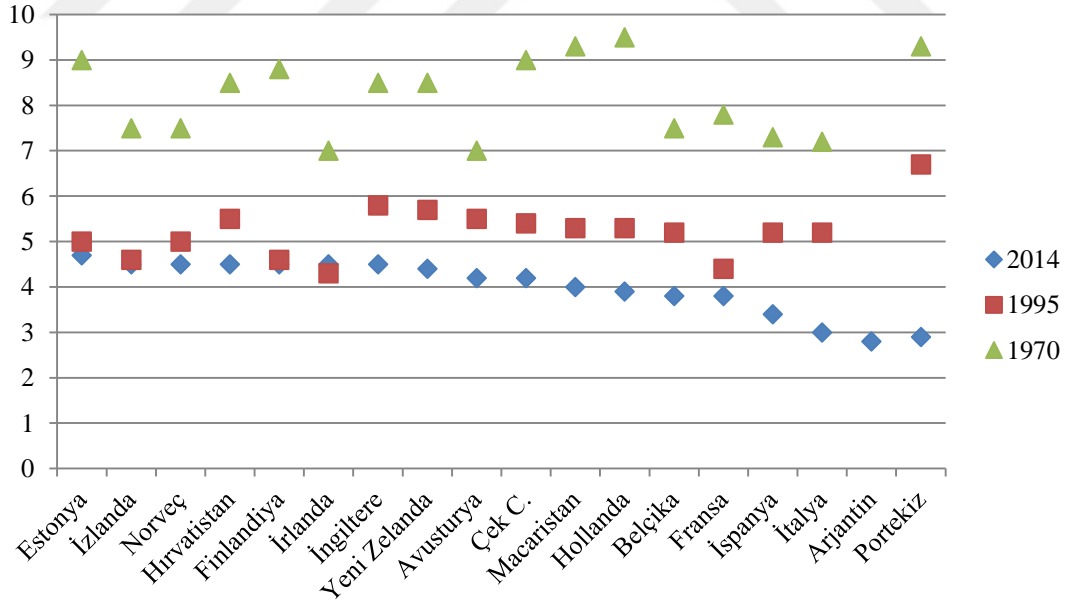
Kaynak: OECD Family Database, “Marriage and Divorce Rates”, (Çevrimiçi), http://www.oecd.org/social/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf, 21.11.2016 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁹ A.e., s. 157.

Dünya’da birçok ülkede evlenme ve boşanma trendleri birbiriyle ters orantılı bir tablo sergilemektedir. Evlenme oranları azalırken boşanma oranları artış göstermektedir. Yukarıda (Grafik 1) oranları gösterilen hemen hemen her ülkede 1970’den günümüze evlilik oranlarında azalmalar görülmüştür. Amerika’da 1970’li yıllarda neredeyse binde 11’lerde seyreden evlilik oranları 2014 yılında binde 7’ye kadar gerilemiştir. Aynı şekilde Almanya’da 1970’li yıllarda evlilik oranları binde 7 iken 2014 yılında bu oran binde 4,5’lere kadar gerilemiştir. Japonya neredeyse yarım asırlık süreçte evlilik oranlarında yarı yarıya düşüş yaşamıştır. İsveç burada her ne kadar 1995 yılı verilerine göre bir artış yaşamış gibi gözükse de, 2014 yılı verisine bakıldığında oranlar arasında düşük seviyeli ülkeler arasında gözükmektedir.

Evlilik oranlarından sonra kaba boşanma oranları, evlilik dışı çocuk doğum oranları, evliymiş gibi birlikte yaşama oranları da verildiğinde karşımıza genel bir profil çıkacaktır.

Grafik 2: Dünyada Kaba Evlenme Oranları-2 % (Binde)

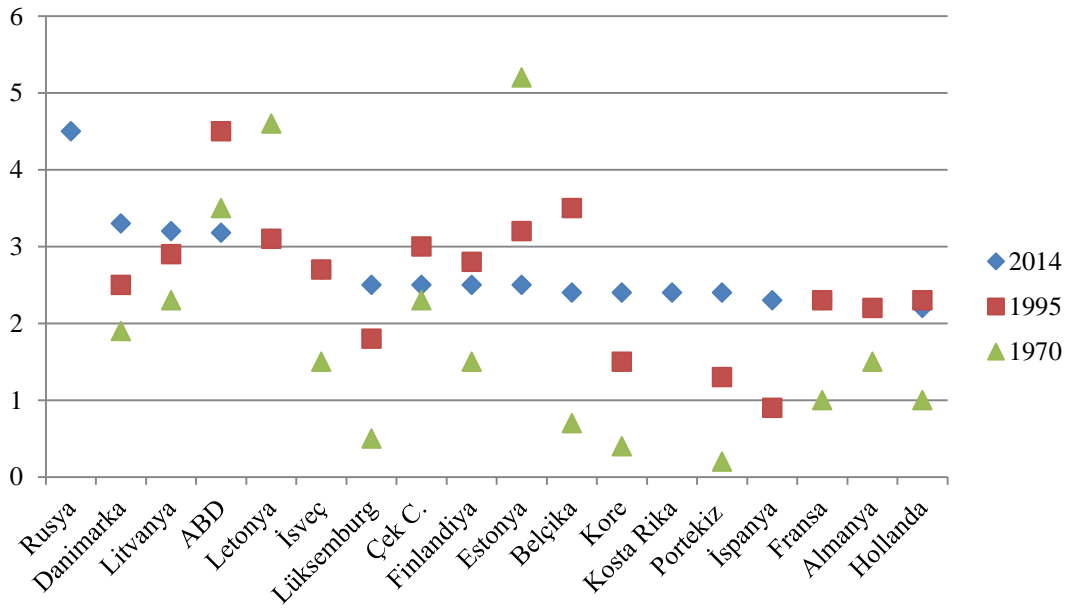

Kaynak: OECD Family Database, “Marriage and Divorce Rates”, (Çevrimiçi), http://www.oecd.org/social/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf, 21.11.2016 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 2’de görüldüğü üzere, Fransa’da 1970 ile 2014 yılları arasında yarı yarıya bir azalış görülmüştür. Aynı şekilde ciddi oranda azalışın yaşandığı bir diğer

ülke de Hollanda olmuştur. İtalya, Portekiz, Macaristan Estonya, Çek Cumhuriyeti, İngiltere oranların ciddi düşüş gösterdiği diğer ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ülkenin kendi kültürel yapısı, ekonomik yapısı, sosyolojik zemini vb. birçok neden evlilik oranlarına etki edebilmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan evlenmeden aynı evin içinde yaşama, evlilik oranlarının düşmesinde etkili olan faktörlerden sadece birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında mantık çerçevesinde değerlendirildiğinde, evlilik oranlarının başlı başına azalıyor olması tek ebeveynli aile oranlarında nispi bir azalışın yaşanmasını gerekli kılarken, var olan evliliklerdeki boşanmaların artışı ve cohabitation oranlarının artması tek ebeveynli aile oranlarının artmasına neden olmaktadır.

Grafik 3: Dünyada Kaba Boşanma Oranları-1 % (Binde)

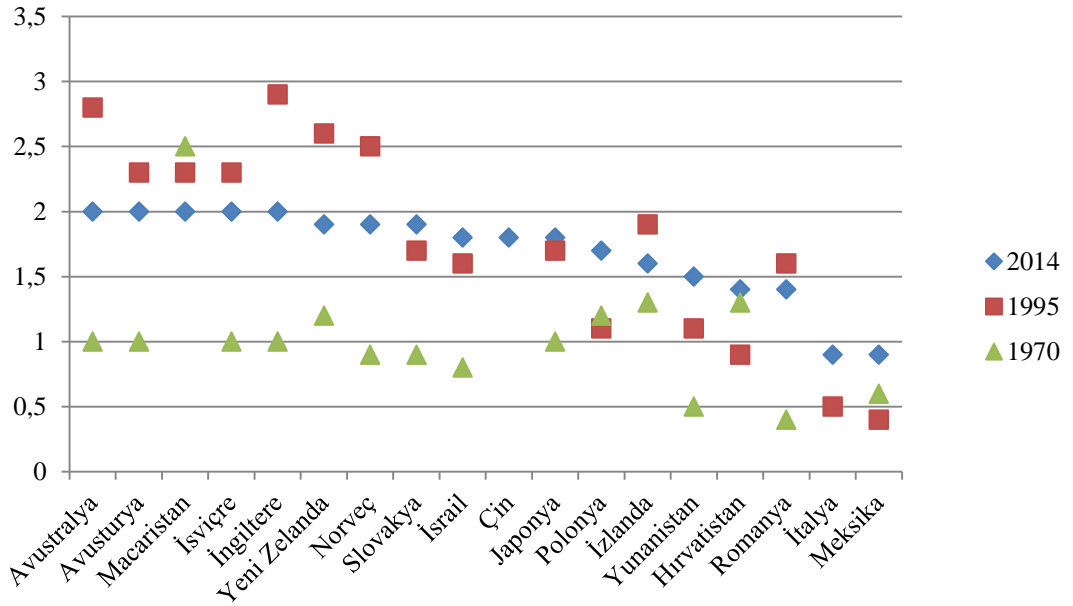

Kaynak: OECD Family Database, “Marriage and Divorce Rates”, (Çevrimiçi), http://www.oecd.org/social/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf, 21.11.2016 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlk iki grafikte yıllar ilerledikçe genel olarak evlilik oranlarının düştüğü görülmektedir. Grafik 3’te de 1970’den 2014’e kadar geçen yıllarda genel olarak boşanma oranlarının arttığı görülmektedir. Örneğin İsveç’te 1970 yılında boşanma oranı binde 1,5 iken bu oran 1995 ve 2014’de yaklaşık binde 2,8 civarlarına yükselmiştir. Aynı şekilde İspanya ve Portekiz’e bakıldığında da oranların yıllar

geçtikçe yüksekliği görülmektedir. Belçika’da 1970 yılında binde 0,8 olan boşanma oranı 1995 yılında binde 3,5’lere kadar yükselmiş daha sonraki süreçte azalma eğilimi göstermiştir. Danimarka’da da aynı şekilde kademeli olarak oranların yükseldiği görülmektedir. Fransa, Almanya ve Hollanda’da boşanma oranlarının neredeyse iki kat yükseldiği görülmektedir. 2014 verilerine göre bakıldığında Rusya var olan tabloda en yüksek boşanma oranına sahip ülke olarak görülmektedir. ABD’de 1970 yılındaki boşanma oranlarına bakıldığında çoğu ülkenin güncel boşanma oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. 1995 yılında bu oranın daha çok yükseldiği ancak 2014 yılına doğru az da olsa azalma eğilimi gösterdiği söylenebilir.

Grafik 4: Dünyada Kaba Boşanma Oranları-2 % (Binde)

Kaynak: OECD Family Database, “Marriage and Divorce Rates”, (Çevrimiçi), http://www.oecd.org/social/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf, 21.11.2016 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Devam eden grafikte (Grafik 4) birçok Batı ülkesinde 1995 yılına göre 2014 yılında boşanma oranları daha düşük seviyelere inmiş gibi görünmektedir. Ancak evlilik oranlarının azalmasıyla yaşanan boşanma oranlarının 1970’lere göre artış göstermesi olumsuz bir tablo oluşturmaktadır. Aynı şekilde boşanma oranları düşük

olan Meksika gibi ülkelere bakıldığında cohabitation ve gayri meşru doğum oranlarının yüksek olduğu görülecektir.

İslam ülkelerindeki boşanma oranlarına bakıldığı zaman Kazakistan'da 2008 yılı verilerine göre bu oran % 2,3, Kuveyt'te 2010 verilerine göre % 2,2, Mısır'da 2010 verilerine göre % 1,9, İran'da 2009 verilerine göre % 1,7, Lübnan'da % 2007 verilerine göre % 1,6, Kırgızistan'da 2010 verilerine göre % 1,6, Ürdün'de 2010 yılı verilerine göre % 1,6, Filistin'de 2010 yılı verilerine göre % 1,5, Azerbaycan'da 2011 yılı verilerine göre % 1,2, Katar'da 2011 verilerine göre % 1,1, Türkmenistan'da 1998 yılı verilerine göre % 1,1, Tacikistan'da 2009 yılı verilerine göre % 0,8, Özbekistan'da 2001 yılı verilerine göre % 0,63 olarak görülmektedir.¹⁰ Müslüman ülkelere genel olarak bakıldığı zaman Avrupa ülkelerine kıyasla oranların düşük olduğu genel olarak güncel verilerin Avrupa ülkelerinin 1970 verilerine tekabül ettiği görülmektedir. Fakat unutulmaması gereken bir husus da Müslüman ülkelerde de boşanma oranlarının artış göstermeye başlamış olmasıdır.

2.2.2. Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları ve Evli Bir Çift Gibi Birlikte Yaşama Oranları (Cohabitation)

Eski dönem Avrupa'sında evlenmeden hamile kalma durumu oldukça yaygındı. Fakat bu kadınların birçoğu hamilelik sonrası evlenmekteydi ya da Kıta Avrupa'sında olduğu gibi doğan çocuklar kimsesizler evine bırakılmaktaydı, netice itibariyle birçok hamileliğin evlilikle sonuçlanması “yalnız anneler”in oranının az olmasına neden olmaktaydı. Fakat günümüzde bu oranlar oldukça artmıştır.¹¹ Yaklaşık son otuz yıldır birçok Batı toplumunda aile yapısında ciddi değişimlerin olduğu görülmektedir.¹² Bu sürece bakıldığında evlilikle sonuçlanmayan cohabitation'ların artması ve evlilik dışı çocukların artması ön plana çıkan

---

¹⁰ Divorcescience, “World Divorce Statistics-Comparisons Among Countries”, (Çevrimiçi), <https://divorcescience.org/for-students/world-divorce-statistics-comparisons-among-countries/>, 22.11.2016.

¹¹ Goody, a.g.e., s 202.

¹² Céline Le Bourdais and Évelyne Lapiere-Adamcy, “Changes in Conjugal Life in Canada: Is Cohabitation Progressively Replacing Marriage”, *Journal of Marriage and Family*, Vol: 66, No: 4, 2004, p. 929.

değişikliklerdendir.¹³ Evli bir çift gibi birlikte yaşama kavramının daha eski tarihlere uzandığı da söylenebilir. Birçok toplumda modern anlamda “cohabitation” olgusunun temelleri 19. yüzyıla ya da daha öncesine dayanmaktadır. Porto Rikolu bilim adamlarına göre “cohabitation” İspanyol kolonizasyonunun ardından ortaya çıkan bir durum olarak nitelendirilmektedir ki; bu da yaklaşık 16. yüzyıla tekabül etmektedir. İngiltere Ortaçağ döneminde kırsal alanlarda resmi nikâhı kıyabilecek hâkim ya da papaz bulmak zor olduğu için burada da “common law marriage” denilen çiftler arasındaki anlaşma üzerinden ortaya çıkan evliliklerin varlığı gözükmekteydi.¹⁴

Burada unutulmaması gereken husus, her toplumun içinde bulunduğu kültürel değerlerinin farklı olduğudur. Bu yüzden cohabitation olgusunun flört sürecinin son aşaması olduğunu ya da evlilik öncesi sürecin bir parçası olduğunu söylemek gibi net bir cevap vermek mümkün olmamaktadır.¹⁵ Örneğin Amerika ve İsveç’te “cohabitation” olgusu birbirinden farklılık göstermektedir. İsveç’te evli olmadan birlikte yaşayan çiftlerin birlikte kalma eğilimi Amerika’ya göre daha yüksektir. Bu sebepten ötürü çocuk doğumu da bu tür toplumlarda daha yaygın görülebilmektedir.¹⁶ “Cohabitation” olgusunun ülkeden ülkeye farklı sebeplerle ortaya çıkması gayet normaldir. Fakat bu bölümde dikkat edilmesi gereken “cohabitation” oranlarının ciddi oranda yükselmiş olması ve bu durumun beraberinde belli problemleri getirdiğidir.

Tablo 2: Dünyada 18-49 Yaş Arası Evlilik ve Cohabitation Oranları

Ülkeler	Evlilik Oranları	Evli Çift Gibi Yaşama Oranları
Hindistan(2014)	% 63	% 10
Çin(2013)	% 64	-
Endonezya(2012)	% 75	< % 1
Japonya(2010)	% 40	-
Malezya(2010)	% 57	-

¹³ Kathleen Kiernan, “The Rise of Cohabitation and Childbearing Outside Marriage in Western Europe”, **International Journal of Law**, Vol: 15, 2001, p. 1.

¹⁴ Ronald R. Rindfuss and Audrey VandenHeuvel, “A Precursor to Marriage or an Alternative to Being Single”, **Population and Development Review**, Vol: 16, No: 4, 1990, p. 703.

¹⁵ Larry L. Bumpass and James A. Sweet, “National Estimates of Cohabitation”, **Demography**, Vol: 26, No: 4, 1989, p. 615.

¹⁶ Rindfuss and Audrey, **Ibid**, p. 704.

Filipinler(2013)	% 48	% 15
Singapur(2012)	% 50	% 3
Güney Kore(2010)	% 55	% 1
Tayvan(2012)	% 49	% 2
Mısır(2014)	% 64	-
İsrail(2012)	% 49	-
Ürdün(2007)	% 68	< % 1
Katar(2012)	% 67	-
Türkiye(2011)	% 67	< % 1
Kongo(2013-14)	% 51	% 14
Etiyopya(2011)	% 63	% 4
Gana(2008)	% 50	% 11
Kenya(2008-09)	% 58	% 4
Nijerya(2011)	% 48	% 3
Güney Afrika(2013)	% 26	% 12
Tanzanya(2011-12)	% 60	% 7
Uganda(2011)	% 45	% 25
Arjantin(2013)	% 28	% 23
Bolivya(2008)	% 44	% 24
Brezilya(2014)	% 35	% 24
Şili(2012)	% 29	% 20
Kolombiya(2009-10)	% 20	% 35
Kosta Rika(2014)	% 27	% 18
Nikaragua(2001)	% 29	% 30
Peru(2012)	% 24	% 29
Kanada(2006)	% 43	% 19
Meksika(2010)	% 63	-
ABD(2011)	% 49	% 15
Avustralya(2012)	% 43	% 14
Yeni Zelanda(2006)	% 49	% 9
Fransa(2009-13)	% 27	% 20
Almanya(2013)	% 42	% 11
İngiltere(2011)	% 33	% 16
İrlanda(2011)	% 38	% 14
İtalya(2011)	% 35	% 6
Hollanda(2011)	% 32	% 18
İspanya(2011)	% 38	% 14
İsveç(2013)	% 23	% 24
Macaristan(2011)	% 51	% 6
Polonya(2012)	% 54	% 7
Romanya(2012)	% 54	% 11
Rusya(2011)	% 50	% 9

Kaynak: World Family Map 2015, **Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes**, Social Trends Institute, 2015, p. 15; World Family Map 2017, **Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes**, Social Trends Institute, 2017, p. 29 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 2’de genel olarak oranlara bakıldığı zaman Asya ve Orta Doğu’da evlilik oranlarının yüksek, evli bir çift gibi birlikte yaşama oranlarının düşük olduğu görülürken, genel olarak Batı toplumlarında evlilik oranlarının düşük evli bir çift gibi yaşama oranlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bazı ülkelerde evli bir çift gibi yaşama oranlarının evlilik oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu anlamda evlilik olgusu da görecelidir; toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Birçok ülkede evlilik çocuk gelişimi için önemli görülmektedir. Fakat günümüzde evlilik ve ebeveynlik arasındaki ilişki ülkeden ülkeye oldukça çeşitlilik göstermektedir. Amerika, Avrupa, Okyanusya’da ciddi oranda artan cohabitation, boşanma ve evlilik dışı çocuk doğum oranları evlilik kurumunun önemini değişime uğradığını göstermektedir. Günümüzde evlilik bir zorunluluk olmaktan çok bir seçenek olarak görülmektedir. Toplumdan topluma değişen sebepleri olmakla birlikte cohabitation da ya evliliğin öncüsü (habercisi) olarak ya da evliliğe alternatif bir yaşam biçimi olarak görülmektedir.¹⁷ Yetişkinlerin bu tutumuna neden olan temel durumlardan birkaçına bakıldığında daha fazla esnek yaşam biçimi ve daha fazla özgür kalma isteği ön plana çıkmaktadır. Diğer bir neden de, yetişkinlerin kendilerini finansal ve duygusal anlamda evliliğe karşı yeterli görmemeleridir.¹⁸ Asya ve Orta Doğu’da cohabitation oranlarının düşük olmasında geleneksel anlamdaki aileye olan bağlılığının etkilerinin olduğu söylenebilir.¹⁹ Rusya açısından bakıldığında modern Rusya ile Sovyetler Birliği’nde fark olduğu söylenmektedir. Sovyet Rusya dönemine göre evlilik oranları düşmüş ve cohabitation oranları artmıştır fakat bu artış evlilik öncesi bir adım olarak görülmekten ziyade bu durumdaki genç çiftler için evlilik daha uzak bir tercih olmaktadır.²⁰

Bakıldığı zaman Latin Amerika ülkelerinde cohabitation oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Latin Amerika ailelerinin 1980’lerde yaşanan hiperenflasyon etkisiyle ekonomik bir şok yaşamasının bu duruma neden olduğu bazı yazarlar

¹⁷ World Family Map 2015, **op.cit**, p. 14.

¹⁸ **Ibid**, p. 14.

¹⁹ **Ibid**, p. 16.

²⁰ Alyona Artamonova, Ekatarina Mitrofanova, “Is cohabitation an Alternative to Marriage in Russia”, https://www.hse.ru/data/2014/10/28/1099488049/Artamonova_Is%20cohabitation....pdf, (Çevrimiçi), 29.11.2016.

tarafından kabul edilmektedir. Diğer bir görüşe göre de, Latin Amerika ülkelerinin demografik anlamda geçiş dönemi geçirmiş olması, bu duruma neden olarak gösterilmektedir.²¹ Fakat Latin Amerika’da bazı ülkelere bakıldığı zaman (Örneğin; Bolivya, Ekvador, Peru, Venezuela) çocuksuz bir şekilde cohabitation, varlığını geniş aile ortamında üç kuşak bir arada yaşayacak şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Bu anlamda cohabitation Latin Amerika’nın bir kısmı açısından eski tarihi davranışların bir devamı olarak görülebilir.²²

Bunlarla birlikte, evlilik sürecinde sonuç ayrılıkla neticelendiği zaman evliliğe ait mülkün bölünmesi söz konusu olabilir. Fakat cohabitation fertlerin kendi arasında gerçekleşen ve resmiyette bir karşılığı olmadığı için yasal anlamda bir yaptırımı olmamaktadır. Her ne kadar çok az cohabitation çifti kendi aralarında sözleşme/anlaşma yapsa da, cohabitation ekonomik ve sosyal anlamda daha özgür imkânlar sunmaktadır.²³ Aslında Amerika özelinde cohabitation varlığına etki eden temel faktörlere bakıldığında ırk/etnik faktörler ya da sosyoekonomik statü gelmektedir. Örneğin, eğer bir erkeğin ekonomik statüsü iyiye, evliliğe olan yatkınlığı fakir bir erkeğe göre daha fazla olabilmektedir, boşanma ve eşlerin geliri arasında ters bir ilişki bulunmaktadır.²⁴ Başka bir çalışmada, az istihdam edilen ve daha az dindar olan cohabitation çiftlerinin mutsuz olduğu söylenmektedir.²⁵ Dindar âlimler ve sosyal bilimciler evlilik ile din arasında da oldukça önemli bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Din otoritesindeki değişmelerle birlikte ortaya çıkan aile davranışlarına bakıldığı zaman doğum oranlarının düşmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı birlikte yaşamaların artması ve evlilik öncesi cinsel birlikteliğin ve hamileliğin arttığı gözlemlenmiştir.²⁶ Son zamanlarda yapılan ampirik araştırmalar

---

²¹ Albert Esteve, Joan García-Román and Ron Lesthaeghe, “Context of Cohabitation and Single Motherhood in Latin America”, **Population and Development Review**, Vol: 38, No: 4, 2012, p. 717.

²² **A.e.**, p. 723.

²³ Shelly Lundberg, Robert A. Pollak and Jenna Stearns, “Diverging Patterns in Marriage, Cohabitation, and Childbearing”, **The Journal of Academic Perspectives**, Vol: 30, No: 2, 2016, p. 89.

²⁴ Wend D. Manning and Pamela J. Smock, “First Comes Cohabitation and Then Comes Marriage?”, **Journal of Family Issues**, Vol: 23, No: 8, 2002, p. 1067.

²⁵ Judith P. M. Soons, Matthijs Kalmijn and Jay Teachman, “Is Marriage More than Cohabitation? Well-Being Differences in 30 European Countries”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 71, No: 5, 2009, p. 1152.

²⁶ Arland Thornton, William G. Axinn and Daniel H. Hill, “Reciprocal Effects of Religiosity, Cohabitation, and Marriage”, **American Journal of Sociology**, Vol: 98, No: 3, 1992, p. 628-629.

cohabitation ile dini bağlantı/katılım arasında bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Tarihsel olarak Katolik Kilisesi her ne kadar Protestanlığa göre daha otoriter gözükse de bu fark, bireylerin ve ailenin kiliseye olan bağlılığının azalmasıyla ortadan kalmıştır.²⁷

Birçok dini grup evlilik öncesi cinsel birlikteliği ve evli gibi birlikte yaşamayı yasak etmiş, evlilikle alakalı pozitif söylemler ve gayri meşru birlikteliklerle alakalı kısıtlayıcı kurallar koymuştur.²⁸ Bu anlamda oranlara bakıldığında din faktörünün ve geleneksel değerlerin etkili olabileceği düşünülen bölgelerde bu değişkenlerin oranların az olmasına etki ettiği söylenebilir.

Bu anlamda evlilik oranlarının ve cohabitation oranlarının yüksek olduğu yerlerde evlilik dışı doğum oranlarıyla ilişkisini daha iyi görmek adına verileri ortaya koymak doğru olacaktır. Evlilik dışı doğum derken kast edilen ve oranlar hesaplanırken kullanılan yöntem şu şekildedir. Tek başına yaşayan ya da müşterek kabullerle ortaya çıkan cohabitation ile gerçekleşen doğumlar, boşanmış ya da dul kalmış kadınların cinsel birlikteliği sonrası ortaya çıkan doğumlar, oranların içine dahil edilmektedir.²⁹ Burada oranlar ortaya konduktan sonra bir sonraki kısımda tek ebeveynli aile oranlarına değinilecektir.

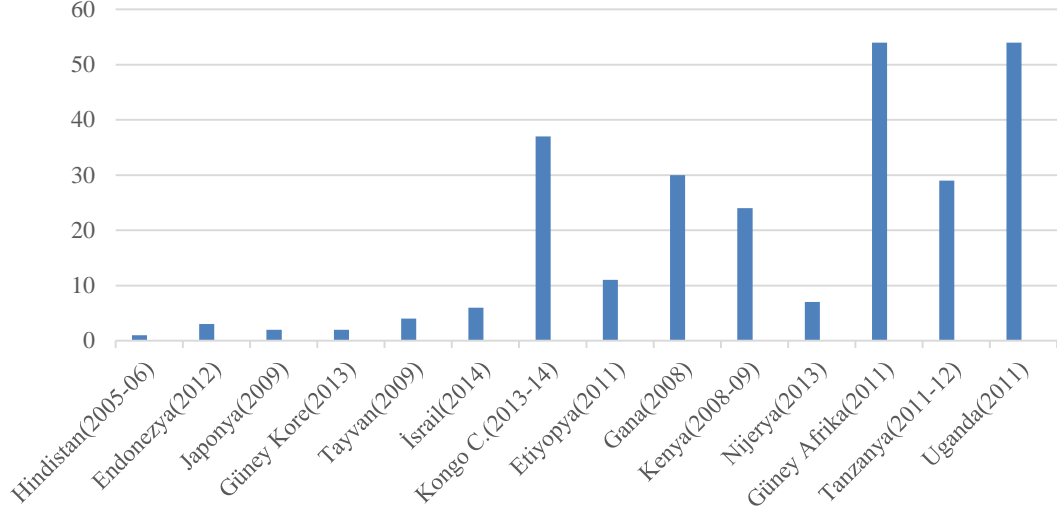
---

²⁷ A.e, p. 630.

²⁸ A.e, p. 630.

²⁹OECD, "Family Database", (Çevirimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, 28.11.2016.

Grafik 5: Dünyada Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları-1 (%)

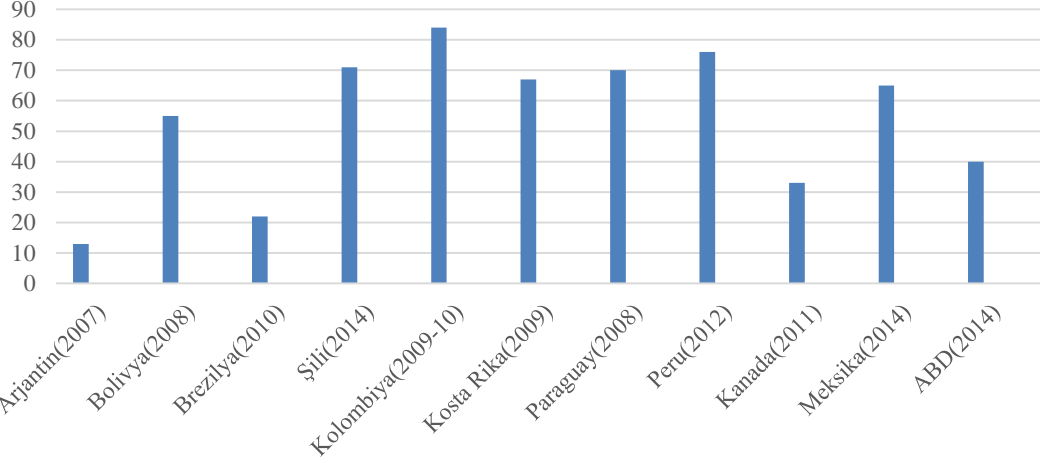

Kaynak: World Family Map 2015, **op.cit.**, p. 20, World Family Map 2017, **op.cit.**, p. 32 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 5'te de görüldüğü gibi Asya Bölgesi'nde evlilik dışı çocuk doğum oranları düşüktür. Hindistan'da % 0'a yakın düzeyde yine aynı şekilde Endonezya'da % 3 oranında olduğu görülmektedir. Güney Kore'de 1995 yılında da bu oranlar % 0'a yakınken aynı şekilde Japonya'da 1970 verilerine göre aynı şekilde oranlar % 0'a yakın bir düzeyde³⁰ olduğu görülmektedir. Afrika'da oranlar Asya ülkelerine göre daha yüksektir. Uganda'da % 50'lerin üzerinde Güney Afrika'da oranlar % 50'lerin üzerinde seyretmektedir. Kenya, Gana, Tanzanya, Nijerya'da oranlar diğer Afrika ülkelerine göre daha düşük seviyelerdedir.

³⁰ OECD, "Family Database", (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, 29.11.2016.

Grafik 6: Dünyada Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları-2 (%)

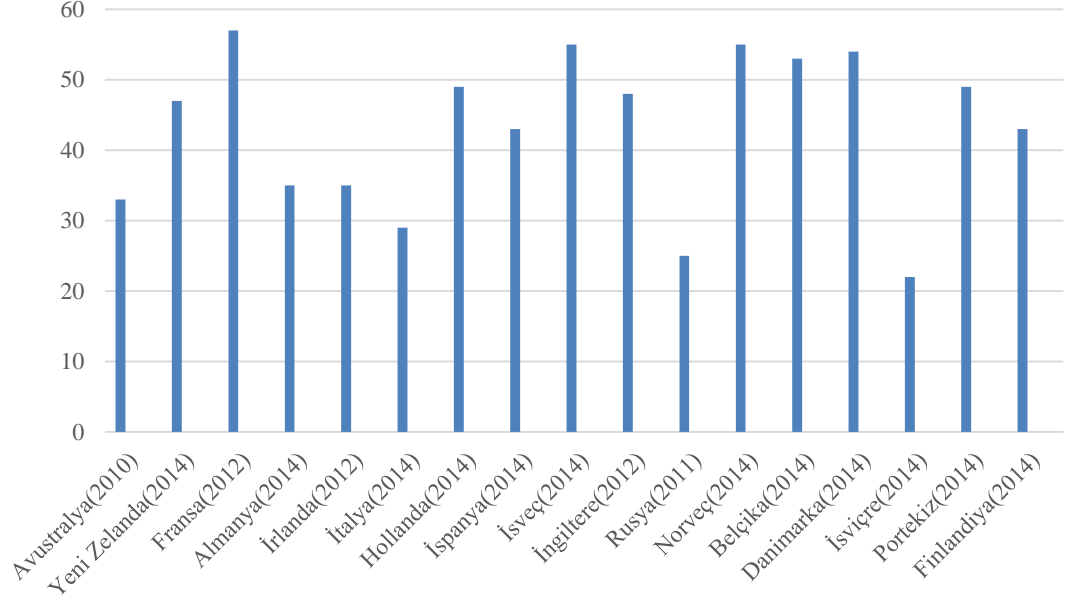
Kaynak: World Family Map 2015, **op.cit.**, p. 20, World Family Map 2017, **op.cit.**, p. 32 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Güncel verilere bakıldığında genel olarak Güney ve Kuzey Amerika kıtasında bu oranların oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Grafik 6). ABD’de 1970 verilerine göre % 10 bandında olan bu oran 1995 verilerinde % 30’lara kadar yükselmiştir. Aynı şekilde Kanada’da 1970 verilerine göre yine % 10 bandında olan bu oran 1995 verilerine göre yine aynı şekilde % 30 bandına kadar yükselmiştir. Kosta Rika’da 1995 verilerine göre % 45 civarında seyreden bu oran 2009 verilerinde % 70 bandına yaklaşmıştır.³¹ 1960’lı yıllarda evlilik öncesi hamilelik ABD’de oldukça yaygındı fakat bu toplumsal olarak sorun olarak algılanmamaktaydı. Çünkü eğer kadın evlilik öncesi hamile kaldıysa bu durumun evlilikle sonuçlanacağı düşünülürdü. Ancak 1990’larda evlilik öncesi doğum oranları % 30’lara kadar çıkmıştır.³² En yüksek oranın Kolombiya’da olduğu görülmektedir. Kolombiya’da evlilik oranlarının da çok düşük seviyelerde olduğu önceki kısımdaki tabloda belirtilmiştir. Arjantin, Kanada ve Amerika hariç diğer Amerika Kıtası’ndaki ülkelerde oranlar % 50’nin üzerinde seyretmektedir.

³¹ OECD, “Family Database”, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, 29.11.2016.

³² David T. Ellwood and Christopher Jencks, “The Spread of Single-Parent Families in the United States since 1960”, **Harvard University Faculty Research Working Papers Series**, RWP04-008, p. 6-7.

Grafik 7: Dünyada Evlilik Dışı Çocuk Doğum Oranları-3 (%)

Kaynak: World Family Map 2015, **op.cit**, p. 20; World Family Map 2017, **op.cit**, p. 32; OECD, “Family Database”, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, 29.11.2016 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Avrupa'nın birçok ülkesinde evlilik dışı doğum oranları oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir (Grafik 7). 1970'lerde birçok ülkesinde çok daha düşük olan bu oranlar 1995'li yıllara doğru artış göstermiş ve günümüz oranlarında çok ciddi boyutlara³³ ulaşmıştır.

1945 ile 1965 arasında ivme kazanan cohabitation oranları Amerika'da ve diğer birçok Avrupa ülkesinde gençler arasında evliliklerin de ertelenmesine neden olmaktadır. Yani bu süreçte gençler evlilikten uzaklaşmışlar, cohabitation'ı tercih etmişlerdir.³⁴ Yapılan araştırmalarda evli gibi birlikte yaşayan çiftlerin daha karamsar oldukları görülmüştür ayrıca uyuşturucuya ve alkole meyil evli çiftlere göre daha fazla olmaktadır. Birçok araştırmacı evli gibi yaşayan çiftlerin daha düşük kalitede bir hayat geçirdiğini saptamıştır. Bir diğer çalışma da, cohabitation ile yaşayan çiftlerin daha fazla anlaşmazlık ve çatışma yaşadığı, ilişkilerinde daha az

³³ OECD, “Family Database”, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, 29.11.2016.

³⁴ Larry L. Bumpass, James A. Sweet and Andrew Cherlin, “The Role of Cohabitation in Declining of Marriage”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 53, No: 4, 1991, p. 913-914.

dürüst ve daha az mutlu olduğu gözlemlenmiştir.³⁵ Tabi ki bu bulguları yorumlamak kolay olmayacaktır çünkü evlilik ve cohabitation olgusu farklı sosyal kontrol mekanizmalarına sahiptir. Casper ve Sayer'in söylediği gibi cohabitation grupları heterojen gruplardır.³⁶ Yani etnik faktörler, ekonomik gelir, dinsel faktörler bu sürecin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bir kısmı tamamen bu süreci evliliğin öncüsü olarak görürken bir kısmı da evliliğe alternatif yaşam biçimi olarak görmektedir. Her ne kadar her ülke için bu çıkarımı yapmak doğru olmasa da genel olarak şunu söylemek mümkündür; Batı'nın bireyselleşme ve sekülerleşme süreci ile evlilik dışı partnerlik ve seksüel anlamda özgürlük arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır³⁷ denilebilir.

Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse cohabitation olgusunun çok yönlü bir olgu olduğu ve bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir ancak ilk bölümde Sanayi Devrimi'nden günümüze gelen süreçte modernizm ve bunun devamında getirdiği bireyselleşmenin neler getirdiğine değinilmiştir. Ekonomik anlamda özgürleşmek isteyen bireyin bir süre sonra aile yaşamıyla alakalı da kendisiyle ilgili rasyonel karar alması aileyi işlevsel anlamda bir bütün olarak görmesine engel olmaktadır. "Ratio" kökünden gelen, bölmek/oran gibi anlamlara gelen rasyonellik aslında bireyin bir anlamda değerlere ve olgulara bütüncül bakmasına engel olmakta ve zihni anlamda bütüncül algılamasına da izin vermemektedir.

2.2.3. Tek Ebeveynli Aile Oranları

İstatistiklerde tek ebeveyni ile yaşayan çocuk, iki ebeveyni ile yaşayan çocuk ve ebeveynsiz yaşayan çocukların oranlarına değinilecektir. Buradaki oranlarda iki ebeveyniyle yaşayan çocukların oranlarına (biyolojik anne-baba, üvey anne-baba, evlat edinen anne-baba oranları da³⁸ dahil kabul edilmektedir. Oranların birçok ülkede yüksek olduğu görülecektir. Bununla birlikte OECD raporunun 2025-2030

---

³⁵ Catherine T. Kenney, Sara S. McLanahan, "Are Cohabiting Relationships More Violent Than Marriage?", **Center for Research on Child Wellbeing Working Paper**, p. 1, 3.

³⁶ Catherine T. Kenney and Sara S. McLanahan, "Why Are Cohabiting Relationships More Violent than Marriages", **Demography**, Vol: 43, No: 1, 2006, p. 137.

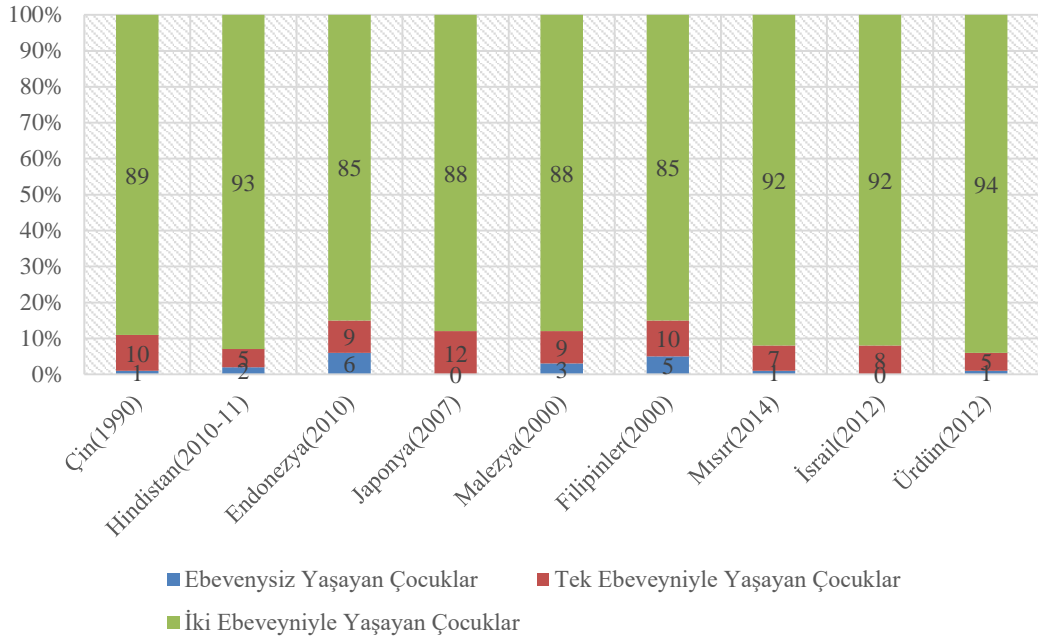
³⁷ Rindfuss and VandenHeuvel, **op.cit**, p. 722.

³⁸ World Family Map 2015, **op.cit**, p. 11.

yılları arasında aile ile alakalı projeksiyonunda birçok ülkede tek ebeveynli aile oranlarında artış olduğu görülmektedir. Yapılan projeksiyonda Almanya hariç diğer ülkelerde (İsviçre, Amerika, Yeni Zelanda, Fransa, Avustralya, Norveç, Avusturya, Hollanda, Japonya, İngiltere) arttığı görülmektedir.³⁹

Grafik 8: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-1 (%)

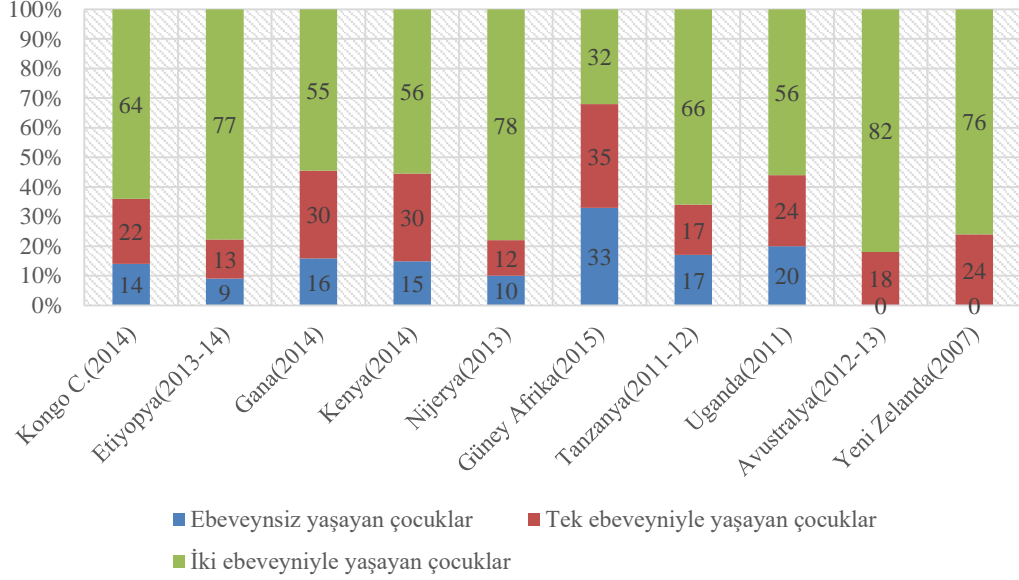

Kaynak: World Family Map 2015, **op.cit.**, p. 13; World Family Map 2017, **op.cit.**, p. 27; World Family Map 2013, **Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes**, Social Trends Institute, 2013, p. 13 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Oranlara bakıldığı zaman (Grafik 8) Asya ve Orta Doğu ülkelerinden tek ebeveynli yaşayan çocuk oranlarının çokta yüksek olmadığı gözlenmektedir. Oranlara bakıldığında Çin’de tek ebeveynli yaşayan çocuk oranları %10, aynı şekilde Hindistan’da %10, Endonezya’da % 9, Japonya’da %12, Filipinler’de % 10, Mısır’da %7, İsrail’de %8, Ürdün’de %5 şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerde din faktörü ve geleneksel aile yapısının bu oranların düşük olmasında etkili olduğu söylenebilir.

³⁹ OECD, “Families Are Changing”, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/47701118.pdf>, 06.12.2016, p. 29.

Grafik 9: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-2 (%)

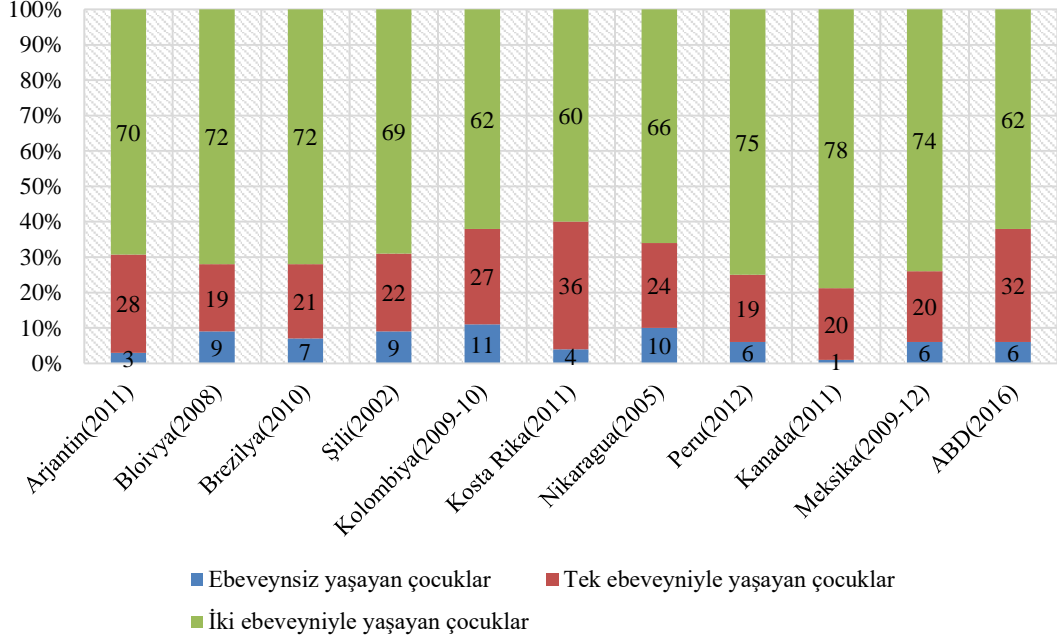

Kaynak: World Family Map 2015, **op.cit.**, p. 13; World Family Map 2017, **op.cit.**, p. 27 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Sahra altı Afrika ülkelerine bakıldığı zaman, hem ebeveysiz yaşayan çocukların hem de tek ebeveynli aile oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Fakat bunu direkt patoloji olarak görmek, sorunlu bir değerlendirme olabilmektedir. Bazı alt kültürlerde yasal ya da törel anlamda evlilik birliği kurulmadığı halde bu durum aile ve çevre kabul görebilmektedir. Örneğin; esirlik döneminden beri, aile bütünlüğünü sağlamakta zorlanana Afro Amerikan kültüründe bu durumdan söz edilebilir.⁴⁰ Aynı şekilde Afro Amerikan kökenli insanların daha çok Sahra altı Afrika ülkelerinden olduğu göz önüne alınırsa Afrika'da da bu oranların neden yüksek olduğu daha iyi görülebilir. Tabi ki bu oranların yüksek olmasının sebebi sadece bu değişkenle açıklanamaz. Bunun dışında sosyal, dini, ekonomik, etnik vb. birçok faktör bu oranların şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Yani değerlendirmelerde bulunulurken meseleye daha geniş bir yelpazeden bakılmalıdır.

⁴⁰ Nesrin Güran, "Evlilik Dışı Birleşmeler ve Çocuklar Sorununa Genel Bir Bakış ve Sosyal Hizmet Yaklaşımı", **Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2-3, Mayıs-Eylül 1983, s. 161.

Grafik 10: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-3 (%)

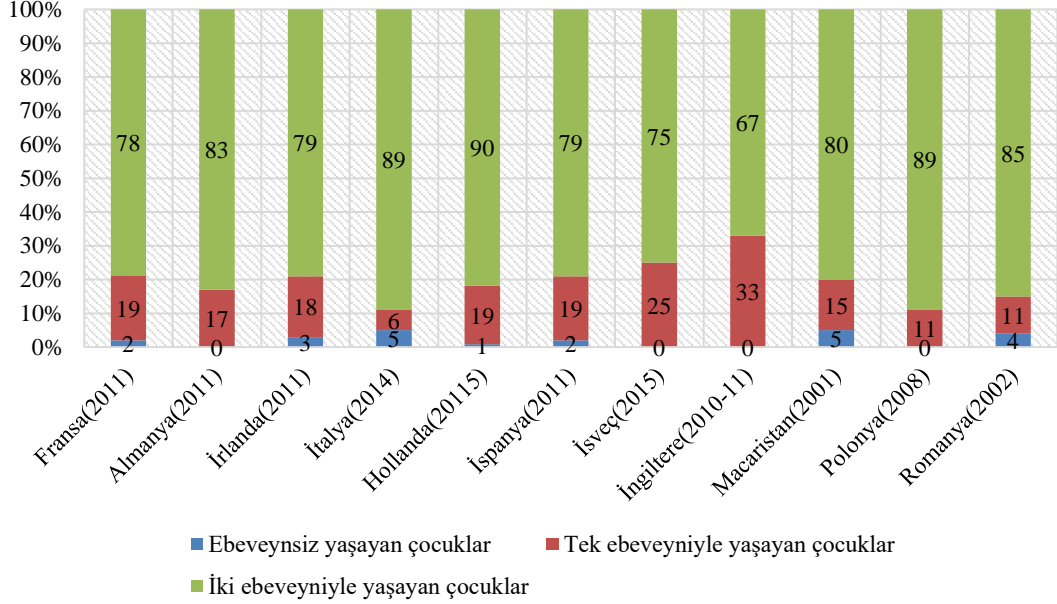
Kaynak: World Family Map 2015, **op.cit.**, p. 13; World Family Map 2017, **op.cit.**, p. 27 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Genel olarak Amerika Kıtası'na bakıldığında (Grafik 10) gayri meşru çocuk doğum oranları ve cohabitation oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, tek ebeveynli aile oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Kolombiya % 27 ve Amerika'da % 32 seviyelerine çıkan bu oranlar, Kanada'da % 20 Meksika'da % 20 seviyelerinde seyretmektedir. En yüksek oran Kosta Rika'da gözükmemektedir. Aynı şekilde önceki grafiklere bakıldığında evlilik dışı çocuk doğum oranının en yüksek olduğu ülkede Kolombiya olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oranlar göz önüne alındığında, birçok sosyal bilimci tek ebeveynli ailenin neden bazı ülkelerde daha yüksek oranda olurken bazılarında daha düşük olduğu, ya da bazı toplumlarda oldukça hızlı yayılırken bazılarında neden yavaş yayıldığı konusunda bir fikir birliğine varamamışlardır.⁴¹

⁴¹ Ellwood and Jencks, **op.cit.**, p. 1.

Grafik 11: Dünyada Tek Ebeveynli Aile Oranları-4 (%)

Kaynak: : World Family Map 2015, **op.cit.**, p. 13; World Family Map 2017, **op.cit.**, p. 27 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. *Almanya, Hollanda, İsveç, İngiltere, Polonya'da ebeveynsiz aile verilerine ulaşamamıştır.

Görüldüğü üzere (Grafik 11) Avrupa genelinde de tek ebeveynli aile oranları oldukça yüksektir. Fransa'da % 19, Almanya'da % 17, İngiltere'de % 33, İsveç'te % 25 seviyelerine kadar ulaşmıştır. Oranlar İtalya, İspanya gibi Güney Avrupa ülkelerinde nispeten daha düşük seviyelerde seyretmektedir.

Nihayetinde, genel başlıklar altında toplamak gerekirse tek ebeveynli aile beraberinde ekonomik problemler, çocuk gelişimi problemleri ve ahlaki problemleri getirebilmektedir.⁴²

2.3. Tek Ebeveynliliğin ve Evlilik Dışı Doğumların Psikolojik ve Sosyoekonomik Sonuçları

Evlilik dışı çocuk doğum oranlarının son elli yıllık süreç zarfında ivme kazandığı belirtilmişti. Bu artışın sebebi olarak aile davranışlarında ekonomik ve sosyal anlamda yaşanan değerler gelmektedir. Kadınların ekonomik anlamdaki fırsatları geliştikçe ve boşanma oranları arttıkça, evlilikteki sosyal ve ekonomik

⁴² **Ibid.**, p. 1-6.

kazançlarda azalma olduğu görülmüştür. Ekonomik ve sosyal anlamda yaşanan güçlükler yüzünden fertler evlilik dışı çocuk doğumu aile düzenine bir alternatif olarak görmüşlerdir.⁴³

Tek ebeveynli ailelerin risklerine bakıldığında karşımıza sosyoekonomik riskler çıkmaktadır ki; bu durum ailelerin finansal ve sosyal zorluklarla karşılaşması anlamına gelmektedir. İkinci riskse, ebeveynlerin mental sağlığıyla ilgilidir.⁴⁴ Amerika'da yapılan çalışmalarda tek ebeveynli ailelerde kadınların problemleri gözlemlendiğinde; tek ebeveynli kadınların eski yaşamlarına göre daha mutsuz hissettikleri, psikolojik olarak yalnızlık hissetmeleri, kendilerine olan güvende kayıp, daha kısıtlı gelir, iş için yeterli enerjiye sahip olamama, kişisel gelişimde zorluklar, suçluluk, endişe gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Tek ebeveynli ailedeki çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda, boşanma sonrasında çocuklarda depresyon ve üzüntü, okul yaşamında öğrenme ve davranış gelişiminde zorluklar, sorumluluk üstlenmede problemler görülmüştür. Tek ebeveynli aileden gelen çocukların ilerleyen yaşlardaki eğitim başarıları ve ekonomik durumunun diğer yetişkinlere göre daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.⁴⁶ Aile içerisinde sürekli bir çatışma içerisinden olan çocuk bu çatışmalar sonucunda ailelerini suçlamaktadır. Sorunları çözme noktasında problemler yaşayan çocuklar ileride daha büyük sorunlarla yüzleşebilmektedir. Parçalanmış ve düşük gelirli ailelerden gelen çocuklar gözlemlendiğinde davranışlarında depresif hal ve hareketler daha fazla görülmektedir. Bir diğer çalışmada da doğuştan iki ebeveyniyle büyüyen çocukların tek ebeveynli ailede büyüyen çocuklara göre % 80 daha iyi bilişsel ve davranışsal yeteneklere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ergen hamileliği, işsizlik, okul bırakma gibi etkenlerin aile yapısıyla ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu durum da bir anlamda tek ebeveynli ailelerin iki ebeveynli ailelere göre daha az

---

⁴³ Dawn M. Upchurch, Lee A. Lillard, and Constantijn W.A. Panis, "Nonmarital Childbearing: Influences of Education, Marriage, and Fertility", **Demography**, Vol: 39, No: 2, 2002, p. 311.

⁴⁴ Judy Dunn et. al., "Children's Adjustment and Prosocial Behaviour in Step-, Single-parent, and Non-stepfamily Settings: Findings from a Community Study", **Cambridge University Press**, Vol: 39, No: 8, 1998, p. 1084.

⁴⁵ Jane K. Burgess, "Single-Parent Family: A Social and Sociological Problem", **The Family Coordinator**, Vol: 19, No: 2, 1970, p 137.

⁴⁶ Leslie N. Richards and Cynthia J. Schmiede, "Problems and Strengths of Single-Parent Families: Implications for Practice and Policy", **Family Relations**, Vol: 42, No: 3, 1993, p. 277-278.

ekonomik gelirinin bulunmasını açıklamaktadır.⁴⁷ Akademik anlamdaki bu başarısızlık sonuçları sadece Amerika’da değil Batı’da İngiltere, İsveç, Hollanda, İsviçre gibi⁴⁸ ülkelerde de görülmüştür. Yine Amerika’da yapılan çalışmalarda evlilik dışı çocuk doğum oranlarının azaltılması ve evliliğin güçlendirilmesinin yoksullukla mücadelede etkili olacağı belirtilmiştir.⁴⁹ Yapılan başka ampirik çalışmada düşük gelirli tek ebeveynli ailedeki gençlerin alkol ve uyuşturucu kullanımına ve cinsel aktivitelere olan eğiliminin arttığı görülmüştür.⁵⁰

Ayrıca meseleye ekonomik boyut üzerinden bakıldığında genel yaklaşım, tek ebeveynli aile yapısının refah düzeyinin düşmesine neden olduğu yönündedir. Kadının işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumu, buna ek olarak evdeki çocuğuna olan sorumluluğunun artması vb. etkenler birleşince ekonomik anlamda zorluklar da artmaktadır. Yalnız kalan annenin sosyal çevreden de destek görememesi, iş arkadaşları ve komşuları tarafından dışlanması sosyal anlamda da zorlu bir sürecin habercisi olmaktadır. Burada yakın çevreden anneanne ya da teyze desteği annenin sorumluluklarını hafifletebilmektedir. Oran olarak bakıldığında tek ebeveynli ailelerde daha çok çocuğun anne ile kaldığı görülse de baba ile kalan çocuklar da mevcuttur.⁵¹ Burada çocukların cinsiyeti babanın tavrının şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Burada babanın hem annelik hem babalık rolünü üstlenmesi çatışmalara neden olabilmektedir. Çocuk annedeyken, babası ile daha çok görüşen çocukların yaşadığı sorunların azaldığı görülmektedir. Ancak bakıldığı zaman bu ilişki çoğu zaman “babalık” yerine, “amcalık” ya da “Disneyland Babaları” diyebileceğimiz düşük ilgi boyutlarında kalmaktadır.⁵²

Özetle genel olarak tek ebeveynli ailenin sorunları üç başlık altında toplanabilir. Bunlar; ekonomik sorunlar, boşanma sonrasında ortaya çıkan rol

---

⁴⁷ Hakan Uşaklı, “Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocukların Sorunları”, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2013, s. 196-198.

⁴⁸ Suet-Ling Pong, Jaap Dronkers and Gillian Hampden-Thompson, “Family Policies and Children’s School Achievement in Single- Versus Two-Parent Families”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 65, 2003, p. 682.

⁴⁹ Paul R. Amato and Rebecca A. Maynard, “Nonmarital Births and Strengthening Marriage to Reduce Poverty”, **The Future of Children**, Vol: 17, No: 2, 2007, p. 133-134.

⁵⁰ Dalton Garis, “Poverty, Single-Parent Households, and Youth At-Risk Behavior: An Empirical Study”, **Journal of Economic Issues**, Vol: 32, No: 4, 1998, p. 1099.

⁵¹ Özüng ve Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 22-24.

⁵² **A.e.**, s. 25.

değişimleri, sosyal destek yapısının zayıflaması ve sosyal izolasyonun artmasıdır. Sorunlar sadece tek ebeveynli ailenin kendi yapısal sorunlarıyla kalmamaktadır. Örneğim Amerika’da 47 eyalette 1200 tek ebeveynli aile üzerinde yapılan bir araştırmada okul personelinin % 62’sinin tek ebeveynli aileyi normal karşılamadığı gözlemlenmiştir.⁵³

2.4. Batı’da Tek Ebeveynli Aileye Yönelik Sosyal Politika Örnekleri

Sorunlara çözüm de önemlidir. Bu kapsamda kimi ülkeler ailelerle alakalı ciddi politikalar geliştirirken, kimi ülkeler politikalar anlamında zayıf kalabilmektedir. Burada bütün ülkelerin politikalarına değinmek oldukça güç olacaktır. Fakat sosyal politika bağlamında faydalı olacağı düşünülen refah devleti modellemelerinden⁵⁴ birer örnek seçilip bu ülkelerin aile politikalarına değinilmeye çalışılacaktır. Sosyal devlet rejimini benimseyen, aileye ve cinsiyet eşitliğine önem veren Danimarka, Norveç, İsveç gibi İskandinav ülkeleri içinden İsveç’te ki aile politikalarına değinilecektir. Muhafazakâr rejim dediğimiz ve aileye yönelik bir miktar daha düşük politikalar düzenleyen, Kuzey Batı Avrupa ülkelerinden Fransa örnek olarak alınacaktır. Liberal rejim olarak bilinen ve ailelere düşük destek verdiği bilinen Anglo-Sakson yapısı içerisinden İngiltere ile alakalı politikalara değinilmeye çalışılacaktır. Güney Avrupa rejimi diyebileceğimiz ve aile politikası anlamında karmaşık bir yapı çizen Güney Avrupa ülkelerinden de İspanya örnek olarak ele alınacaktır.

2.4.1. İngiltere’de Evlilik, Tek Ebeveynli Aile ve Sosyal Politikalar

Büyük Krallık/Britanya içerisinde İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda’yı içerir ancak Büyük Britanya içerisine İrlanda dâhil edilmemektedir. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde de, Büyük Britanya’nın açık bir aile politikası

---

⁵³ Hakan Acar, “Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 12, Sayı: 3, 2001, s. 19.

⁵⁴ Refah devleti, Esping-Andersen tarafından liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat şeklinde üçlü sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. (Bkz. Özdemir, **a.g.e.**, s. 131-133.). Daha sonra bu sınıflandırmaya Ferrera Güney Avrupa modelini de eklemiştir. (Bkz. Özdemir, **a.g.e.**, s. 150-152.).

olmadığı söylenebilir. Sosyal istatistikler de bu anlamda yoksun kalmıştır.⁵⁵ Anglo-Amerikan geleneği içinde değerlendirilecek olan İngiltere’de aile politikaları tutarlı/olumlu bir tablo çizememiştir. Sosyal politika anlamında alınan önlemler doğrudan ya da dolaylı şekilde aileleri etkilemektedir. Önlemler daha çok gelire bağımlı olarak ortaya çıkmaktadır dolayısıyla genelde yoksullukla mücadele amaçlanmaktadır. Önlemlerin odak kitlesine bakıldığında daha çok yoksul ailelerdeki çocuklar ve özürlü çocuklar bulunmaktadır.⁵⁶

18. yüzyıl laik hukuk anlayışına bakıldığında İngiltere’de evlilikle birlikte karı-koca tek bir şahıs olarak algılanıyordu. Kadının yasal hakkı evlilik boyunca bir nevi askıya alınıyordu. Bu sebepten mahkemelerde hem akit ehliyetinden hem de bağımsız konumundan mahrum bırakılıyordu. 19. yüzyılın sonlarında kadınlar bu ehliyetlerini kazanmaya başladılar. Eşler birbirlerini dava etme hakkını da bu süreçte elde ettiler. Herhangi haksız bir muameleye karşı davalar 1962’li yıllara kadar açılmamıştır.⁵⁷ 1967 yılında neticelenen Evlilik Evi Yasası ile “nikâhlı evi” işgal hakkı karara bağlanmıştır. Bu yasayla birlikte eşler ayrılırsa bile aynı evi paylaşabiliyorlardı.⁵⁸ Yani İngiltere’de önceleri boşanmak zor iken 20. yüzyılın ortalarından sonra hukuki zeminle bu durum kolaylaşmıştır denilebilir. Birçok durumda sosyal güvenlik sistemi birlikte yaşayan çiftleri evli gibi kabul etmektedir. Tek ayırıcı nokta ise beraber yaşayan kişi dul ise dul maaşından yararlanamamaktadır. 1990 vergi reformuyla bu durum her ne kadar değişmeye başlamış olsa da, vergi yetkilileri kişileri iki ayrı birey olarak kabul etmektedir.⁵⁹ Tek ebeveynli ailelere yönelik özel bir sosyal politika uygulayan İngiltere bu politikayı uygularken temel amaç olarak işgücüne katılım oranını artırmayı hedeflemektedir. Örneğin “New Deal For Lone Parent” programı kapsamında tek ebeveynli ailelerin mesleki gelişimlerini desteklemek ve iş sahibi olmalarını kolaylaştırmak hedeflenmiştir. Anne-babalar işte tutulabilmek için, politikalar 3 yaşından sonra

---

⁵⁵ M. Wicks and R. Chester, “Büyük Britanya”, **Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası**, Çev.: Ahmet Beşe, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991, s. 48-49.

⁵⁶ Kadir Canatan, “Aile ve Kurumlar Arası İlişkiler”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. Bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016, s. 228.

⁵⁷ Şebnem Gülfidan, “İngiltere’de Aile”, **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 1991, s. 182-183.

⁵⁸ **A.e.**, s. 184.

⁵⁹ **A.e.** s. 225.

çocukları okula göndermesi yönünde teşviklerde bulunmaktadır. Ebeveynin iş aradığı hallerde tek ebeveynli aile bireyine 2010 yılının verilerine göre yaklaşık 65 Pound işsizlik ödeneği verilmektedir. 7 yaşının altında çocuğa sahip tek ebeveynli ailelere gelir yardımı da yapılmaktadır.⁶⁰ Finansal destek bağlamında tek ebeveynli ailenin vergi indiriminden yararlanabilmesi için hâlihazırda işgücünde yer alması ve haftada en az 16 saat çalışıyor olması gerekmektedir.⁶¹ Sosyokültürel anlamda bakıldığında İngiltere'nin bir önlem alma çabası olmadığı görülmektedir. Doğum oranlarını etkilemeye yönelik ya da boşanma sürecinde taraflara refakat imkânı sunacak bir politika görülmemektedir.⁶² Fakat boşanma sürecinde arabuluculuk diyebileceğimiz “family mediation” kurumu; çocuklar, finans v.b meseleler hakkında çiftlere destek olabilmektedir. Arabuluculuk meselesinin süresine göre bu işten ücret talep edilebilmektedir. Gelir durumu düşük olanlar için ücretsiz yasal yardım kanalları da bulunmaktadır.⁶³ Ailenin önemini vurgulamak amacıyla her yıl “National Family Week” (Ulusal Aile Haftası) kutlamaları yapılmaktadır.⁶⁴

2.4.2. İspanya’da Tek Ebeveynli Aile ve Sosyal Politikalar

20. yüzyılın başlarında İspanya hükümetinin dulları, kadın eşleri, çocukları ve ebeveynleri kapsayan politikalar düzenlediği görülmektedir. Aile ödeneğinin 1926’da başladığı bilinmektedir. Bu ödenekler başlangıç için sekiz ya da daha fazla çocuğun olduğu geniş aileyi kapsamaktaydı. Bu dönemdeki ödeneklerde çocuğun yaşından ziyade gelir testi esas alınmaktaydı. Daha sonraları 1938 yılında geniş ailedeki 14 yaşının altında olup ikiden fazla çocuk olan ailelere yardım düzenlemesi yapılmıştır.⁶⁵ İspanya’da yakın tarihe bakıldığında 1975’ten sonra yeni aile politikalarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunun öncesinde General Francisco sürecinin sıkıntılı olduğu bilinmektedir. Francisco’nun ölümüyle birlikte demokrasiye yönelik dönüşün başlaması, politikalara da etki etmiştir. Ancak bu süreçte net olarak bir aile politikasının geliştiğini söylemek de mümkün

---

⁶⁰ Örüñg ve Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 32.

⁶¹ **A.e.**, s. 32.

⁶² Canatan, **a.g.e.**, s. 228.

⁶³ “Family Mediation Council”, (Çevrimiçi), <http://www.familymediationcouncil.org.uk/>, 09.12.2016.

⁶⁴ “Family Policy Social Centre”, (Çevrimiçi), <http://www.fpsc.org.uk/about/>, 09.12.2016.

⁶⁵ Family Policies: Spain (2014), (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/spain>, 12.12.2016.

olmamaktadır.⁶⁶ Francisco dönemindeki politikaların çoğu erkeğin geçimini sağladığı evler için geçerli olmaktadır.⁶⁷

Son yıllarda önemli yasal kararlar ve stratejik planlar uygulamaya konulmuştur. Bu politikalarındaki temel hedef çocuk korumasını geliştirmek ve çocuk yoksulluğuyla mücadele etmeye yöneliktir. 2. Ulusal Strateji Planı ve Aileyi Kapsamlı Destekleme Planı (2015-2017) onaylanmıştır. Bu planda çocuk fakirliği ile mücadele, çalışma ve aile hayatı ile ilgili uzlaş, tek ebeveynli aileler, göçmenler gibi konulara temas edilmiştir. 2015 yılında ergenlerle ve çocuklarla ilgili bir yasa da düzenlenmiştir.⁶⁸ Cohabitation ile ilgili olarak yasal bir düzenleme bulunmamaktadır ancak evlat edinme hakkındaki konularda evli çiftlerle aynı haklara sahip olduğu bilinilmektedir.⁶⁹

İspanya’da 2015 yılı verilerine göre yaklaşık 1.754.700 tek ebeveynli aile bulunmaktadır.⁷⁰ Bu oran olarak % 10’ların üstünde bir orana tekabül etmektedir. Fakat İspanya’da çıkarılan yeni kanunla birlikte boşanmaların önü açılmış eskiden boşanma davaları 12 ayda sonuçlanırken yeni kanunla boşanma davaları 3 ayda neticelenmeye başlamıştır. Aile Danışman Merkezleri’nde çiftlerin bu süreçte uzlaşmaları sağlanmaktadır. Bu yüzden İspanya’da uzlaşarak ayrılanlar uzlaşmadan ayrılanlara göre daha fazla sayıdadır. Sivil toplum örgütleri 18 yaş altında çocuğu olan tek ebeveynli ailelere özel “aile buluşma noktaları” oluşturmuştur. Bu proje devlet destekli yürütülmektedir.⁷¹ Tek ebeveynli aileler standart yardıma ek olarak tek seferlik bir yardım da alabilmektedir. Tek ebeveynli ailedeki çocuk eğer 3 yaşının altındaysa devlet belli miktarlarda vergi indirim politikaları uygulamaktadır.⁷²

---

⁶⁶ S. Del Campo, “İspanya”, **Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası**, Çev.: Ekrem Yıldız, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991, s. 149.

⁶⁷ “Family Policies: Spain (2014)”, (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/spain>, 12.12.2016.

⁶⁸“Spain Child and Family Support; Active Inclusion”, (Çevrimiçi), http://europa.eu/epic/countries/spain/index_en.htm, 12.12.2016.

⁶⁹ “Family Policies: Spain (2014)”, (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/spain>, 12.12.2016.

⁷⁰Wellfare Society Territory, “How Many Single Parents Families There are in Spain”, (Çevrimiçi), <http://www.west-info.eu/how-many-single-parents-families-there-are-in-spain/>, 12.12.2016.

⁷¹ Örüñ ve Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 34.

⁷² **A.e.**, s. 34.

2.4.3. İsveç'te Evlilik, Aile, Tek Ebeveynli Aile ve Sosyal Politikalar

İsveç'in aile yapısındaki temel karakteristiklere bakıldığında azalan evlilik oranları, boşanmaların artışı, artan cohabitation oranları dikkatleri çekmektedir. Haliyle evlilik dışı çocuk doğum oranları da artış göstermekte sonuç olarak tek ebeveynli aile oranları artmaktadır. Yalnız yaşayan insanların oranı artış göstermektedir. Bunun yanı sıra intihar oranları da Avrupa ülkeleri arasında en yüksek olan ülkedir.⁷³

İsveç aile politikası anlamında değerlendirildiğinde, ciddi adımlar atan ülkelerin başında gelmektedir. Genel anlamda İsveç'te aile politikaları üç temel prensipte şekillenmektedir. Bunlar ilk olarak; korunmaya muhtaç olarak değerlendirilenler, iş dünyasındaki çocuklar, evlilik dışı doğan çocuklar ve evli olmayan anneleri kapsayan politikalar gütmektedir. İkinci prensip olarak; aile politikasını nüfus politikası ve gelir eşitliği sağlamada bir araç olarak kullanmaktadır. Üçüncü prensip olarak; kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik "dual earn" denilen iki taraflı geçim sağlamaya yönelik politikalar uygulamaktadır.⁷⁴

Genel olarak İsveç'in aileye yönelik yardımları beş başlık altında toplanabilir. İlk olarak 16 yaşından küçük çocuklara her ay çocuk yardım parası ödenmektedir. İkincisi, ortaöğretim düzeyindeki çocuklara 9 ay boyunca çocuk parası seviyesinde bir yardım yapılmaktadır. Üçüncüsü, iki veya daha fazla çocuk sahibi olan ailelere kademeli olarak yardım yapılmaktadır. Dördüncüsü, düşük geliri ya da hiç geliri olmayan ailelere ödenek verilmektedir. Beşincisi, kronik bir rahatsızlığı olan ya da özrü bulunan çocuklara yönelik yardımda bulunmaktadır.⁷⁵ İsveç hükümeti 2010 yılında yeni bir tüzükle çocuğuna bakamayan tek ebeveynli ailelerle alakalı sosyal güvenlik tasarısı oluşturmuştur.⁷⁶

⁷³ Patricia Morgan, **Family Policy, Family Changes: Sweden, Italy and Britain Compared**, First Edition, London, The Institute for the Study of Civil Society, 2006, p. 12.

⁷⁴ Nazım Güvenç ve Lütfullah Karaman, "İsveç'te Aile", **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991, s. 107-108.

⁷⁵ Canatan, **a.g.e.**, s. 224-225.

⁷⁶ "Sweden: Successful Reconciliation of Work and Family Life", (Çevrimiçi), http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm, 13.12.2016.

Evlilik anlamında İsveç'in tarihine bakıldığında 1850-1950 arası ciddi bir değişim yaşandığı söylenebilir. Bu yıllar öncesinde evlilik çok daha ciddi bir kurumken bu yıllarda bireyselleşme ve endüstrileşme ile birlikte ciddi değişimler yaşanmıştır. Evlilik bir gereklilikten çok seçim olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle 1970'lerden sonra evlilik oranları azalmış, ilk evliliklerin yaşı ertelenmiş ve cohabitation oranları artış göstermiştir. Cohabitation partnerlerinin hakları evli olanlara göre daha kısıtlıdır. Cohabitors'lerin birbirlerine miras bırakmadığı bilinmektedir. 2003 yılında cohabitation ile ilgili kanun kabul edilmiştir. Bu yasaya göre aynı cinsiyetten ya da farklı cinsiyetten kişiler kalıcı olarak aynı haneyi paylaşabilmektedir.⁷⁷

2.4.4. Fransa'da Aile Politikaları ve Tek Ebeveynli Aile

Fransa'da aile yapısına bakıldığı zaman, şekillenmesi pek çok aşamadan geçmiştir. Politikaların şekillenmesine etki eden süreç ele alındığında 19. yüzyıl Fransa'sını anlamak gerekmektedir. Bu süreçte sanayileşmesini yaşayan Fransa'da yaşam koşullarının değişmesiyle şehre doğru göç hareketleri başlamıştır. Fransa'da aile ile ilgili çalışmalar, bir anlamda halkın bu zorlu durum içerisindeki talebi ve reaksiyonuyla ortaya çıkmıştır denilebilir. Aile yardımı konusunda Fransa'da temel kıstas ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı ve çocuğun aileye yükünü minimize etme yönündedir.⁷⁸ 1970 öncesi politikalara bakıldığında daha çok erkek odaklıydı kadınlar genellikle evdeydi. 1970-80 arasındaki politikalar kadının emek piyasasına girmesini destekliyordu. 1990'lar politikasına çocuk bakımına yönelik politikaların çeşitlendiği görülmektedir.⁷⁹ Geniş ailelere yönelik vergi indirimleri uygulanmaktadır. Bu anlamda Fransa'da aileler açısından oldukça geniş politikaların olduğu söylenebilir. Çocuk bakımı için oldukça cömert yardımlarda bulunmaktadır.

---

⁷⁷"Family Policies: Sweden (2014)", (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden>, 13.12.2016.

⁷⁸ Özden Oktav Alantar, "Fransa'da Aile", **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, , 1991, s. 69-70.

⁷⁹"Family Policies: Sweden (2014)", (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden>, 13.12.2016.

Buradaki temel prensip ebeveynlerin iş ve aile hayatındaki dengenin kurulmasına yardımcı olmaktır.⁸⁰

Fransa’da çocuk bakım yardımı, aile yardımı, doğum yardımı, gibi aileye yönelik sosyal politikalar bulunmaktadır. Tek ebeveynli ailelere yönelik ekstra olarak engelli çocukların ailelerine yapılan nakdi yardımlar karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında çocuğu engelli olduğu için çalışamayan ya da daha az çalışmak durumunda kalan ebeveyne daha fazla ödeme yapılabilmektedir. 20 yaşın altında herhangi bir hastalık nedeniyle bakıma muhtaç çocuğu bulunan tek ebeveynli aileye yaklaşık 50 Euro ödeme yapılmaktadır.⁸¹ Yeni bir çocuk dünyaya geldiğinde tek seferlik yaklaşık 923 Euro gibi bir para ödenmektedir ayrıca bir çocuk evlat edinildiğinde yaklaşık 1846 Euro ödeme yapılmaktadır. 3 yaşına kadar çocuğun eğitimi ve yetiştirilmesi için aylık yaklaşık 184 Euro ödeme yapılmaktadır.⁸²

Genel olarak ülkeler çapında bir değerlendirme yapmak gerekirse; her ne kadar refah devleti modelleri sınıflandırmasında ülkeler farklı gruplarda bulunsalar da, aile politikaları kapsamında Avrupa ülkelerinin liberal bir tutum sergilediği görülmektedir. Aile olgusunun temelinin günden güne yıpranması ve uygulanan politikaların bu anlamda oldukça liberal olması aileyi kısır bir döngüye sokmaktadır. Bu sürecin devamında birçok Avrupa ülkesinde gayri meşru doğumların artacağı, boşanma oranlarının artacağı, evlilik oranlarının azalacağı ve buna alternatif yaşam biçimlerinin günden güne meşrulaşacağı ortadadır. Aile bütüncül görülmeye devam edilmedikçe marjinal dönüşümler yaşanmaya devam edecektir. Sosyoekonomik ve psikolojik sorunları beraberinde getiren bu süreç toplumu maddi ve manevi anlamda yormaktadır. Ortaya konulan politikaların kanayan yaraya merhem olması beklenirken, kanayan yarayı daha da deşmesi bu süreci uzun vadede daha da olumsuz etkileyecektir. Yani bu süreçte normalleşen birçok olgu beraberinde belirli problemleri getirmektedir. Temelde yaşanan zihniyet değişimlerini politikalarla onarmak bir süre sonra oldukça zor bir hal almaktadır. Bu anlamda Türkiye’deki

---

⁸⁰“France: Significant Support for Women and High Monetary Benefits”, (Çevrimiçi), http://europa.eu/epic/countries/france/index_en.htm, 14.12.2016.

⁸¹ Örüñ ve Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 33.

⁸²“Family Policies: France (2014)”, (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/france>, 14.12.2016.

durumu ortaya koymak adına bir sonraki bölümde bu hususlar üzerinden değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TEK EBEVEYNLİ AİLENİN BOŞANMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Geçmişten Günümüze Türk Ailesinin Önemi ve Kültürel Birikimi

Birinci ve ikinci bölümde genel olarak aile ve tek ebeveynli olgusu değerlendirilmiştir. Avrupa’da ailenin değişim sürecine, bu süreçte dinin ve diğer sosyolojik değişkenlerin değişim üzerindeki etkisine değinilmeye çalışılmıştır. En nihayetinde aileye alternatif yaşam biçimlerinin sosyo-psikolojik, ekonomik sonuçlarına/sorunlarına değinilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde ise Türk ailesinin geçirdiği evreler genel hatlarıyla incelenmeye çalışılacaktır. Dönemler itibariyle Türk ailesi belli değişimler yaşamıştır. Eski Türklerle başlayan bu süreç, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle başka bir yapıya bürünmüştür. Osmanlı Devleti burada diğer bir önemli dönüm noktasını temsil etmiştir. En nihayetinde cumhuriyet sonrası aile ile günümüz ailesine doğru bir dönüşüm yaşanmıştır.

Genel olarak bir tasnif yapılması gerekirse Türk ailesi; “Eski Türklerde aile”, “İslamiyet döneminde aile” ve “Modern Türkiye’de aile” olarak üç başlık altında toplanabilir.¹ Türk ailesinin üç başlık altında toplanıyor olması sürecin kısa bir mazisi olduğu anlamına gelmemelidir. Geçmişten günümüze büyük ve çeşitli bir değer havuzuna sahip olan Türk ailesini bu anlamda tezin bir bölümüne sığdırmak imkânsız olacaktır. Burada temel bazı özellikler dile getirilerek, Türk ailesi bütüncül değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. Eski Türklerde Aile

Ailenin Eski Türklerde oldukça büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Bunun sebebi o dönemde Türk toplum yapısı ile devlet arasındaki ilişkilerin oldukça

---

¹ Kadir Canatan, “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. Bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016, s. 228.

kuvvetli olmasıdır. Aile bir yandan toplumun temel yapıtaşını oluştururken bir yandan da devletin yükünü sırtlayan en önemli kurum olmuştur.² Hukuki ve sosyal kuralların bütünü “töre” olarak adlandırılırdı. “Töre” şahıs, miras, aile hukukunun şekillenip gelişmesinde büyük öneme sahipti. “Töre” aileler için “görenek, yaşam yolu” olarak kabul edilmekteydi. Aile evlilik süreciyle meydana gelmekteydi. Hatta eski Türklerin bir kısmında bekârlık ayıp sayılan bir durumdu.³ Eski Türklerde genel olarak tek eşliliğin hâkim olduğu söylenebilir.

Öte yandan Oğuz Türkleri'nin destanı olarak bilinen Dede Korkut'ta kadının konumu şu şekilde ifade edilmektedir: “Kadınların sosyal statüleri yüksektir. Birden fazla evliliğe, bir işaret olsun yoktur. Her bir kahramanın bir kadını vardır...” Eski Türklerden önceki süreçte Proto-Türkler denilen dönemde “Mağara Kültü” ve “Türeyiş” destanlarında da cinsel serbestlik ve grup evlenmelerine karşı duruş sergilenmiştir.⁴ Çoğu eski toplumlara nazaran Türkler kadına oldukça değer vermişlerdir. Kadınlar, devlet yönetimi ile ilgili meselelerde, ailevi konularda erkek kadar söz sahibi olabilmekte ve süreçlerin içine müdahil olabilmekteydi.⁵ Türk kadını bu anlamda ekonomik faaliyetlerde de erkeğin yanında bulunmuş ve destek olmuştur.⁶ Kadın hukukunun oldukça önemli olduğu görülmektedir. Kadın baba evinden getirilen malı tasarruf etme hakkına sahiptir ve boşanma ile karşılaşıldığında malından kullandıklarını geri alabilmektedir.⁷

Diğer taraftan bazı Türklerde ilk kadının rızasıyla ikinci kadın ile evliliğe müsaade edilmektedir.⁸ Genel aile tipi kabulü “baba ailesi”dir. Baba ailesinin temel dinamiği dışarıdan kız almaya dayanmaktadır. Genel olarak kız ve erkek çocuk

² Nuray E. Karaca, “Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 28-29, 2002, s. 314.

³ Mehmet Mandaloğlu, “İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 33, 2013, s. 137-138.

⁴ Orhan Türkdoğan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s.y.

⁵ Ekici, **a.g.e.**, s. 213.

⁶ Ülker Akkutay, “İslâmiyetten Önce Türk Ailesi”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991, s. 57.

⁷ Hikmet Y. Celkan, “Türklerde Aile Telakkileri”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991, s. 59-60.

⁸ Mehmet Eröz, “Türk Ailesi”, **Aile Yazıları 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.y.

arasında ayrımcılık yapılmaz ikisine de önem verilirdi.⁹ Hatta bu geleneksel yapı içerisinde çocuksuz aile tütmeyen ocak gibi görülmekteydi.¹⁰ Sosyoloji literatüründe geniş aileden çekirdek aileye doğru bir değişimin olduğu genel kabul görmüştür ancak bu duruma karşı ihtiyatlı olunması ilk bölümde dile getirilmiştir. Nitekim Eski Türklere de bakıldığında aile tipinin geniş aile şeklinde değil çekirdek aile şeklinde olduğu görülmüştür.¹¹ Eski Türk ailesinde gelenek görenek ve evlilik ritüellerine girmek konuyu amacının dışına taşımaktadır. Bu çerçevede Eski Türk ailesi ile alakalı akıllarda kalması gereken temel nitelikleri bilmek konunun mahiyeti için yeterli olacaktır.

3.1.2. Osmanlı Dönemi Ailesi

Tarihsel süreçte aile kurumu hep değerli olmuştur. “Gök kubbesi devletin, çadır ise ailenin birer örtüsü ve kubbesi” kabul edilmiştir. Bu nedendir ki devlet-aile ilişkileri arasındaki benzerlik hep dikkat çekmiştir. Evlilik, annelik, babalık gibi aile kurumlarının temel bileşenleri hep önemsenmiştir. Hatta Türk toplumu için en önemli değerler arasında olan “devlet” kelimesi “devlet baba”, “anavatan” şeklinde tezahür etmiştir ki bu tezahür aile-devlet ilişkilerinin önemini vurgulamaktadır. Ailenin büyükleri kadar küçükleri de değerlidir. Hatta “Cennet meyvesi” olarak görülen çocuk, yetiştirilme sürecinden evliliğe kadar aile kontrolünde olmaktadır. Çocuğun mürüvvetinin görülmesi aile açısından önemli bir değer teşkil etmektedir.¹²

Türklerin Orta Asya’dan batıya göç etmesi sürecinde eski miraslarını da beraberinde getirdiği görülmektedir. Batıya geliş sürecinde içinde bulunduğu halkında kültürel değerlerini içine alan Türk halkı büyük bir kültür sentezine sahip olmuştur. Fakat bu süreçteki en büyük kültür sentezi Osmanlılar döneminde yaşanmıştır. Selçukluların İslami değerleri benimsemesi ve bu havzanın manevi değerleriyle yoğrulması yadsınamaz bir gerçektir. Fakat İslami dönemi en iyi

---

⁹ Canatan, **a.g.e.**, s. 101-102.

¹⁰ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 7. bs., İstanbul, Özgür Yayınları, 2007, s. 29.

¹¹ Abdülkadir Donuk, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklere Aile”, **Aile Yazıları 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.y.

¹² Ünal Şentürk, “Türk Aile Tarihi”, **Aile Yazıları 7**, Ankara, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1. bs., 2015, s. 13.

yansıtan, Selçuklulardan bu mirası devralan Osmanlılardır.¹³ İslami dönemi en iyi yansıttığındaki temel etken İslam özel hukukunu bütün bütün uygulamış olmasıdır. Bu durum özellikle aile hukuku ile ilgili meselelerde kendini çok net hissettirmektedir. Bu nedenle İslami boşanma vb. konularla alakalı bilgiler Osmanlı hukukundaki boşanma için de geçerli olmaktadır. Dört kadınla evliliğe müsaade olursa da, Osmanlı döneminde tek eşliliğin hâkim olduğu görülmektedir.¹⁴ Hatta arşiv kayıtlarına bakıldığında 1104 erkek tereke sahibinin 897'sinin tek eşi olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde Bursa'da yapılan başka arşiv çalışmasında birden fazla eşi olanların oranının % 5'i geçmediği görülmüştür.¹⁵ İslami değerlerle yoğrulan Osmanlı toplumu bu anlamda aileye de oldukça önem vermiştir. Çünkü İslam'da aileyi toplum hayatının temeli kabul etmektedir. ¹⁶ Bu dönem ailesine bakıldığında Osmanlı ailesinin çok çocuklu olmadığı görülmektedir. Köylü ailelerinin şehirli aileleri çocuk anlamında çok az miktarlarla geçtiği görülmektedir.¹⁷ Genel olarak geleneksel şehir ve köylerde üretimin devamı için geniş ailenin ön planda olması normal olarak karşılanır. Osmanlı Devleti'nde de geniş aile kalıbının olduğu görülmektedir. Ancak 19. yy. İzmir, Selanik, İstanbul gibi şehirlere bakıldığı zaman çekirdek ailenin ön plana çıktığı görülmektedir. Buna ek olarak bu şehirlerde nüfusun doğumla artmadığı söylenebilir.¹⁸ Toplumun temel dinamiğini oluşturan aile sadece ekonomik kimliğiyle sınırlı kalmayıp, bireyin doğumundan ölümüne kadar devam eden toplumsal ilişkilerin sürecinde yükü temel sırtlanan kurum da olmuştur.¹⁹

Osmanlı Devleti için değişim/dönüşümün yaşanmaya başladığı dönem reformlar dönemidir. Reformların belli alanlar için yapılan yenilikler olduğu bir gerçektir. Fakat bu yenilikler, toplumda değişikliklerin yaşanmasının beklendiği

---

¹³ Canatan, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁴ Şentürk, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁵ Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s.y.

¹⁶ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s.y.

¹⁷ **A.e.**

¹⁸ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, 9. bs., İstanbul, Pan Yayıncılık, 2009, s. 4.

¹⁹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri", **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1991, s. 74.

kurumlarla sınırlı kalmamakta her zaman beklenilenin dışındaki kurumları da etkisi altına almaktadır. Bu nedenle Avrupa uyarılığının reformları maliye, yönetim, ordu gibi devleti ilgilendiren alanların dışında, Osmanlı toplumunda kültürde, sanatta, günlük yaşamda da etkili olmuştur. Kuşkusuz bu değişim büsbütün köklü değişim değildir ancak her alanda yaşanan modernleşme inkâr edilemeyecek kadar açık gözükmektedir. Kadının hayatındaki kaçınılmaz değişimler moda ve tüketim kalıplarıyla sınırlı kalmamıştır. Bunun ötesinde şehirlerdeki büyüme aile yapısındaki modernleşme ve değişimin habercisi olmuştur.²⁰ Oluşan zemin “alafranga” dediğimiz kavramla müsemma olmuştur. “Alafranga” dan kast edilen “Avrupa âdâb-ı muaşeretinin” günlük hayattaki meşruiyetidir. Bu anlamda ailenin bu kültürel değerlerle dışa açılması kadın ve anne vasfında değişikliklere neden olmuştur. Tabii bu durum tepeden inme bir şekilde bir anda gerçekleşmemiştir. Belirli aşamaların sonucunda ortaya çıkan bu süreç, Tanzimat’ın alafrangayı tahrik etmesiyle şekillenmiştir denilebilir.²¹ Bu sosyo-kültürel değişim kadının “alafranga” bakış açısıyla toplumsal hayata girişini hızlandırmıştır demek daha doğru olacaktır. Çünkü hâkim bakış açısı Tanzimat öncesi kadının sosyal hayatta yeri olmadığı yönündedir. Ancak böyle bir bakış açısı eksik ve yanlış olacaktır. Tanzimat’tan önce de Osmanlı kadını sosyal hayatla iç içe bulunmaktaydı ancak Tanzimat ile birlikte kadının sosyal hayattaki konumu “alafranga” tarzda şekillenmeye başlamıştır demek daha yerinde bir tutum olacaktır.²²

3.1.3. Cumhuriyet Dönemi Ailesi

Cumhuriyet ile beraber birçok değişimin yaşandığı gerçektir fakat birçok Batı tarz ve düşüncesinin Osmanlı döneminden beslendiği de bir gerçektir. Modernleşme süreciyle birlikte Cumhuriyet Batılı anlamda devam etmeyi bir anlamda milli bir ülkü olarak görmüştür. Politikalar ve düşünceler pratikte insanların gündelik yaşamlarına sirayet ederken kamusal anlamda yapılan düzenlemeler de bireylerin yaşamlarını şekillendirmekte etkili olmuştur. Bu anlamda değişimin nasıl yaşandığının anlaşılması adına en net örneklerden biri Medeni Kanun’da yapılan

---

²⁰ A.e., s. 76.

²¹ Şentürk, a.g.e., s. 20.

²² İsmail Doğan, “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s.y.

değişiklikler/düzenlemeler olmuştur. Medeni Kanun'da ki düzenlemeler aile yaşantısında oldukça önemli değişikliklere neden olmuştur.²³

Modernleşmede ki dönüşüm sürecinde hukuk ve okul gibi değişkenlerin etkin rol oynadıkları söylenebilir. Gündelik yaşamda yer etmiş olan örf, adet, gelenekler kanunlar ile ortak paydada buluşamayınca değişim kaçınılmaz olmuştur. Buradaki değişimin tek sebebi Medeni Kanun ile sınırlandırılmaz. Sosyal değişimin analizi birden çok değişkene bağlı olduğu için değişim de çok boyutlu değerlendirilmelidir. Ekonomik sistemden, demografik sisteme bunun yanı sıra eğitim hayatında yaşanan değişimler çok boyutlu değişimin birer aktörü olmuştur. Ekonomik ve sosyal değişimin kendini hissettirmesi zaman alacağı için 1950'lere kadar aile büyüklüğü ve aile içi değişimlerle alakalı keskin değişimlerden söz edilemeyebilir ancak sonrasında yaşanan göç hareketleriyle beraber aile bu süreçte doğrudan etkilenen konumda olmaya başlamıştır.²⁴ 1960 sonrası nüfusa yönelik uygulamaya konulan politikalar modernleşme hareketlerinin demografik anlamdaki yaptırımlarının tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusu artırmaya yönelik (pronatalist) politikalar izlenirken 1960'lı yıllardan sonra nüfusu azaltmaya yönelik (antinatalist) politikalar izlenmiştir. Kentleşmenin bir anlamda ekonomik yaşamdaki karşılığı olan sanayi ve hizmet sektörünün ön plana çıkması, kişi başına artan milli gelirin artışındaki sosyoekonomik değişimin etkisi, ilk evlilik yaşının bu süreçte artmaya başlaması, doğurganlık kontrolünün artması, boşanma hızlarının artışa geçmesi Cumhuriyet Türkiye'sinin temel değişimleri arasındadır.²⁵

3.2. Zihniyet-Sistem-İnsan Sarmalında Türkiye'de Ailenin Problemleri: Nedenler ve Sonuçlar

Buraya kadarki süreçte Türk toplumunun ilk dönemlerden Cumhuriyet sonrasına kadar ki gelişimine, değişimine/dönüşümüne değinilmeye çalışılmıştır. Bu değişimde etkili olan temel faktörlerin en nihayetinde zihniyet-sistem-insan

---

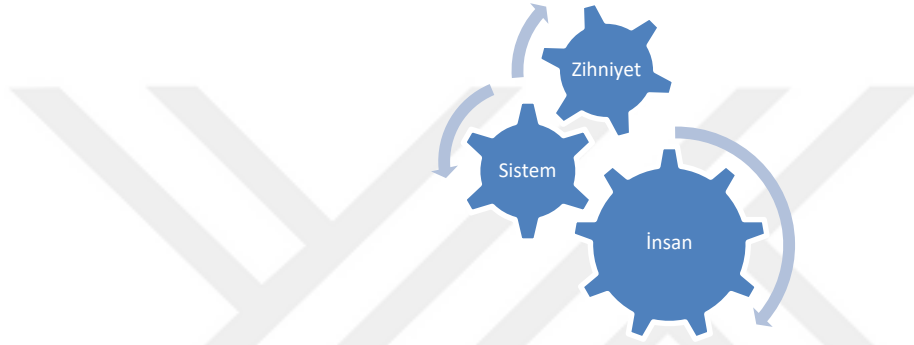
²³ İsmet Koç, "Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011", **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, 1. bs., Ankara, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014, s. 48.

²⁴ Dikeçligil, **a.g.e.**, s. 19-20.

²⁵ Koç, **a.g.e.**, s. 48.

üçlüsünde şekillendiği görülmektedir. Eski Türkler ile başlayan bu süreç İslamiyet'ten sonra başka bir boyut kazanmıştır. Osmanlı Dönemi ile birlikte - İslamiyet'in yaşanmasının da etkisiyle- zihniyet-sistem-insan sarmalında aile yapısı belki de en nitelikli dönemini geçirmiştir. Cumhuriyet dönemi ile beraber başka bir yapıya bürünen aile yapısı, nihai halini almıştır. Bu durum Şekil 12'de belirtilen şekilde izah edilmeye çalışılacaktır.

Şekil 1: Zihniyet-Sistem-İnsan Çarkı

Zihniyet-sistem-insan sarmalı birbirini ilintili olduğu nispette birbirini zedeleyen ya da birbirini güçlendiren kavramlar olmaktadır. Hangisinin hangisini etkilediği ilk bakışta tartışma konusu gibi görülse de aslında sorunun temelini insan olarak görmek yanlış olmayacaktır. En nihayetinde zihniyet ve sistemin insan ürünü olduğu unutulmamalıdır. Şekil 1'den de görüldüğü gibi bu dişli sisteminin en büyük çarkını insan oluşturmaktadır. Örneğin; liberalizm "sistem" olarak kabul edilirse bunu sistemdeki tezahürü "kapitalizm", sonuç itibariyle de "kapitalist insan"dan söz edilmektedir. Burada liberal zihniyeti de, bu zihniyetin oturup kapitalizmi temsil etmesi de insanın kirli elinin neticesinde oluşmaktadır. Zihniyet ve sistemin oturması uzun yıllar almakta, bir topluma yer ettikten sonra da geri dönüş kolay olmamaktadır. İşte modernizm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bireycilik anlayışı da toplumlarda kök salmaya başlamış ve eksiklerini tadil etmek oldukça zorlaşmıştır. Bu çerçevede Türkiye'deki aile ve evlilik kurumunun sorunlarına değinildikten sonra bir sonraki bölümde verilerle bu sorunlar gösterilmeye çalışılacaktır.

Tek ebeveynli aile sorununun ortaya çıkmasında birçok nedenin etkili olduğu söylenebilir. Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklı sorunlar havuzu oluşacağı bir gerçektir. Türkiye için de birçok sorun sayılabilir. Fakat ikinci bölümde Batı

üzerinden vurgulanan sorunlardan ziyade, Türkiye’de tek ebeveynlilik sorunu nicel olarak boşanma bağlamında ortaya çıkarken nitel olarak da, alt başlıklarda dile getirilen problemler üzerinden şekillenmektedir. Bu başlıklar çeşitlendirilip özele indirilebilir ancak genel olarak aşağıda sıralanan başlıklar altından Türkiye’de tek ebeveynli ailenin incelenmesi, sorunun genel hatlarının anlaşılması için yeterli olacaktır.

3.2.1. Hak-Sorumluluk Bilincindeki Problem

Aile birey ile toplum arasındaki temel köprü vazifesi gören en köklü kurumlardan biridir. Bu sebeple aile bireye, birey de aile karşı ayna vazifesi görmektedir. Aile içi ilişkilerde esas olan ve devamlılığın en temel unsuru hak-sorumluluk dengesinin içselleştirilmesidir. Hak ve sorumluluk madalyonun iki yüzünü oluşturmaktadır. Birey haklarının bilincinde olurken sorumluluklarını ihmal etmeyen, başkasının hakkına da riayet eden bir yapıda olmalıdır. Ancak modernizmin algısı ben merkezietçi bir yaklaşımı benimsediği için, birey sorumluluklarının ötesinde hakkının peşinde koşmayı hep ilk planda görmüştür. Benmerkezcilik, bencilliği beraberinde getirmiş aile ve evlilik ilişkilerine de sıçramıştır.²⁶ Psikolojide de bu durum yüksek ödül- düşük bedel ilişkisi olarak açıklanır. Bu denge tersine döndüğü zaman ilişkiler sonlandırma eğilimi ortaya çıkar ve çatışma kaçınılmaz olur.²⁷ Tabi bu süreçte bütün suçu modernizme yıkmak yanlış olacaktır. Egoizm, narsizm gibi özellikler modernizmden öncede var olmakla birlikte, seküler zihniyetin modernizmle evliliği birçok kavramın birbirini desteklemesine zemin hazırlamış, oluşan bu zemin de kavramların toplumsal meşruiyetini artırmıştır.²⁸ Ancak burada vurgulanmak istenen oluşan meşru zeminin, sorumluluktan ziyade hakkı ön planda tuttuğu ve birbirinden bağımsız görülmesinde bir sakınca olmadığını telkin etmesidir. Bu yaklaşımda hak-sorumluluk kavramlarının bütüncül görülmesine engel olmaktadır.

Türkiye 2011 yılında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması’na göre boşanma nedenlerine bakıldığında erkeklerin % 18,4’ü kadınların da % 14,7’si

²⁶ Dikeçligil, **a.g.e.**, s. 17.

²⁷ Tuğba Yılmaz Bingöl, “Evlilik Öz-Yeterliği”, **Psikolojide Güncel Kavramlar III**, Ed. Ahmet Akın, Eyüp Çelik, 1. bs., Ankara, Nobel Yayıncılık, 2015, s. 77.

²⁸ **A.e.**, s. 17.

boşanma nedeni olarak “sorumluz ve ilgisiz davranmayı” belirtmiştir. Bu oranlar boşanma nedenleri arasındaki en yüksek oranlar olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹ Bunun temel nedeni öne çıkan bireysellelikle birlikte, hak ve sorumluluk dengesinin bilincinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Eşlerin sürekli olarak “Ben haklıyım” şeklindeki tutumları ilişkilerin bir süre sonra yıpranmasına neden olmakta bu durumda boşanma ile sonuçlanmaktadır.

3.2.2. Aile, Evlilik ve Ebeveynlik Kavramlarının Yara Alması

1980’li yıllara kadar tek elden gelişimini sürdüren ve baskısı günden güne artan modernleşme yeni serüveninde neo-liberalleşme ve küreselleşmeyi de bünyesine alarak yeni ekonomik politikalarla başka bir forma bürünmüştür. Tek tip bakış açısı; küreselleşme, çok kültürlülük, enformasyon gibi kavramları arkasına alarak gelişimini devam ettirmiştir. 1990’lı yıllarla birlikte sanayileşme, kentleşme ve modernleşmenin körüklenmesi evlilik, ebeveynlik ve aile kavramlarını zedelemiştir. Aile içi şiddetin artışı, eşcinsel evlilikler, nikâhsız birliktelikler, tek ebeveynli ailelerdeki artış gibi sorunlar ortaya çıkmıştır³⁰ Burada Batı’da var olan bu değerlerin neden tenkit edildiği şu şekilde açıklanabilir. Toplumun temel olarak değişimleri sorgulamadan kabul etmesi bu algının oluşmasına neden olmaktadır. Nasıl ki 19. yy dünyası işçi sınıfının mücadelesini yanlış okumuş ve evrensel sosyal değer olarak görmüşse, Batı’nın aile üzerindeki değişimleri de aynı yanıyla okunup genele teşmil edilmemelidir. Örneğin; Batı’da yaygın olan birlikte yaşama olgusu bu süreçte artış göstermiş ve erozyona örnek olmuştur. Ancak Batı insanı bu süreci normalleştirmiş ve biyolojik ve cinsel işlevi içinde barındıran bir hipergerçeklik olarak topluma yansıtmıştır. Yani Batı dışı toplumlar bu değişim sürecini kendi ailelerinde aramamalıdır. Küreselleşmeyle Batı’da ailede başlayan erozyon doğru analiz edilmelidir.³¹

---

²⁹ Alanur Çavlin, “Türkiye’de Boşanma”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, 1. bs., Ankara, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014, s. 204.

³⁰ **A.e.**, s. 20.

³¹ İslam Can, “Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi Ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu?”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed. Mustafa Aydın, 1. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2014, s. 65-66.

Türkiye’de aile kavramı ağırlıklı olarak çekirdek aile kavramı üzerinden varlığını devam ettirmektedir. Bunun bir problematik olmadığı zira çekirdek aile konfederasyonu yapısıyla mevcut değerlerin canlı tutulduğu vurgulanmıştır. Ancak bir sonraki kısımda da oranlarla belirtileceği üzere, evliliklerin neredeyse her iki evlilikten birisinin ilk beş yıl içinde boşanma ile sonuçlanması, evliliğin ciddiyetinin yara almaya başladığının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda aile olma bilincinde ciddi eksikliklerin olduğunu göstermektedir.

3.2.3. Ekonomik Özgürlüğün Yanlış Anlaşılması

Küreselleşmenin Batı değerlerini medya yoluyla zihinlere zerk ettiği bir gerçektir. Değişimin de değiştiği bu süreçte toplumsallaşma yerini bireyselleşmeye bırakmış, tüketim kültürü kalıplarını değiştirmiş ve “tüketmek” olgusu öncelik halini almıştır. Sabit kalıcı değerler yerini bireyselleşmenin ve hedonizmin bir uzantısı olan haz kültürüne teslim etmeye başlamıştır. Tahammül ve sabır seviyelerinin normalin altında kaldığı bu süreç, değerlerin üretim ilişkilerindeki gibi meta haline indirgenmesiyle içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu durum da evlilik ilişkilerinin haz ve madde üzerine inşa edilmesine neden olmuştur.³² Haz ve madde üzerine inşa, “ayakları üzerinde durmak” söylemini bir anlamda olumsuz yönde tahrik eden bir zemindir. Eşlerin kazandıkları paralar sonrası ekonomik anlamda özgürleşmesi ve yukarıda da denildiği gibi değerlerin de üretim ilişkilerindeki gibi meta haline çevrilmesi tehlike çanlarının çaldığını göstermektedir. “Ben kazanıyorum, istediğim gibi harcarım”, “Seni dinlemek zorunda değilim” gibi söylemler ailenin temel değerleriyle uyumsuzdur. Bu söylemler aile içinde sıkça duyulmaya başlanmışsa, aile değerlerinin de bu süreçte “özgürlük” söylemi altında istismar edileceği aşikârdır.³³

Türkiye’de de ekonomik özgürlüğün yanlış anlaşıldığı bir gerçektir. Sadakat ekonomik olarak da varlığını sürdürmesi gereken bir meseledir. Erkeğin para kazanıyor olması ekonomik anlamda özgürlük sınırlarını aşacağı anlamına gelmemelidir. Aynı şekilde çalışmayan kadına ev idaresi hususunda verilen cüz’i

³² A.e., s. 65.

³³ Mustafa Tekin, “Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed. Mustafa Aydın, 1. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2014, s. 267-268.

paralarla ev geçindirip, harikalar ortaya çıkarmasını beklemek oldukça yanlış bir kanaattir. Hatta erkeğin çalışan kadının kazandığı paraya el koyup kumar, bahis, iddia oyunlarında harcaması gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple ekonomik özgürlük meselesi iyi anlaşılmalıdır.

3.2.4. Bir Değer Olarak “Örf”ün Suistimal Edilmesi

Türk toplumu örf, adet, gelenekleriyle uzun yıllar yoğrulmuş ve deyim yerindeyse mayalanmıştır. İslamiyet’ten sonra örfler ve adetler revizyona gitmiş ya da bütünüyle aynı kalmıştır. Fakat bazen örfün getirdiği uygulamalar amacının dışında kullanılmış ve suistimal edilmiştir. “Kızını dövmeyen dizini döver”, “Dayak Cennet’ten çıkma...” gibi söylemler kadına şiddeti meşrulaştırmıştır. Burada örf, dini emirlerin de ötesine geçerek yanlış yorumlanmış, bu yanlış yorumlama da olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Namus da aynı yanılgıya düşülen konular arasındadır. Özellikle kadın üzerinden şekillenen namus olgusu, adetlerin ve genel toplumsal rollerde erkeğin rolünün yanlış anlaşılmasından ötürü tek taraflı kadına yıkılmıştır. Üst başlıklarda belirtildiği gibi hak-sorumluluk dengesine göre meseleye muvazenele yaklaşıldığında “erkektir yapar” anlayışının çok büyük risk taşıdığı ve suistimalleri beraberinde getireceği aşikârdır. Burada mevcut durumda erkeğin de yükümlülüklerinin neler olduğunu dini anlamda iyi analiz etmesi ve içselleştirmesi gerekmektedir. Şayet bu bilinç kazanılmadığında evlilik sürecinde şiddet vakıalarının görülmesi kaçınılmaz olmaktadır. 2014 yılında yapılan araştırmaya bakıldığında Türkiye’de her 10 kadından 4’ü eşinden ya da birlikte yaşadığı kişiden şiddet gördüğünü ifade etmektedir.³⁴ Yine aynı şekilde her ne kadar çekirdek aile konfederasyonu sistematığı içerisinde akrabalık ilişkilerinin devam ettiği önceki bölümlerde dile getirilse de, 2010 Aile Değerleri Araştırması’nda yapılan çalışmada “Akrabalarla sık sık görüşülmelidir” ifadesine katılımı % 13,1’lik kesim katılmazken, % 23,5’lik bir kesimde kararsız kaldığını ifade etmiştir. Gelenek ve değerler açısından bakıldığında evlilik sürecinde/boyunca aile büyüklerinin fikirlerinin alınması Türk toplumu açısından önem arz etmektedir. Yine aynı çalışmada “Evlilik boyunca aile büyüklerinin görüşü dikkate alınmalıdır” ifadesine

³⁴ TÜİK, “İstatistiklerle Kadın”, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, 07.04.2017.

% 9,7'lik bir kesim katılmazken % 17,9'luk bir kesimin de kararsız kaldığı görülmektedir.³⁵ Her ne kadar buradan genel bir yargı çıkarmak zor olsa da aile ilişkilerinde artan bireyselliğin de etkisiyle değişimler görülmektedir. Ya da örf, adet, gelenek kisvesi altında şiddetin meşrulaştırılması ülkemizde görülen olumsuzluklar arasındadır.

3.2.5. Toplumsal Değerlerin Aşınması ve Evin Otelleşmesi

Aslında toplumsal değerlerin aşınması meselesine üst başlıklarda değinilmiştir. Ülkemizde bu süreçte küresel hortumun girdabından nasibini almıştır. Ailedeki bireysel taleplerin varlığının artması, boşanma süreçlerini hızlandırmış, evlilik, nikâh masasındaki “imza”ya indirgenmiştir. Değerlerin yok olduğunu söylemek doğru olmasa da, zayıfladığını söylemek ve bu zayıflayan değerlerin de aileyi bir arada tutan kriterleri yıprattığını söylemek yanlış olmayacaktır.³⁶ Netice itibariyle bu kriterlerden biri olarak karşımıza çıkan ev, otelleşmeye başlamıştır. Sabahleyin işe gidilmek için çıkılan akşamları eve gelindiğinde dinlenen, yemek ihtiyacı giderilen, TV izlenen ve herkesin bireysel faaliyette bulunduğu ev, temel değerlerinden uzaklaşmıştır. Ortak duygu paylaşımları azalmaya başladığı ev ortamı, bireyselliğin de etkisiyle aile içi bağlılığında eskisi gibi olmadığı bir yer haline almıştır.³⁷

TÜİK istatistiklerine bakıldığında 2015 yılında en fazla yapılan sosyal faaliyet % 94,6 ile televizyon izlemek olmuştur. Günlük hane halkı ile geçirilen vakit ortalama 2 saat 35 dakika olarak görülmektedir.³⁸ Ajans Press'in RTÜK üzerinden yaptığı veriler ışığında Türkiye 2016 yılında günde ortalama 330 dakika televizyon izleyerek dünyada ilk sırada yer almıştır.³⁹ Bunun yanında sosyal medya ve internet kullanımıyla alakalı araştırma yapan We Are Social, Global Web Index verilerini kullanarak yaptığı araştırmada, 2016 yılında Türkiye'deki internet kullanıcılarının 4

³⁵ Abdullah Topçuoğlu, **Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması 2010**, 1. bs., Ankara, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 64, 68.

³⁶ **A.e.**, s. 269-270

³⁷ **A.e.**, s. 267.

³⁸TÜİK, “Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015”, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>, 05.04.2017.

³⁹ Ajans Press, (Çevrimiçi), <http://ajanspress.com.tr/>, 05.04.2017; Sol Haber, “Ülkelerin televizyon izleme oranları açıklandı: Türkiye rekor kırdı”, (Çevrimiçi), <http://haber.sol.org.tr/medya/ulkelerin-televizyon-izleme-oranlari-aciklandi-turkiye-rekor-kirdi-191433>, 05.04.2017.

saat 14 dakikasını PC ya da mobil cihazlara ayırdığını tespit etmiştir. Sosyal ağlara günlük ortalama 2 saat 32 dakika gibi bir süre ayrılmaktadır.⁴⁰ Etrafımızın bu denli medya ile sarılı olması evliliklerde de toplumsal değerlerin aşınması ve evdeki aktivitelerin bireysel faaliyetlerin ötesine geçememesi kaçınılmaz olmaktadır.

3.2.6. Nesneleşen Kadın Bedeni

“Ben” merkezli yaklaşımın bir sonucu olarak sömürülen kadın bedeni meta olarak kullanılmaktadır. Cinsel bir obje olarak önümüze konulan kadın bedeni, reklam panolarında, dergilerde sermaye aracı olarak teşhir edilmektedir. Dünyada kadın bedeni üzerinden (dergiler, internet siteleri, reklamlar vb.) elde edilen gelir yaklaşık 50 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye’de de evliliğin temelini aşk, romantizm vb. olgulara indiren evlilik programları, sinema ve diziler evlilik ilişkilerinin fonksiyonlarını bozmaktadır.⁴¹ Bu programlarda⁴² kadın-erkek ilişkileri göstermelik ve kısa süreli sürmekte, evlilikten beklentilerin haz ve madde üzerine inşa edildiği görülmektedir. Haliyle bu şekilde topluma empoze edilen evlilik anlayışı evlilik hayatına girildiğinde sorunlara neden olmaktadır. Kadının/erkeğin lüks tüketimle ortaya çıkan göstermelik ihtiyaçları sorunları daha da tetiklemektedir. Modernizmin ve bireyciliğin her şeyi çabucak tüketme alışkanlığı, yine kendi ürettiği romantizmi ve aşkı da aynı şekilde tüketmektedir. Bunun sonucu olarak büyük ümitlerle yola çıkan insanlar, yolun başında evliliklerinden vazgeçmektedir. Çabuk tükenen değerler, deyim yerindeyse tutumlu kullanılmamaktadır. Haliyle aile içi anlaşmazlıklar daha sık ortaya çıkmakta ve kavgaların/tartışmaların önüne geçilememektedir. Örnek teşkil etmesi açısından Türkiye’de 1995 yılı Aile Araştırma Kurumu’nun araştırmasına bakıldığında kadınların % 57.7’sinin evliliğin ilk yıllarında şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Kadınların % 17’si de ekonomik anlamda şiddete maruz kaldığını dile getirmişlerdir.⁴³ Yine 1998 yılındaki başka bir çalışmada kadınların % 75’inin eşleri tarafından istismar edildiği, psikolojik ya da

⁴⁰ We Are Social, “Digital in 2016”, (Çevrimiçi), <https://www.slideshare.net/wearesocialsg/digital-in-2016>, 05.04.2017.

⁴¹ İslam Can, “Tarih, Toplum ve Kültür Bağlamında Aile ve Kadın”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, 2016, s. 235.

⁴² 2017 yılı itibarıyla Türkiye’de yayın yasağı getirilen evlilik programları başka formatlarda programlar yaparak benzer tahribatlara neden olmaya devam etmektedir.

⁴³ Emine Öztürk, **Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınma Evleri**, 1. bs., İstanbul, Birey Yayıncılık, 2010, s. 93.

duygusal şiddete maruz kaldığı görülmüştür.⁴⁴ Aynı şekilde medyanın yapıcı olmayan tutumu bilinçli ya da bilinçsiz yansıtılmaktadır. Güldürü programlarıyla alakalı yapılan programlarda kadına şiddet konusu ele alındığında; Olacak O Kadar, İnce İnce Yasemince, Bir Demet Tiyatro gibi güldürü programlarında % 53,7 oranında sözlü şiddet (hakaret, taciz), % 27,5’inde fiziksel şiddet görülmüştür.⁴⁵

3.2.7. Boşanma Sürecindeki Problemler

Türkiye’de 20. yy sonlarına kadar gündemde ilk sıralarda bulunmayan boşanma olgusu yaklaşık son 20-30 yıllık süreçte ciddi problem halini almıştır. Temel değerlerin zaafa uğramasıyla birlikte evlilik kurumu zedelenip içinden çıkılmaz bir hal aldığına, netice boşanmaya gitmektedir. Stres çağı olarak isimlendirilen bu dönemde tüketim arzusu tahammülsüz bireylerin yetişmesini beraberinde getirmiştir.⁴⁶ Bu tahammülsüzlük her alanda kendini göstermiş ve boşanmaların da temel problematiği haline gelmiştir. Boşanma sürecine gelindiğinde hem kadın hem erkek bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Kadınların bu dönemde daha zor bir süreç geçirdiği söylenebilir.⁴⁷ Psikolojik olarak yıpranan bireyler eğer çocuk sahibi iseler bu süreçten daha büyük yaralar almaktadır.

3.2.8. Yasal Zeminin Değişmesi

Cumhuriyet sonrası yasal zeminin kırılmasını iki dönemde toplamak doğru olacaktır. Bunların ilki 1926 Medeni Kanun değişikliği olmuştur. Sosyo-ekonomik değişimler Medeni Kanun’un tekrardan gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle 1988 yılında yürürlüğe giren 3444 sayılı Boşanma Kanunu çiftlerin boşanmasını daha da kolaylaştırmıştır. Batılı ülkelerde olduğu gibi bu süreçte Türkiye’de boşanmalar hız kazanmıştır. Adli sicil kayıtlarına bakıldığında 1987 yılında boşanmak için mahkemeye başvuranların sayısı 60.140 iken bu sayı 1988

---

⁴⁴ Aliye Mavili, **Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması**, 2. bs., Ankara, Elma Yayınevi, 2014, s. 17.

⁴⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 72-73.

⁴⁶ Semra Yurtkuran Demirkan, Aysel Günindi Ersöz, Rahime Beder Şen vd., **Boşanma Nedenleri Araştırması**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009, s. 8.

⁴⁷ Yücel Can, Nazlı Buket Aksu, “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 58, 2016, s. 891.

yılında yürürlüğe giren yasayla birlikte % 187 artarak 141.322'ye ulaşmıştır.⁴⁸ Bu süreçten sonra evlilik miktarları da dalgalı bir seyir izlemiştir. Bununla alakalı istatistikler sonraki bölümde detaylı incelenecektir.

3.2.9. Boşanma Sonrası Yaşanan Rol Çatışmaları

Boşanma sürecinden sonraki süreçte de ebeveynleri bekleyen belli sorunlar ve bu sorunların belli sonuçları olmaktadır. Erkek çocuğu ya da kız çocuğu olan anneler, evdeki babanın yokluğuyla beraber otorite kurmakta zorlanabilmektedir. Buna ek olarak evin erkek çocuğu, babanın yokluğu sürecinde evin erkeği rolünü benimseyip anne ve kız çocuğunun hayatına haddinden fazla müdahale edebilmektedir. Aynı şekilde baba ile kalan kız da ergenlik döneminde baba ile fizyolojik ve psikolojik sorunlarını paylaşamamakta haliyle bunun sıkıntısını çekmektedir. Baba, erkek çocukla olduğu gibi kız çocuğuyla aynı ilişkiyi kuramamaktadır.⁴⁹ Amerika'da ki çalışmalara bakıldığında boşanmayı izleyen bir yıl boyunca hem kadınlarda hem erkeklerde düşük özgüven, sosyal ve cinsel rollerdeki karışıklıklarla alakalı endişeler, öfke duygusunun artması, duygu karmaşaları ve depresyon belirtileri görülmüştür. Erkeklerde suçluluk hissinin arttığı, kadınlarda da kişisel olarak yetersizlik hissinin uyandığı görülmüştür.⁵⁰ Bir diğer olumsuz durum ekonomik sıkıntı olarak tezahür etmektedir. Çocuğu eve ya da yakın çevresine bırakan anne, çalışma saatleri içerisinde herhangi bir sorunla karşılaştığı zaman daha çok izin almak zorunda kalabilmektedir. Tek ebeveyn olduğu bilinen aileler sözlü ya da fiziksel tacize maruz kalabilmektedir. İşten ayrılmaya kadar giden bu süreç kadını çok daha zora sokmaktadır. Tek ebeveynliğin ilk sürecinde zorlanan babalar, alkol alma eğilimi gösterebilmekte bu durum çocuğun gelişim sürecine etki edebilmektedir. Kadının da ekonomik olarak yükü arttığı için hem anne hem baba rolünü üstlenmesi gerekebilmekte bu durumda kadını hem maddi hem manevi yönden yorabilmektedir.⁵¹ Tek ebeveynlilik süreci çocukları da olumsuz etkilemektedir. Sosyal hayatlarında bu durumu utanç unsuru olarak gören çocuklar,

⁴⁸ Neşide Yıldırım, "Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri", **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 28, 2004, s. 65.

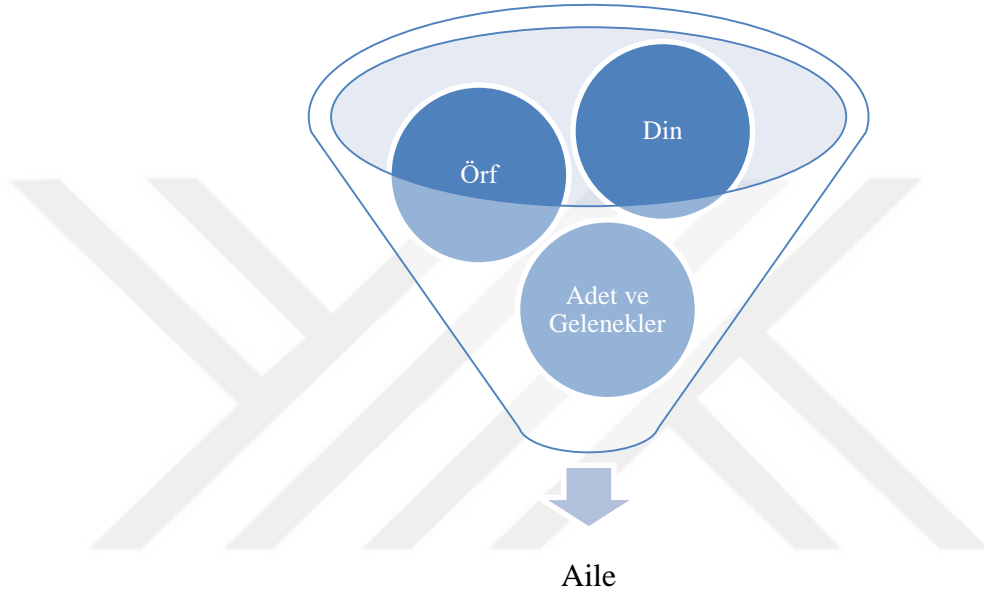
⁴⁹ Örüñ ve Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 5-6.

⁵⁰ William H. Berman and Dennis C. Turk, "Adaptation to Divorce: Problems and Coping Strategies", **Journal of Marriage and Family**, Vol: 43, No: 1, 1981, p. 180.

⁵¹ ⁵¹ Örüñ ve Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 7-8.

çevredeki akranlarıyla iletişimini kısıtlamaktadır. Çocukların okul başarılarında da düşüş gözlemlenmiştir. Erkek çocukların bir kısmı tamamen okulu bırakıp iş piyasasına girmektedir.⁵²

Şekil 2: Aile Değerleri Şeması

Yukarıda dokuz alt başlıkta anlatılmaya çalışılan sorunlar ve sonuçlar şekil ve metafor yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır. İlk bölümden beri anlatılmaya çalışılan ailenin bir değerler bütünüyle var olduğudur. Bu değerler bütününe parça parça görmenin sıkıntılara neden olacağı izah edilmeye çalışılmıştır. Burada her toplum, aileyi oluşturan asli değerler kümesini, kendi temellendirebilir. Aslında meselenin özü de burada anlaşılmaktadır/ayrışmaktadır. Aile dediğimiz olgu büyüklü küçüklü değerler bütününe sahiptir. Ve bu değerlerin etki oranı, niteliği toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Bu kısımda değerleri içinde barındıran huninin ağzının ve çıkış yerinin elastik olduğu ve bir filtreye sahip olduğu unutulmamalıdır. Fakat bu esneklik ve filtre kendi öz değerleri için tasarlandığı için herhangi yeni bir olguya karşı reaksiyon gösterecek kadar sağlamdır. Fakat toplumda yaşanan büyük değişiklikler (bireycilik, modernizm, kapitalizm, Sanayi Devrimi vb.) ki bu

⁵² A.e., s. 9-10.

değişiklikler birbirini tetikleyen ya da birbirinin oluşumuna neden olan değişiklikler olabilir. İşte oldukça büyük değişikliklere neden olan bu olaylar, değerler hunisinde patolojilere yol açmıştır. Değerler hunisine dahil olmaya çalışan yeni olgular diğer değerlerin oranını ya azaltmıştır ya da bütünüyle huniden atmıştır. Fakat Türkiye için bu meseleye çok boyutlu bakıldığında huninin içinin çeşitlendiği, haliyle temel değerlerin oranında düşme yaşandığı görülecektir yoksa büsbütün temel değerlerin huniyi terk ettiğini söylemek yanlış olacaktır. Türkiye'nin bu süreçte temel sorunsalı huninin içine hücum eden olgulara karşı filtre sisteminde sorun yaşamasıdır. Yani içeriye giren yeni olguları filtreden/süzgeçten geçirmeden kabul edip benimsemesidir. Haliyle bu durum da, diğer temel değerlerin etkisini masnetmektedir. Şayet bu sürecin önüne geçilmezse, yeni gelen olgular akımına karşı duyarsızlaşmalar ve sorgulamadan kabuller artabilir (bununla alakalı örnek süt bankası meselesinde verilmiştir). Çünkü patolojik bir vakanın etrafa sıçrama olasılığı çok yüksektir. Haliyle bu değerler bütünün yeni olgularla birlikte çıktısı da ailede patolojilerin oluşmasına neden olmaktadır. Burada içeriye dâhil olan olgunun mevcut değerle genetiği tutmuyorsa, zaten var olan değer in olguyu bastırması çok zor olacaktır. Bunun örneği de tesettür modasıyla verilebilir. Moda dışarıdan değerler kümesine dâhil olmaya çalışan bir olgu olarak din değerini kullanıp kendine uydurmaya çalışmış ve tesettür modasını ortaya çıkarmayı başarmıştır. Fakat bu dini değerlerin temel yapı taşıyla uyuşmamaktadır. Hal böyle olunca yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi dinin etkisi ya nitelik olarak azalmakta ya da patolojik olarak zarar görmektedir. Nihai olarak bu durumdan olumsuz olarak etkilenen aile olmaktadır. Bu huniyi daha da anlamlandırmak için birinci ve ikinci bölümde değinilen tek ebeveynli aile, cohabitation, boşanma, gayr-ı meşru çocuklar, evlilik oranlarının düşmesi gibi değişkenleri huninin içine atıp çıktılarını değerlendirmek gerekecektir. Bundan sonraki bölümde istatistiklerle huninin ve içindeki değerlerin ne kadar zarar gördüğü izah edilmeye çalışılacaktır.

3.3. Türkiye’de Aile Yapısının İstatistikler Işığında Değerlendirilmesi

Bu bölümde Türkiye’de boşanma oranları, evlenme oranları, ilk evlenme yaşı, tek ebeveynli aile oranları gibi üçüncü bölümün temel temasını ortaya koyacak istatistiklere değinilmeye çalışılacaktır.

3.3.1. Türkiye’de Aile Yapısı Değişim İstatistikleri

Tablo 3: Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi (%)

Yıllar	Çekirdek	Geniş	Dağılım
1968	59,6	32,1	8,3
1973	59,0	32,4	8,6
1978	58,0	33,9	8,1
1983	61,6	27,9	10,5
1988	63,4	25,5	11,1
1993	67,6	23,5	8,9
1998	68,2	19,5	12,3
2003	69,3	16,0	14,7
TAYA (2006)	73,0	14,5	12,5
2008	69,8	15,9	14,3
TAYA (2011)	70,0	12,3	17,7
TÜİK (2016)	66,4	16,3	Diğer

Kaynak: Koç, a.g.e., s. 29 ve TÜİK, “İstatistiklerle Aile, 2016” (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>, 19.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de aile yapısındaki değişim incelendiğinde gün geçtikçe çekirdek aile oranının arttığı, geniş aile oranının ise azaldığı görülmektedir. Çekirdek ailenin oran olarak artmasının bir patoloji olarak görülmemesi gerektiği ve “çekirdek aile konfederasyonu” söyleminin önemi birinci ve ikinci bölümde dile getirilmiştir. Fakat çekirdek aile oluşumunun yapısının bozulması bir sorun olarak tek ebeveynli aileyi ortaya çıkarmaktadır. Yani burada 1968 yılından itibaren verilen veriler ışığında nicelik olarak yorum yapma imkanı bulunmaktadır. Evet yıllar itibariyle bakıldığında çekirdek aile oranlarının hızla arttığı bir gerçektir. Aynı şekilde geniş aile oranları da ciddi düşüşler yaşamıştır. Bir önceki bölümde nitelik olarak aile yapısında ortaya

çıkan değişimlere değinilmiştir ancak nicelikte nispi değışikliğin nitelikten daha çok olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Türkiye’de Tek Ebeveynli Aile Oranları (%)

	1978	1988	1998	TAYA(2006)	2008	TAYA(2011)	TÜİK (2016)
Çekirdek	58,0	63,4	68,4	73,0	69,9	70,0	66,4
Çocuksuz Çekirdek	8,3	9,9	13,5	15,7	14,3	17,1	14,3
Geniş	33,9	25,5	19,5	14,5	15,9	12,3	16,3
Dağılmış	8,1	11,1	12,2	12,5	14,3	17,7	-
Tek Kişilik	3,0	4,3	5,2	6,2	6,3	9,2	14,9
Tek Ebeveynli	4,8	5,4	5,0	4,0	5,2	4,6	8,2
Tek ebeveynli(E)	0,5	0,7	0,6	0,4	0,6	0,5	1,7
Tek ebeveynli(K)	4,3	4,7	4,4	3,6	4,6	4,1	6,5

Kaynak: Koç, a.g.e., s. 29; TÜİK, “İstatistiklerle Aile, 2016”, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>, 10.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Birbirinden farklı araştırma sonuçları tek bir tabloda toplanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede TÜİK ve diğer verilerde farklılıklar görülmesi normal karşılanmalıdır. Kullanılan metotlar ve örneklemin farklı olması istatistiklerde de farklı sonuçların çıkmasına neden olabilir. Fakat aşağıdaki oranlarla değerlendirildiğinde tek ebeveynli aile oranlarının 2000’li yıllardan sonra artış eğilimi gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tek ebeveynli ailelerdeki çocuklara bakıldığında büyük kısmının anneye yaşadığı görülmektedir. Tablodaki dağılmış aile ifadesi çekirdek ailenin tek kişiye veya tek ebeveynli aileye dönüşmesi sonucu ya da aralarında kan bağı olan ya da olmayan kişilerden oluşan aile yapısını ifade etmektedir. Çocuksuz çekirdek aile sadece karı kocadan oluşan aile yapısını ifade etmektedir.

2016 verilerine bakıldığında çekirdek aile oranının en yüksek olduğu ilk beş il Kayseri (% 72,6), Osmaniye (% 71,9), Ankara (% 71,3), Adıyaman (70,8), Karaman (% 70,8), olurken en düşük olduğu iller Şırnak (% 55,3), Kastamonu (% 56,6), Tunceli (% 57,2), Ardahan (% 58,4), Bartın (% 58,4) olmuştur. Geniş ailenin en yüksek beş il Şırnak (% 29,9), Hakkâri (% 26,4), Batman (% 25,9), Ağrı (% 25,7),

Siirt (% 24,8) olurken en düşük olduğu beş il, Çanakkale (% 10,3), Eskişehir (% 10,5), Balıkesir (% 11,2), Ankara (% 11,6), Burdur (% 12,0) olarak görülmektedir.⁵³

3.3.2. Boşanma Oranlarıyla İlgili İstatistikler

Tablo 5: Türkiye’de Kaba Boşanma Oranları Binde (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye	1,34	1,40	1,58	1,62	1,62	1,64	1,65	1,70	1,69	1,59
İstanbul	1,62	1,64	1,91	1,91	1,93	1,95	1,93	2,03	1,93	1,84
Batı Marmara	1,49	1,53	1,75	1,83	1,85	1,77	1,78	1,95	1,98	1,87
Ege	1,89	2,06	2,26	2,33	2,29	2,30	2,25	2,29	2,36	2,22
Doğu Marmara	1,34	1,41	1,56	1,68	1,69	1,73	1,79	1,80	1,79	1,73
Batı Anadolu	1,68	1,78	2,00	2,03	2,03	2,11	2,08	2,07	1,97	1,88
Akdeniz	1,46	1,55	1,75	1,81	1,87	1,84	1,89	1,96	1,96	1,82
Orta Anadolu	1,43	1,49	1,66	1,70	1,59	1,67	1,63	1,76	1,77	1,69
Batı Karadeniz	1,18	1,23	1,37	1,38	1,37	1,36	1,37	1,42	1,43	1,32
Doğu Karadeniz	0,85	0,85	0,95	0,92	0,94	0,98	0,98	1,01	1,05	0,95
Kuzeydoğu Anadolu	0,49	0,50	0,58	0,58	0,56	0,59	0,63	0,63	0,63	0,63
Ortadoğu Anadolu	0,50	0,50	0,59	0,59	0,51	0,58	0,61	0,64	0,60	0,62
Güneydoğu Anadolu	0,52	0,53	0,61	0,63	0,60	0,64	0,68	0,71	0,71	0,61

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Görüldüğü üzere 2007 yılından 2016 yılına gelene kadar Türkiye’de boşanma istatistiklerinde artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar inişli çıkışlı bir tablo ortaya konulsa da hem İstanbul’da hem de Türkiye’nin diğer bölgelerinde bir artış yaşandığı görülmektedir. Boşanma oranının en düşük olduğu yer Güneydoğu Anadolu bölgesi olarak gözlemlenmiştir. Kaba boşanma hızı 2016 yılı verilerine göre en yüksek İzmir’de daha sonra Muğla ve Antalya’da gözlemlenmiştir. Kaba

⁵³ TÜİK, “İstatistiklerle Aile, 2016”, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>, 10.09.2017.

boşanma oranının en düşük olduğu il ise Hakkari ve Şırnak olarak tespit edilmiştir. Bu illeri Siirt ve Muş takip etmektedir.⁵⁴

Tablo 6: Türkiye’de Yaş Grubuna Göre Boşanma Miktarları

Yıl	Toplam	16-34	35-54	55-74	75+	Bilinmeyen
2016(Erkek)	126.164	46.158	68.436	10.273	689	608
2016(Kadın)	126.164	64.861	53.417	5.207	102	2577
2010(Erkek)	118.568	49.657	58.671	8.403	738	1099
2010(Kadın)	118.568	66.863	43.993	4.405	135	3172
2005(Erkek)	95.895	44.892	43.387	7.057	559	-
2005(Kadın)	95.895	58.160	33.871	3.733	131	-
2001(Erkek)	91.994	45.079	40.740	5.769	406	-
2001(Kadın)	91.994	57.176	31.556	3.130	132	-

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Görüldüğü gibi boşanma miktarları daha çok 16-34 yaş grubu arasında görülmektedir. 16-34 yaş aralığında kadınların boşanma miktarının erkeklere göre daha çok olduğu görülmektedir. Daha dar aralıklı yaş sınıflandırmasına bakıldığı zaman boşanma yığılmaları daha çok 25-29 ve 30-34 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Yaşlar ilerledikçe boşanma miktarlarında düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Yaşlı nüfusun sayıca az olması ve genç nüfusun sayıca fazla olması bu durumla ilişkilidir.

2016 yılında boşanmaların % 39,1’i evliliğin ilk 5 yılı içinde biterken, % 21’i evliliğin 6-10 yılı içerisinde gerçekleşmektedir.⁵⁵

⁵⁴ TÜİK, “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2016”, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017.

⁵⁵ TÜİK, “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2016”, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017.

Tablo 7: Türkiye’de Nedenlerine Göre Boşanma Miktarları

Yıllar	Zina	Cana kast ve pek fena muamele	Cürüm ve haysiyetsizlik	Terk	Akıl Hastalığı	Geçimsizlik	Diğer	Bilinmeyen
2016	86	27	44	163	43	123.052	978	1.771
2010	90	32	37	317	42	113.039	1.414	3.597
2005	67	36	39	257	45	91.989	539	2.923
2001	75	17	27	337	31	86.271	333	4.903

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Genel olarak boşanma nedenlerine bakıldığında ön plana çıkan geçimsizlik unsuru olarak görülmektedir. Ancak geçimsizlik ucu açık bir kavramdır. Boşanma Nedenleri Araştırması ve Türkiye Aile Yapısı Araştırması’na göre yapılan başka istatistiki çalışmalarda daha detaylı bilgiler verilmiştir.

2009 yılı Boşanma Nedenleri Araştırması’na göre görüşülenlerin % 69’u “Eşimin sorunlara ilgisiz kalması, bu nedenle sorunların çözümünün büyük oranda bana kalması”, % 68’i “İlgisizlik, yeterli duygusal desteği alamamak, paylaşamamak” ile % 67’si “Eşimin her konuda kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünmesi, bu sebeple beni yeterince dinlememesi ya da önemsememesi, bu nedenle de konuşmuyor olmamız” tarzındaki önermelere katılmışlardır.⁵⁶ Aslında bunun öncesinde dile getirilen bireysellik ve evin otele dönüşmesiyle alakalı eleştiriler bu oranları destekler niteliktedir. Duygusal desteğin alınamaması, paylaşamamak gibi söylemlerin dile getirilmesinin arkasında bireyciliğin ve evdeki mevcut paylaşım alanlarının daralmasının etkisi olduğu söylenebilir. Yine aynı çalışmada % 66’lık kesimin “Eşimin her konuda kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünmesi bu sebeple beni yeterince dinlememesi ya da önemsememesi, bu nedenle de konuşmuyor olmamız” önermesine katıldığı görülmektedir. % 65’inin de “Genellikle konuşmalarımızın karşılıklı suçlamalar çirkin sözler ya da kavgayla sonuçlanması” önermesine olumlu cevap vermişlerdir. Ben merkezli yaklaşımın benimsenişi ve

⁵⁶ Yurtkuran vd., a.g.e., s. 102.

kapitalist düzenin bu algıyı ince ince zihinlere işleme, bencilliğin ötesinde narsizme giden boyutlarda yaşanan sorunlar aslında evliliklerin temel dinamiklerindeki bozukluğu açıklar niteliktedir.

Önceki kısımda belirtilen sorunların ve sonuçlarının özünde “ben” ve “sen”in “biz” yapılamamasının olduğu söylenebilir. Tarafların bu süreçte kaybolan ya da yıpranan değerler nedeniyle “biz” olma sürecine olan direncinin kırılması ve buna ek olarak hak-sorumluluk dengesindeki bilinçsizlik nedeniyle, fedakârlığın kadın tarafından beklenmesi evlilik sürecini çıkmaza sokabilmektedir.⁵⁷

3.3.3. Evlilikle İlgili İstatistikler

Bu kısımda evlenme sayıları, kaba evlenme oranları, ilk evlenme yaşı gibi evlilikle alakalı temel istatistiklere değinilecektir.

Tablo 8: Türkiye’de Evlenme Miktarı ve Kaba Evlenme Hızı (%)

Yıllar	Evlenme Miktarı	Evlenme Oranı(Binde)	Boşanma Miktarı
2001	544 322	8,36	91 994
2002	510 155	7,73	95 323
2003	565 468	8,46	92 637
2004	615 357	9,09	91 022
2005	641 241	9,35	95 895
2006	636 121	9,17	93 489
2007	638 311	9,09	94 219
2008	641 973	9,03	99 663
2009	591 742	8,21	114 162
2010	582 715	7,98	118 568
2011	592 775	8,02	120 117
2012	603 751	8,03	123 325
2013	600 138	7,89	125 305
2014	599 704	7,80	130 913
2015	602 982	7,71	131 830
2016	594 493	7,50	126 164

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁵⁷ A.e., s. 104.

Verilere bakıldığında evlenme miktarı dönemsel olarak artış ve azalış eğilimi göstermiş genel bir artış eğilimi gözükmemiştir. Aynı şekilde kaba evlenme oranı da dalgalı bir grafik çizmiştir. Bu süreç içerisinde hemen hemen her yıl boşanma miktarlarında artış görüldüğü söylenebilir.

Tablo 9: Türkiye’de Ortalama Evlenme Yaşı

	2001(E)	2001(K)	2005(E)	2005(K)	2010(E)	2010(K)	2016(E)	2016(K)
Türkiye	27,1	22,9	27,5	23,6	28,5	24,5	29,4	25,6
İstanbul	27,8	23,8	28,1	24,4	29,1	25,5	30,1	26,7
Batı Marmara	27,0	22,8	27,5	23,6	28,8	24,8	30,1	26,4
Ege	27,0	22,8	27,7	23,7	29,1	25,1	30,3	26,7
Doğu Marmara	26,9	22,8	27,4	23,5	28,6	24,8	29,6	26,1
Batı Anadolu	26,8	22,9	27,4	23,7	28,5	24,9	29,6	26,1
Akdeniz	27,7	23,2	28,1	23,7	28,9	24,6	29,9	25,7
Orta Anadolu	26,1	21,9	26,7	22,5	27,6	23,2	28,8	24,7
Batı Karadeniz	25,7	21,9	26,4	22,7	28,1	24,3	29,1	25,6
Doğu Karadeniz	26,7	22,3	27,4	23,1	28,8	24,4	29,8	25,8
Kuzeydoğu Anadolu	27,8	23,2	28,0	23,5	27,5	22,8	27,6	23,1
Ortadoğu Anadolu	27,3	23,1	27,6	23,4	27,4	23,1	27,7	23,8
Güneydoğu Anadolu	27,5	23,6	27,5	23,7	27,1	23,1	27,1	23,3

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ortalama evlenme yaşına bakıldığı zaman 2001 yılında Türkiye’de erkeklerde 27,1 ve kadınlarda 22,9 olarak görülmektedir. 2016 yılı verilerinde erkeklerin evlenme yaşı ortalama iki yaş artarak 29,4’e kadınların yaşı da aynı şekilde artış göstererek 25,6’e göstermiştir. Erkekler ve kadınların iş piyasasına girmeleri ve kariyerlerini geliştirmek istemeleri nedeniyle evlilik planlarını ertelediği söylenebilir. Bu süreçte zihni yapıda yaşanan değişimler erkek ve kadınların evlenme yaşlarında artışa neden olmaktadır.

Genel olarak ifade edilmeye çalışılan Türkiye'nin aile yapısının değişiminde üç temel unsurun değişime neden olduğudur. Bunlar; demografik dönüşümler, sosyoekonomik değişimler ve zihniyet değişimi olarak sınıflandırılabilir.⁵⁸ Zihniyette yaşanan değişimler sosyoekonomik ve demografik dönüşümlerin yaşanmasında etkili olabilmektedir.

3.3.4. Gayrı Meşru Doğum İstatistikleri

Gayrı meşru çocuk konusu ikinci bölümde değerlendirilirken bir kısmının patoloji oluşturmadığı dile getirilmiştir. Aynı durum ülkemizde de geçerli olabilmektedir. Yasal koşullar es geçilip imam nikâhı üzerinden gelenek ve görenekler çerçevesinde yapılan ve toplum tarafından kabul görmüş birçok evlilik olmaktadır. Bu evliliklerden doğan çocukları gayrı meşru görmek ve evliliğin oluşumunu patoloji olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu tarz evlilikler yasal olarak geçerli olmasa da sosyal olarak geçerli olmakta hatta çoğu zaman birçok yasal evlilikten daha sağlıklı seyir izleyebilmektedir.⁵⁹ Bu durumun yanı sıra gayrı meşru doğum oranlarında vaka saptama ya da durum saptamaya yönelik verilerin elde edilmesinin zorluğu oranlara ulaşılmasında da sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır.

Tablo 10: Türkiye’de Gayrı Meşru Doğum Oranları (1960-2013) (%)

1960	1980	2000	2011	2012	2013
-	-	-	2,5	2,7	2,6

Kaynak: EUROSTAT, (Çevrimiçi), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960-2013_\(share_of_total_live_births,_%25\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960-2013_(share_of_total_live_births,_%25)_YB15.png), 14.03.2017 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Her ne kadar verilerin güvenilirliği tartışılrsa da Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye’de gayrı meşru doğum oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. İkinci bölümde Türkiye’de cohabitation oranlarının % 1’den az olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede gayrı meşru doğum oranlarının da az çıkması aslında bir anlamda beklenen bir durumdur.

⁵⁸ TBMM, “Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf>, 24.02.2017, s. 103.

⁵⁹ Güran, a.g.e., s. 161.

3.3.5. Zihniyet Değişimi İçerisinde Politikaların Etkililiği

Tek ebeveynli aile oranlarının Batı'ya nazaran düşük seviyelerde olduğu istatistiklerle belirtilmiştir. Fakat kendi içinde özeleştirici mekanizması devreye girdiğinde yıldan yıla boşanma oranlarının ve miktarlarının arttığı gerçeğinin de farkında olmak gerekmektedir. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı birçok konuda politikalar ortaya koyduğu gibi, aile üzerine politikaları da belirleyip hayata geçirmektedir. Bakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde, Sosyal Hizmet Merkezlerinde Aile ve Boşanma Süreci Danışmanları tarafından ücretsiz Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti verilmektedir. Danışmanlık 81 ilde uzman personel ile hizmetine devam etmektedir. Bu hizmetler boşanma öncesinde, boşanma sürecinde ve boşanma sonrasında olmak üzere üç aşamada uygulanmaktadır. Boşanma sonrasında tek ebeveynli aile sorunlarını gidermek adına çocuk odaklı danışmanlık hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca toplumda yeni konumuyla var olan tek ebeveynli ailelere yönelik, maddi sorunlarla başa çıkabilme, yeni konutuna ve yeni yaşama uyum sağlayabilme gibi hususlarda da danışmanlık hizmeti verildiği görülmektedir. Boşanma öncesinde ve boşanma esnasında ise aile içi iletişim becerileri, psikolojik destek vb. konularda hizmetler sunulmaktadır.

Yine SHÇEK'in bünyesinde ortaya çıkan ve hala devam eden diğer bir hizmet kadın konuk evleridir. “Eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle evini terk eden ya da eşleri tarafından terk edilen ve bu sebeple yardıma ihtiyaç duyan, fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddete uğrayan, boşanma ya da eşin ölümü nedeniyle ekonomik ve sosyal yoksunluk içine düşmüş, istenmeyen evliliklere zorlanan, evlilik dışı hamile ya da çocuk sahibi olan ve bu nedenle ailesi tarafından kabul edilmeyen kadınlar”ı kapsayan bu evler kadınlarının sorunlarının çözülmesi için faaliyet yürütmektedir. Kadınlara psikolojik destek ve yer yer istihdam imkânı sunan bu evler, yeni bir ev bulma konusunda da destek olmaktadır.⁶⁰

Genel olarak bakıldığında tek ebeveynli ailelere yönelik politikaların var olduğu ancak bütüncül politikaların olmadığı söylenebilir. Fakat burada

⁶⁰ Örüng ve Feyzioğlu, a.g.e., s. 38.

unutulmaması gereken uzun bir geçmişe sahip olan Türkiye'nin, değerlerinin de uzun yıllar sonucunda şekillendiği ve olgunlaştığıdır. Neticede politikalardan medet ummaktan çok zihniyet değişimi üzerinde yoğunlaşmamız gerektiğinin önemi vurgulanmalı ve buna yönelik adımlar atılmalı ve iyileştirmeler yapılmalıdır. Çünkü zihniyet uzun yıllar sonucu oluşan ve temelde değişime dirençli bir olgudur. Türkiye gayri meşru doğum oranlarında oldukça düşük seviyelerde kalarak aslında zihni temellerinin sağlamlığını bir anlamda göstermiş bulunmaktadır. Ancak zihinlerdeki bulanıklık sonucu temel değerlerin içerisine sızan toplumumuzun, kültürümüzün dokusuyla uyuşmayan ve mevcut dokuya da zarar veren yeni olgular, evlilik hayatında patolojilerin artmasına neden olmaktadır. Boşanma sayılarının artması, ilk boşanmaların evliliğin erken dönemlerinde gerçekleşmesi karşımıza olumsuz bir tablo olarak çıkmaktadır. Zihniyetin bu yönde değişimi yani olgunun değerler süzgecinden geçirilmeden kabul edilmesi (olgunun bilinçsizce değer yerine geçmesi) süreci bir süre sonra toplumlarda yer etmeye başlamaktadır. Bu sürecin ardından da temel değerlere dönüş oldukça zor olmaktadır. Haliyle politikalar da pasif kalmaktadır. Zaten politikalardan beklenen, ortaya çıkan olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak ya da olumsuz sonuçların etkisini hafifletmektir. Ancak köklü bir değerler geçmişine sahip olan ülkemizin politikalardan ziyade zihni değişimle ve tekrardan temel değerlerini canlı tutarak bu süreci onarması gerekmektedir. Zihni altyapıda evliliğin sadece bir sözleşmeden ibaret olmadığı, hak-sorumluluk dengesinin hayatın her döneminde uygulanması gerektiği unutulmamalıdır.

SONUÇ

İnsanlık var olduğu sürece aile kurumu da var olacaktır. Ancak asıl önemli olan, “Gelecekte bizi nasıl bir aile beklemektedir?” sorusuna nasıl cevaplar verileceği ya da nasıl cevaplar verilmek istendiğidir. Her toplum yaşanmışlıkları nispetinde bu sorulara cevap verebilmiştir. Batı’nın sancılı bir şekilde yaşadığı ve tüm dünyayı etkisi altına aldığı Sanayi Devrimi, bu sorunun cevabını ortaya koyacak değişkenlerden sadece bir tanesidir. Batı, bunun evveliyatında tarih sahnesinde adından söz ettirecek keskin dönüşler de yaşamıştır. Rönesans’ından Reform dönemine kadar birçok evrede sosyal, ekonomik, psikolojik anlamda farklılıklar görülmüştür. Katolik Kilisesi’nin katı tutumu ve aile üzerindeki yaptırımları ile Protestan ahlakın esnekliği, Batılı aile yapısını ciddi anlamda etkilemiştir. Sanayi Devrimi ve sonrasında değişim her alanda etkisini göstermiş, değişimin sonuçlarını da onarmak gün geçtikçe zorlaşmıştır. Batı gözünden bu tablo okunduğunda, belki de aile açısından mevcut tablo kaçınılmaz gözükmektedir. Tek ebeveynli aile meselesi Batı için konuşulduğunda, mutlak olumsuz bir tablo çizilmemektedir. Akademik camianın bir kısmı tek ebeveynli aileyi bir sorun olarak görürken bir kısmı da mevcut durumu patoloji olarak görmemektedir. Aslında bir bakıma bu duruma sebep de, modernizmin etkisi olmuştur denilebilir. Bir tarafıyla dünyanın bilinebilirliğinin önündeki engelleri kaldıran modernizm bir yandan da insanların kendi yaşamlarındaki kuralların belirleyicisinin kendisi olması gerektiğini empoze etmektedir. Tabi ki aile kurumu için mutlak doğruların var olduğu söylenemez.

En nihayetinde aile kurumu sosyal bir kurumdur ve her toplum kendi değerleriyle yoğrulmuştur. Mayalanan hamur misali, belli oranlarda değerlerle var olan aile; toplumdaki topluma ya da mayalanma süresinden, mayalanmaya sebep olan maddelere kadar değişkenlik gösterebilmektedir. Aile üzerine politikalar anlamında da oldukça esnek bir tablo çizen birtakım Batı ülkeleri, bir yandan da aile kurumunu ayakta tutmak için evlilikleri ve çocuk doğumunu teşvik etmektedir. En nihayetinde Batı gözüyle bile bakılsa pozitif ve negatif unsurlar teraziye konulduğunda, tek ebeveynli aile sorunu açısından hem sosyal hem ekonomik hem psikolojik olarak olumsuz bir tablonun ortaya çıkacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca

çocukların da bu süreçte hem akademik hem psikososyal anlamda ne tür zorluklar yaşadığı dikkatleri çekmektedir.

Genel olarak verilerine ulaşılan birçok Batı ülkesinde 1970'ten bu yana boşanma oranlarının arttığı ve evlenme oranlarının düştüğü gözlemlenmiştir. Aynı şekilde yeni aile formları yaygınlaşmaya ve normalleşmeye başlamış bu durumda tek ebeveynli aile yapısını dolaylı ya da doğrudan etkilemiştir. En nihayetinde farklılaşan aile yapısı hem erkeği hem kadını hem de çocukları etkilemiştir. Boşanma sürecinin ardından birçok travma ile karşı karşıya kalan ebeveynler, bu süreçte psikolojik desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Bir dönemin güçlü bir sosyal politika aktörü olan aile, çekirdek ailenin Batı'da çerezleşmesiyle (dağılmasıyla) neredeyse bütünüyle sosyal politikalara ihtiyaç duyacak bir vaziyet almıştır. Ekonomik ve sosyal anlamda özgürleşen bireyin algısı, aile ilişkilerine de sirayet etmiş, haliyle aileye alternatif yaşam biçimleri kaçınılmaz olmuştur. Bireyselleşme, "ben merkezli" bakış açısına neden olmakta hatta uzun vadede "narsist" bir zihniyetin oluşmasını da tetiklemektedir. Evliliklerin ömrü kısaltılmakla beraber, evliliği geleneksel gördüğünü iddia eden gençler arasında, evlenmeden evli bir şekilde yaşamak gayet normal karşılanmaya başlanmıştır. Arzulanan şeylerin maddeci zihniyetle elde edilmek istenmesi, evliliklerin de ömrünü kısaltmaktadır. Colin Cremin "iKomünizm" adlı kitabında bu durumu şöyle ifade etmektedir;

"Arzu nesnesini bir tür spoiler [bozguna] olarak düşünebiliriz. Sinemaya gitmekten duyduğumuz zevki düşünün. Bir filmi izlemeden önce duymak isteyeceğimiz son şey "spoiler"dır. Filmin sonuna doğru düğümün çözüldüğü o hayati anlarda, örneğin polisiye bir filmde katilin kim olduğunun önceden söylenmesidir *spoiler*. Meraklı bekleyiş (ve bu bekleyişin sonundaki tatmin) bozguna uğramış olur eğer katilin kimliğini önceden bilirsek. Olayın gizemi ve cinayeti çözmeye çalışan dedektifin nafiye çabaları sürükler hikâyeyi ve katilin kim olduğunu bilmemenin, tatminsizliğin verdiği haz seyir zevkini daimi kılar... Hayatımızda eksikliğini hissettiğimiz bir şeye, o gizemli şeye sahip olma arzusu yönetir bizi..."⁶¹ Dikkat edilirse tüketim alışkanlıklarından, manevi değerlere kadar birçok şeyi, Batı

⁶¹ Colin Cremin, **iKomünizm**, Çev.: Aydın Çavdar, 1. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 23.

bu şekilde arzulamaya başlamıştır. Mevcut aile yapısına alternatif oluşumlar ve maddeci zihniyetin aşıldığı yeni haz arayışı bu durumda etkili olan temel nedenlerdendir. Aslında bilinmeyene ulaşılan kadardır o arzu. Ve o arzu uğruna temel değerlerini çöpe atmayı göze alabilmiştir Batı.

Buraya kadar ortaya konan sonuç ailenin Batı gözünden okunuşu üzerine olmuştur. Meselenin Türkiye'yi ilgilendiren boyutu ise şöyle sonuçlandırılabilir. Evet, Batı birçok değişimi yaşamış ve netice itibariyle bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Türkiye de bu süreçte değişimlerin etkisinde oldukça fazla kalmıştır. Çünkü küreselleşme ile birlikte, küçük bir köy gibi algılanan dünyada, bilgi akışı oldukça hızlı temin edilebilmektedir. Haliyle kültürel farklılıklar iç içe geçmiş vaziyettedir. Ve değişimden çok çabuk haberdar olunmaktadır. Bu durum olumlu yanlarıyla birlikte birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir. Burada Türkiye ve değerleri adına ölçü, "haz kültürü"nü kurbanı olmamaktır. Yıllar geçtikçe temel değerlerde fire vermeye başlamamızın asıl nedeni, zihniyette yaşanan değişimle alakalıdır. Türkiye'ye baktığımız zaman evlenme oranlarında düşüşün yaşanması ve boşanma oranlarının artış göstermesi bizi bekleyen temel problemler olarak ortaya çıkmaktadır. Temel olarak TÜİK verilerinde en çok ayrılık sebebi geçimsizlik olarak görülmektedir. Ancak "geçimsizlik" meselesi deşildiğinde özünde "haz ve arzular"ın evlilik beklentisiyle uyummadığı ve bunun sonucu olarak boşanmaların ortaya çıktığı görülecektir. Evliliklerin neredeyse her ikisinden birinin ilk beş yıl içerisinde bitmesi bu durumu maalesef oldukça iyi özetlemektedir. Evet belki şuan Türkiye adına daha kötü senaryoların konuşulmuyor olması olumlu bir tablo olarak karşımıza sunulabilir. Ama zihniyet ve temel değerler ışığında, Batı ile kendimizi ailevi değerler noktasında mukayese etmek bir anlamda kendimizi kandırmak gibi olacaktır. Türkiye'nin köklü bir tarihi ve bu tarih ışığında güçlü bir eleyicilik kapasitesi olan değerler filtresine sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu sebepten tehlikenin farkında olunmalı ve zihni anlamda değerler, tarihi birikmişlikle birlikte doğru kaynaklardan tekrardan filtreden geçirilmelidir. Aksi takdirde uzun vadede çok daha beklenilmeyen senaryolar -farkında olmadan- toplum hayatında yer edecek ve bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak adına sosyal politika açısından hem devlete hem millete daha çok yük olunmaya devam edilecektir. Evet Aile ve Sosyal

Politikalar Bakanlığı toplum için var olan bir kurumdur ancak bu bakanlık toplumun sığınağı olmamalı, politika beklemekten imtina edinilen, en son kapı olmalıdır. En başta bu algıya bu zihniyete tekrardan kavuşmalı, Türkiye’de temel manevi değerlerin ve aile kurumunun hâlâ güçlü bir aktör olduğu unutulmamalıdır. Bundan sonraki çalışmalarda özellikle gençler üzerinden “cohabitation” olgusu, Türkiye’de gözler önüne serilmelidir. Böyle bir çalışma özellikle üniversite gençleri özelinde yapılmalıdır. Çünkü gelecek kuşak şayet zihni altyapı anlamında temel değerlerden mahrum bir gençlik geçirirse, Türkiye’de aile kurumu çok daha farklı bir boyutta konuşulmaya başlanabilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi “haz kültürü” üzerinden şekillenen gençlik ve akabindeki aile hayatı çok sağlıklı olmayacak, evliliklerin ömrü gün geçtikçe kısılacaktır. Ayrıca evlenip boşanan çiftlerin tekrardan evlenmesi konusu hususundaki çalışmalara ağırlık verilmeli, ikinci evlilikle beraber hem eşlerin hem çocukların yaşadığı sorunlar da gözler önüne serilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abd El-Ati, Hammûde: **Nasıl Bir Aile? İslami Bakışın İmkanları**, Çev.: Mesut Kardeşhan, 1. bs., İstanbul, Pınar Yayınları, 2000.
- Acar, Hakan “Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 12, Sayı: 3, 2001, ss. 13-25.
- Ajans Press: (Çevrimiçi), <http://ajanspress.com.tr/>, 05.04.2017.
- Akkutay, Ülker: “İslâmiyetten Önce Türk Ailesi”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991, ss. 55-58.
- Aksan, Gamze: “Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, Çizgi Kitabevi, 2016.
- Aktaş, Cihan: **Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1992.
- Allen, R. C.: “Why the Industrial Revolution was British: Commerce, Induced, Invention, and the Scientific Revolution”, **Economic History Review**, Vol: 64, No: 2, 2011, pp. 357-384.
- Amato Paul R.
- Maynard Rebecca A.: “Nonmarital Births and Strengthening Marriage to Reduce Poverty”, **The Future of Children**, Vol: 17, No: 2, 2007, pp. 117-141.

- Arslan, Abdurrahman: **Nehri Geçerken**, 2. bs., İstanbul, Beyan Yayınları, 2012.
- Artamonova Alyona,
Mitrofanova Ekatarina: “Is cohabitation an Alternative to Marriage in Russia”, (Çevrimiçi), https://www.hse.ru/data/2014/10/28/1099488049/Artamonova_Is%20cohabitation....pdf, 29.11.2016.
- Aydın Okan, Baran Gülen: “Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2010, ss. 117-126.
- Aydın, Murat: **Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler**, İstanbul, Yedirenk Yayınları, 2009.
- Baygın, Cem: “Kan Bağına Dayanan Soy Bağı”, **AÜEHFD**, Cilt: 6, Sayı: 1-4, 2002, ss. 255-284.
- Bedir, Eyüp: “Sosyal Politika Bilim Dalına İlişkin Genel Bilgiler”, **Sosyal Politika-I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016 Yayın No: 2621.
- Berg Maxine, Hudson Pat: “Rehabilitating the Industrial Revolution”, **The Economic History Review**, Vol: 45, No: 1, 1992, pp. 24-50.
- Berman William H.,
Turk Dennis C.: “Adaptation to Divorce: Problems and Coping Strategies”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 43, No: 1, 1981, pp. 179-189.

- Berman, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, Çev.: Ümit Altuğ-Ümit Peker, 16. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.
- Beyazıt Eylem, Güneş Muharrem: “Yeni Yerel Yönetim Yasalarının Sosyal Politikaya Katkıları”, **International Journal of Academic Value Studies**, Vol: 2, No: 3, 2016, pp. 78-89.
- Biblarz, Timothy J.,
Gottainer Greg: “Family Structure and Children’s Success: A Comparison of Widowed and Divorced Single-Mother Families”, **Journal of Marriage and the Family**, Vol: 62, 2000, pp. 533-548.
- Boylu Ayfer Aydınar,
- Öztop Hülya: “ Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 19, 2013, ss. 207-220.
- Bozkır Serdar, Aysu: “Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika”, Ed.: Yusuf Alper, Aysen Tokol, **Sosyal Politika**, 5. bs., Bursa, Dora Yayınevi, 2014.
- Bozkurt, Veysel: **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 7.bs., Bursa, Ekin Yayınevi, 2011.
- Bulaç, Ali: **Postmodern Kaosta Kible Arayışı**, İstanbul, İnkilap Yayınları, 2012.

Bumpass Larry L.,

Sweet James A., Cherlin Andrew: “The Role of Cohabitation in Declining of Marriage”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 53, No: 4, 1991, pp. 913-927.

Bumpass Larry L., Sweet James A.: “National Estimates of Cohabitation”, **Demography**, Vol: 26, No: 4, 1989, pp. 615-625.

Burgess, Jane K.: “Single-Parent Family: A Social and Sociological Problem”, **The Family Coordinator**, Vol: 19, No: 2, 1970, pp. 137-144.

Bursalıoğlu, Sibel: “İbn-i Haldun Sosyolojisinde Asabiyet Bağları, Devlet ve Kamu Maliyesi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2007, ss. 43-56.

Can Yücel,

Aksu Nazlı Buket: “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 58, 2016, ss. 888.902.

Can, Burhanettin: “Açılış Konuşması”, **Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu**, İstanbul, SEKAM Yayınları, 2012.

Can, İslam: “Tarih, Toplum ve Kültür Bağlamında Aile ve Kadın”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, 2016.

- Can, İslam: “Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi Ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu?”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed. Mustafa Aydın, 1. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2014.
- Canatan Kadir, Yıldırım Ergün: **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. Bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016.
- Canatan, Kadir: “Aile ve Kurumlar Arası İlişkiler”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. Bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016.
- Canatan, Kadir: “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016.
- Celkan, Hikmet Y.: “Aile Kurumunda Süreklilik ve Değişme”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, ss. 28-36.
- Celkan, Hikmet Y.: “Türklerde Aile Telakkileri”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991, ss. 59-61.
- Clark, Gregory: “Human Capital, Fertility, and the Industrial Revolution”, **Journal of the European Economic Association**, Vol: 3, No: 2/3, 2005, pp. 505-515.
- Coulter, Charles W.: “The Family as a Unit in Industrial Society”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol: 196, 1938, pp. 20-24.

- Cremin, Colin: **iKomünizm**, Çev.: Aydın Çavdar, 1. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Çağan, Kenan: “Ailenin İşlevleri”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016.
- Çavlin, Alanur: “Türkiye’de Boşanma”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, 1. bs., Ankara, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014.
- Çayboylu, İrfan: **2001 Yılı Aile Raporu**, 1. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2002.
- De Vries, Jan: “Industrial Revolution and the Industrious Revolution”, **The Journal of Economic History**, Vol: 54, No: 2, 1994, pp. 249-270.
- Dedeoğlu Saniye,
- Elveren Adem Y.: **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
- Del Campo S.: “İspanya”, **Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası**, Çev.: Ekrem Yıldız, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991.
- Delican, Mustafa, “Aile, Ekonomi ve Sosyal Politika”, **Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998.

- Demir Ömer, Acar Mustafa: **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 3. bs., Ankara, Vadi Yayınları, 1997.
- Demirel Ömer,
- Gülbüz Adnan, Tuş Muhiddin: “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, ”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992.
- Dikeçligil, F. Beylül: “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed. Mustafa Aydın, 1. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2014.
- Divorcescience: “World Divorce Statistics-Comparisons Among Countries”, (Çevrimiçi), <https://divorcescience.org/for-students/world-divorce-statistics-comparisons-among-countries/>, 22.11.2016.
- Doğan, İsmail “Aile Kavramının Alanı”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, ss. 22-23.
- Doğan, İsmail: “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992.
- Donuk, Abdülkadir: “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, **Aile Yazıları 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Dunn Judy, Deater-Deckard Kirby,

Pickering Kevin, G. O'Connor

Thomas, Golding Jean: “Children’s Adjustment and Prosocial Behaviour in Step-, Single-parent, and Non-stepfamily Settings: Findings from a Community Study”, **Cambridge University Press**, Vol: 39, No: 8, 1998, pp. 1083-1095.

Dutlu, Perihan: “İbn-i Haldun’un Ekonomi-Kültürel Değerler İlişkisi”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2013.

Ekici, Fatma Y.: “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **International Journal of Social Science**, No: 30, Winter I 2014, pp. 209-224.

Ellwood David T.,

Jencks Christopher: “The Spread of Single-Parent Families in the United States since 1960”, **Harvard University Faculty Research Working Papers Series**, RWP04-008, pp. 1-44.

Erkan, Mustafa E.: **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Genişletilmiş 9. bs., İstanbul, Der Yayınları, 1998.

Erol, Metin: “Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Aile İçi İlişkilerde Meydana Gelen Nitelik Değişmelerinin, Aile Üzerindeki Etkileri (Sivas Merkez İlçe Örneği)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.

Eröz, Mehmet: “Türk Ailesi”, **Aile Yazıları 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Ersöz, Halis Y.: “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 53, Sayı: 2, 2003, ss.119-144.

Ersöz, Halis Y.: **Sosyal Politikada Yerelleşme**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2010-99, 2011.

Esteve Albert, García-Román Joan,

Lesthaeghe Ron: “Context of Cohabitation and Single Motherhood in Latin America”, **Population and Development Review**, Vol: 38, No: 4, 2012, pp. 707-727.

EUROSTAT: (Çevrimiçi),
[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960-2013_\(share_of_total_live_births,_%25\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960-2013_(share_of_total_live_births,_%25)_YB15.png), 14.03.2017.

- Eyce, Berrin: “Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi**, Sayı 4, 2000, ss. 223-244.
- Family Mediation Council: (Çevrimiçi),
<http://www.familymediationcouncil.org.uk/>,
09.12.2016.
- Family Policies: France (2014): (Çevrimiçi),
<http://www.perfar.eu/policy/family-children/france>, 14.12.2016.
- Family Policies: Spain (2014): (Çevrimiçi),
<http://www.perfar.eu/policy/family-children/spain>, 12.12.2016.
- Family Policies: Spain (2014): (Çevrimiçi),
<http://www.perfar.eu/policy/family-children/spain>, 12.12.2016.
- Family Policies: Sweden (2014): (Çevrimiçi),
<http://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden>, 13.12.2016.
- Family Policy Social Centre: (Çevrimiçi), <http://www.fpssc.org.uk/about/>,
09.12.2016.
- Garis, Dalton: “Poverty, Single-Parent Households, and Youth At-Risk Behavior: An Empirical Study”, **Journal of Economic Issues**, Vol: 32, No: 4, 1998, pp. 1079-1105.
- Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, Çev.: Ersin Kuşdil, 5. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Giddens, Anthony: **Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Bakış**, Çev.: Ülgen Yıldız Battal, 5. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013.

- Giddens, Anthony: **Sosyoloji**, Çev.: Hüseyin Özel, 1. bs., Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000.
- Global Issues: 320 Million Children in Single-Parent Families, (Çevrimiçi), <http://www.globalissues.org/news/2016/10/15/2568>, 13.12.2016.
- Goody, Jack: **Avrupa'da Aile**, Çev.: Serpil Arısoy, 1. bs., İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2004.
- Gökçe, Birsen: "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", **Aile Yazıları 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Gökçe, Birsen: "Türk Toplumunda Aile Yapısı", **Aile Sosyolojisi**, 1. bs., Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303, 2011.
- Gökçen, Ahmet: "Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları", **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, 2016.
- Greenfield, Sidney M.: "Industrialization and the Family in Social Theory", **American Journal of Sociology**, Vol: 67, No: 3, 1961, pp. 312-322.
- Gülfidan, Şebnem: "İngiltere'de Aile", **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 1991.
- Güran, Nesrin: "Evlilik Dışı Birleşmeler ve Çocuklar Sorununa Genel Bir Bakış ve Sosyal Hizmet Yaklaşımı", **Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2-3, Mayıs-Eylül 1983, ss. 156-199.

Güven, Sami: **Sosyal Politikanın Temelleri**, 5. bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2013.

Güvenç Nazım,

Karaman Lütfullah: “İsveç’te Aile”, **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991.

Haber 7: “Bakanlık Anne Sütü Projesini Rafa Kaldırdı”, (Çevrimiçi), <http://www.haber7.com/guncel/haber/1006885-bakanlik-anne-sutu-bankasi-projesini-rafa-kaldirdi>, 06.10.2016.

İçağasıoğlu Çoban Arzu,

Özbesler Cengiz: “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, **Aile ve Toplum**, Cilt: 5, Sayı: 18, 2009, ss. 31-42.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem: “Aileye Yaklaşımda Bir Kuramsal Çerçeve ve Aile Değişim Modeli”, **Aile Kurultayı "Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler"**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1995.

Karaca, Nuray E.: “Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 28-29, 2002, ss. 315-325.

Kaya, İbrahim,: “Sanayi Devrimi ve Sosyal Sorunlar”, **Sosyal Sorunlar**, 1. bs., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014

Kenney Catherine T.,

McLanahan Sara S.:

“Are Cohabiting Relationships More Violent Than Marriage?”, **Center for Research on Child Wellbeing Working Paper**, pp. 1-22.

Kenney Catherine T.,

McLanahan Sara S.:

“Why Are Cohabiting Relationships More Violent than Marriages”, **Demography**, Vol: 43, No: 1, 2006, pp. 127-140.

Keskin, Enes Battal:

“Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa’da Bir Alan Araştırması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Bursa 2014.

Kır, İbrahim:

“Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 36, 2011, ss. 381-404.

Kiernan, Kathleen:

“The Rise of Cohabitation and Childbearing Outside Marriage in Western Europe”, **International Journal of Law**, Vol: 15, 2001, pp. 1-21.

Koç, İsmet:

“Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, 1. bs., Ankara, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014.

- Kongar, Emre: “Türkiye’de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 1970, ss. 58-83.
- Koray, Meryem: **Sosyal Politika**, 4. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2012.
- Koray, Meryem: “Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak...”, **Çalışma ve Toplum**, 2007/4, ss. 19-56.
- Korkusuz, Mehmet H.: **Mukaddime’den Muahhire’ye**, 2. bs., İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2012.
- Köse, Saffet: **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, 2. bs., Konya, Mehir Vakfı Yayınları, 2014.
- Kurt, Şenol: “Sosyal Politikada Özel Sektörün Rolü”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- Le Bourdais Céline,
- Lapierre-Adamcy Évelyne: “Changes in Conjugal Life in Canada: Is Cohabitation Progressively Replacing Marriage”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 66, No: 4, 2004, pp. 929-942.
- Lundberg Shelly,
- Pollak Robert A., Stearns Jenna: “Diverging Patterns in Marriage, Cohabitation, and Childbearing”, **The Journal of Academic Perspectives**, Vol: 30, No: 2, 2016, pp. 79-101.

- Mandaloğlu, Mehmet: “İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 33, 2013, ss. 133-159.
- Manning Wend D.,
Smock Pamela J.: “First Comes Cohabitation and Then Comes Marriage?”, **Journal of Family Issues**, Vol: 23, No: 8, 2002, pp. 1065-1087.
- Mavili, Aliye: **Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması**, 2. bs., Ankara, Elma Yayınevi, 2014.
- Mkandawire, Thandika: “Transformative Social Policy and Innovation in Developing Countries”, **The European Journal of Development Research**, Vol: 19, No: 1, March 2007, pp. 13-29.
- Morgan, Patricia: **Family Policy, Family Changes: Sweden, Italy and Britain Compared**, First Edition, London, The Institute for the Study of Civil Society, 2006.
- Nacak İbrahim,
Karaarslan Faruk: “Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 3. bs., Konya, Çizgi Kitabevi, 2016.
- OECD Family Database: OECD Family Database, “Marriage and Divorce Rates”, (Çevrimiçi), http://www.oecd.org/social/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf, 21.11.2016.

- OECD: “Families Are Changing”, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/47701118.pdf>, 06.12.2016.
- OECD: “Family Database”, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, 28.11.2016.
- Ortaylı, İlber: “Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1991, ss. 74-82.
- Ortaylı, İlber: **Osmanlı Toplumunda Aile**, 9. bs., İstanbul, Pan Yayıncılık, 2009.
- Örüng Sabiha, Feyzioğlu Semiha: **Tek Ebeveynli Aileler**, 1. bs., Ankara, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011.
- Özdemir, Süleyman: **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Genişletilmiş 2. bs., İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No:2007-57, 2007.
- Öztürk, Emine: **Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınma Evleri**, 1. bs., İstanbul, Birey Yayıncılık, 2010.
- Poerter Blaine R.,
- Chatelain Randy S.: “Family Life Education for Single Parent Families”, **Family Relations**, Vol: 30, No: 4, 1981, pp. 517-525.

Pong Suet-Ling,

Dronkers Jaap, Hampden-

Thompson Gillian:

“Family Policies and Children’s School Achievement in Single- Versus Two-Parent Families”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 65, 2003, pp. 681-699.

Richards Leslie N.,

Schmiege Cynthia J.:

“Problems and Strengths of Single-Parent Families: Implications for Practice and Policy”, **Family Relations**, Vol: 42, No: 3, 1993, pp. 277-285.

Rindfuss Ronald R.,

VandenHeuvel Audrey:

“A Precursor to Marriage or an Alternative to Being Single”, **Population and Development Review**, Vol: 16, No: 4, 1990, pp. 703-726.

Sayım Ferhat, Odabaş Türkay:

“5510 Sayılı Yasa ile Değiştirilen Emekli Aylığı Bağlama Oranlarının Olası Finansal Etkisinin Sosyal Politika Açısından Değerlendirmesi”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 9, 2015, ss. 93-119.

Sol Haber:

“Ülkelerin televizyon izleme oranları açıklandı: Türkiye rekor kırdı”, (Çevrimiçi), <http://haber.sol.org.tr/medya/ulkelerin-televizyon-izleme-oranlari-aciklandi-turkiye-rekor-kirdi-191433>, 05.04.2017.

Soons Judith P. M.,

Kalmijn Matthijs, Teachman Jay: “Is Marriage More than Cohabitation? Well-Being Differences in 30 European Countries”, **Journal of Marriage and Family**, Vol: 71, No: 5, 2009, pp. 1141-1157.

Şentürk, Ünal: “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, **Aile ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 14, 2008, ss. 7-32.

Şentürk, Ünal: “Türk Aile Tarihi”, **Aile Yazıları 7**, Ankara, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1. bs., 2015.

Talas, Cahit: **Toplumsal Politika**, 5. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1997.

Taşçı, Faruk: “Sosyal Politika-Ahlâk İlişkisi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Taşçı, Faruk: **Sosyal Politika Ahlakı**, 1. bs., İstanbul, Nobel Yayınları, 2012.

- TBMM: “Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf>, 24.02.2017.
- Tekin, Mustafa: “Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu”, **Aile Sosyolojisi**, Genişletilmiş 5. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2016.
- Tekin, Mustafa: “Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed. Mustafa Aydın, 1. bs., İstanbul, Açılım Kitabevi, 2014.
- Thornton Arland, Axinn William G., Hill Daniel H.: “Reciprocal Effects of Religiosity, Cohabitation, and Marriage”, **American Journal of Sociology**, Vol: 98, No: 3, 1992, pp. 628-651.
- Tokuroğlu, Belma: “Türkiye’de Aile Araştırmaları”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, ss. 37-40.
- Tolan, Barlas: **Toplum Bilimlerine Giriş**, 4. bs., Ankara, Adım Yayıncılık, 1996.
- Topçuoğlu, Abdullah: **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması 2010**, 1. bs., Ankara, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010
- TÜİK: “Evlene ve Boşanma İstatistikleri, 2016”, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 10.09.2017.

- TÜİK: “İstatistiklerle Aile, 2015” (Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523>, 23.02.2017.
- TÜİK: “Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015”,
(Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>, 05.04.2017.
- TÜİK: “İstatistiklerle Aile, 2016” (Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>, 10.09.2017.
- TÜİK: “İstatistiklerle Kadın”, (Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, 07.04.2017.
- Türkdoğan, Orhan: “Aile Sosyolojisi Modeli”, **Türk Aile Ansiklopedisi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, ss. 24-36.
- Türkdoğan, Orhan: “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992.
- Upchurch Dawn M.,
Lillard Lee A.,
Panis Constantijn W.A: “Nonmarital Childbearing: Influences of Education, Marriage, and Fertility”,
Demography, Vol: 39, No: 2, 2002, pp. 311-329.

- Uşaklı, Hakan: “Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocukların Sorunları”, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2013, ss. 195-208.
- We Are Social: “Digital in 2016”, (Çevrimiçi), <https://www.slideshare.net/wearesocialsg/digital-in-2016>, 05.04.2017.
- Wellfare Society Territory: “How Many Single Parents Families There are in Spain”, (Çevrimiçi), <http://www.west-info.eu/how-many-single-parents-families-there-are-in-spain/>, 12.12.2016.
- Wicks M., Chester R.: “Büyük Britanya”, **Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası**, Çev.: Ahmet Beşe, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991.
- World Family Map 2013: **Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes**, Social Trends Institute, 2013.
- World Family Map 2015: **Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes**, Social Trends Institute, 2015.
- World Family Map 2017: **Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes**, Social Trends Institute, 2017.
- Yaman, Ahmet: “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8, 2002, ss. 55-67.
- Yıldırım, Neşide: “Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri”, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 28, 2004, ss. 59-81.

- Yılmaz Bingöl, Tuğba: “Evlilik Öz-Yeterliği”, **Psikolojide Güncel Kavramlar III**, Ed. Ahmet Akın, Eyüp Çelik, 1. bs., Ankara, Nobel Yayıncılık, 2015.
- Yörükoğlu, Atalay: **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 7. bs., İstanbul, Özgür Yayınları, 2007.
- Yurtkuran Demirkan Semra,
Günindi Ersöz Aysel, Beder Şen Rahime,
Ertekin Emre, Sezgin Özden,
Turğut Ahu Meryem,
Şehitoğlu Nuray: **Boşanma Nedenleri Araştırması**, Ankara, T.C
Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel
Müdürlüğü, 2009.
- Zubritski Y.,
Mitropolski, Kerov V.: **Kapitalist Toplum**, Çev.: Sevim Belli, 9. bs.,
Ankara, Sol Yayınları, 2009.